

Främlingar eller medmänniskor?

Den finländska pressens syn på centraleuropeiska flyktingar 1938–1939

Sebastian Lindberg

Avhandling pro gradu i historia
Humanistiska fakulteten
Helsingfors universitet
Handledare: Björn Forsén &
Henrika Tandefelt
Helsingfors i november 2018

Tiedekunta/Osasto – Fakultet/Sektion – Faculty Humanistiska fakulteten		Laitos – Institution – Department Avdelningen för filosofi, historia och konstforskning	
Tekijä – Författare – Author Sebastian Benjamin Lindberg			
Työn nimi – Arbetets titel – Title Främlingar eller medmänniskor? Den finländska pressens syn på centraleuropeiska flyktingar 1938–1939			
Oppiaine – Läroämne – Subject Historia			
Työn laji – Arbetets art – Level Pro gradu	Aika – Datum – Month and year 29.11.2018	Sivumäärä – Sidoantal – Number of pages 118	
<p>Tiivistelmä – Referat – Abstract</p> <p>Efter nationalsocialisternas maktövertagande i Tyskland 1933 började allt fler människor fly landet. De som flydde var främst politiska motståndare till den nya regimen och judiska flyktingar. Till Finland tog sig de första flyktingarna under våren 1938. Under sommaren samma år började en stundvis häftig polemik i den finländska pressen om förhållandet till flyktingarna. I denna pro gradu-avhandling jämförs sex större finländska dagstidningars syn på de centraleuropeiska flyktingarna samt mängden och genren av artiklar som tillägnades frågan. De studerade tidningarna är: <i>Ajan Suunta</i>, <i>Helsingin Sanomat</i>, <i>Ilkka</i>, <i>Suomen Sosialidemokraatti</i>, <i>Svenska Pressen</i> och <i>Uusi Suomi</i>. Dessa tidningar representerade antingen direkt eller indirekt de olika partipolitiska grupperingarna i landet och syftet med avhandlingen är att ge en möjligast representativ bild av flyktingdebatten i Finland. Källmaterialet har avgränsats till en tidsperiod från juli 1938 till slutet av augusti 1939, då flyktingdebatten gick som hetast i landet.</p> <p>Som teoretiska ramverk stöder sig avhandlingen på mentala uppdelningar av världen i ”Vi” och ”De”. För den nationalistiska högerpressen, <i>Ajan Suunta</i> och <i>Uusi Suomi</i>, representerade flyktingarna ett Andre, som framkallade typiska anti-immigrationsattityder och farhågor hos skribenterna. Då majoriteten av flyktingarna som tog sig till Finland dessutom var judar övergick kritiken mot flyktingarna även till antisemitiska stereotyper och karaktäriseringar. De mångfacetterade antisemitiska stereotypierna som förekom både i <i>Ajan Suunta</i>, och <i>Uusi Suomi</i> tyder också på att tidstypiska antisemitiska föreställningar var välkända i Finland under mellankrigstiden.</p> <p>En positivare syn på flyktingarna förmedlades dock också i pressen. <i>Suomen Sosialidemokraatti</i> yrkade på klasstillhörighet med de politiska flyktingarna, medan både <i>Svenska Pressen</i> och <i>Suomen Sosialidemokraatti</i> återopade solidaritet med samtliga flyktingar. Flyktingarna ansågs därutöver utgöra ett konkret bevis på det nationalsocialistiska Tysklands orättfärdighet och flyktingarna användes även som ett antifascistiskt slagträ.</p> <p>Av de studerade tidningarna hängav <i>Ajan Suunta</i> och <i>Suomen Sosialidemokraatti</i> det absolut största intresset till flyktingfrågan. Det var även dessa tidningar som representerade bägge ytterligheter i den offentliga debatten om flyktingarna. <i>Ilkka</i> och <i>Helsingin Sanomat</i> tillägnade frågan det minsta spaltutrymme och deras syn på flyktingarna var tämligen neutral. Av dessa hade dock <i>Ilkka</i> en försiktigt positiv syn, medan <i>Helsingin Sanomat</i> hade en mer kritisk inställning.</p> <p>De främsta argumenten som användes för att kritisera mottagandet av flyktingar var att dessa anlände i alltför stora mängder, att Finland inte hade råd med att ta emot ytterligare flyktingar, att man borde prioritera de så kallade finskbesläktade stamfrändeflyktingarna och att man ej ville skapa en inhemsk ”judefråga” genom att öka den judiska minoriteten i landet. Därutöver förekom stereotyper av judarna som stormrika och sluga affärsmän som inte var i behov av hjälp, utan endast utnyttjade situationen till egen vinning.</p> <p>I majoriteten av argumentationen som användes för att befrämja mottagandet av flyktingarna framfördes att flyktingarna var förföljda offer av nationalsocialistisk terror samt både Tyskland och finländska ytterhögern kritiserades för nonchalans i frågan. Motsättningsvis appellerade man till medmänsklighetskänsla, solidaritet och humanism hos läsarna.</p>			
Avainsanat – Nyckelord – Keywords flyktingar, flyktingdebatt, migration, stereotyper, antisemitism, kosmopolitism, internationalism, presshistoria, mellankrigstiden			
Säilytyspaikka – Förvaringställe – Where deposited Campusbiblioteket i centrum			
Muita tietoja – Övriga uppgifter – Additional information			

Innehåll

1. Inledning.....	1
1.1 Frågeställningar och avgränsning.....	2
1.2 Källor och metod.....	3
1.3 Tidigare forskning.....	6
1.4 Gruppidentiteter, stereotyper och antisemitism	8
2. Bakgrund	15
2.1 Tysk inrikespolitik under internationell lupp	15
2.2 Finland som tillflyktsland.....	19
2.3 Pressen i ett brytningsskede	25
3. Flyktingfrågan i den finländska pressen.....	31
3.1 Fluktuerande rapportering bland politiska strömmar	31
3.2 Artikelgenrer och spaltutrymme.....	35
4. Ovälkomna främlingar.....	42
4.1 ”Kommunister och andra kriminella”	45
4.2 Ekonomisk protektionism och svindlande judar	52
4.3 En inhemsk ”judefråga”	59
4.4 Frände före främling.....	67
5. Välkomna medmänniskor.....	74
5.1 En kamp för solidaritet och medkänsla	76
5.2 Flyktingarna som offer för terror och förföljelser	84
5.3 Fascistiskt barbari från Berlin till Helsingfors	91
5.4 En räddning i Palestina eller på Madagaskar?	96
6. Slutsatser och avslutning	101
Källor och litteratur.....	107

1. Inledning

Den pågående flyktingkrisen i Mellanöstern och norra Afrika har lett till att rekordmånga flyktingar sökt sig till Europa.¹ Samtidigt har detta gett upphov till en het och polariserad debatt i Finland om man borde ta emot mera flyktingar eller stänga gränserna.² Detta är dock ingalunda första gången som mottagandet av flyktingar lett till en omfattande samhällelig debatt. Den turbulenta tiden kring 1900-talets två världskrig medförde en massiv ökning av statslösa människor som tvingades fly sina hem som en direkt följd av krigen eller deras efterverkningar. Första världskriget och åren strax efter kriget resulterade i att fyra till fem miljoner människor blev flyktingar inom Europa varav de flesta flydde det sönderfallande ryska kejsardömet.³ Följande stora flyktingvågor uppstod i Europa efter att de totalitära regimerna tog makten i Italien, Tyskland och Spanien. Speciellt i Tyskland ledde strävan till att skapa ett judefritt rike och inrättandet av det auktoritära styret till en massiv flykt av tyska judar och politiska motståndare. Uppskattningsvis flydde en halv till en miljon människor från Tyskland mellan åren 1933 och 1939.⁴

Finland berördes också av flyktingströmmarna i Europa kring bägge världskrigen. På grund av sitt geografiska läge emottog Finland först en stor andel flyktingar som flydde oktoberrevolutionen 1917 och senare det ryska inbördeskriget.⁵ Under sensommaren 1938 anlände följande flyktinggrupp. Dessa kom från Österrike som i och med *Anschluss* hade slutits till Tyskland i mars 1938. Senare anlände också andra centraleuropeiska flyktingar, bland annat från Tjeckoslovakien, som flydde de tyska judeförföljelserna samt diktaturen i det växande Tredje riket.⁶ Eftersom de flyktingar som i början av århundradet kom till Finland från Ryssland numerärt var betydligt fler än de som två decennier senare anlände från Centraleuropa, har de förstnämnda fått betydligt mer uppmärksamhet i den finländska historie- och migrationsforskningen.⁷ Även de centraleuropeiska flyktingarna väckte dock en livlig offentlig diskussion i den finländska pressen. I denna pro gradu-

---

¹ Edwards 2017.

² Ojala 2017.

³ Dwork & van Pelt 2009, 57–58; Hobsbawm 1994, 51.

⁴ Torvinen 1984, 38.

⁵ Leitzinger 2008a, 64.

⁶ Hanski 2006, 343.

⁷ Leitzinger 2008b, 24–43.

avhandling granskar jag synen på de centraleuropeiska flyktingarna i den offentliga debatten i Finland genom att jämföra hur sex tidningar, som representerade de ledande politiska lägren i landet, skrev om flyktingfrågan.⁸

1.1 Frågeställningar och avgränsning

Syftet med denna studie är att granska pressens syn på flyktingarna som anlände till Finland åren 1938–1939 och utreda hur tidningarna allmänt förhöll sig till flyktingfrågan. Studien består både av en kvantitativ och en kvalitativ analys av tidningsmaterialet. I den kvantitativa delen granskas artiklarnas mängd och genre. Frågor som besvaras är när de olika tidningarna skrev om flyktingarna, hurdana artiklar förekom och vad som föranledde dessa artiklar. I den kvalitativa delen studeras de argument, beskrivningar och föreställningar om flyktingarna som förekom i tidningarna. Därtill jämförs och kontextualiseras tidningarnas varierande syn på flyktingarna. Största delen av flyktingarna som kom till Finland 1938–1939 var judar och majoriteten av tidningsdebatten kretsade kring just dessa flyktingar. Därför kommer en central fråga även att vara i vilken mån artiklarna speglade allmänna europeiska stereotyper och föreställningar av judar och i vilken mån man använde sig av antisemitisk retorik.

Flyktingarna utgjorde i pressdebatten för en stor del av skribenterna en främmande grupp, ett Andre, det vill säga en grupp som var tydligt fränskild finländarna.⁹ Eftersom bilden av det främmande även förutsätter en uppfattning om ett inre "Vi" kommer dessa uppfattningar också att behandlas i studien, även om de inte ligger i fokus. Under den studerade perioden strax före andra världskriget befann sig den relativt unga republiken Finland mitt i en process av identitetsskapande och äldre uppfattningar ifrågasattes både av högern och vänstern.¹⁰

De centrala frågorna för studien är:

- I. Hur mycket skrevs om flyktingfrågan i tidningarna, i vilka sammanhang och i hurdana artiklar?

---

⁸ *Ajan Suunta* (IKL), *Helsingin Sanomat* (framstegspartiet), *Ilkka* (agrarförbundet), *Suomen Sosialidemokraatti* (SDP), *Svenska Pressen* (SFP), *Uusi Suomi* (samlingspartiet).

⁹ Terminologin om "den Andre" introducerades bland annat av Edward Said i forskningen. Said 1995.

¹⁰ Silvennoinen 2008a, 26.

- II. Hurdana argument, diskurser, stereotyper och bilder av flyktingarna användes i pressen för och emot flyktingarna och hur förhöll sig de olika tidningarna och skribenterna till flyktingfrågan? Varför varierade inställningarna?
- III. Hur påverkade olika ideologiska eller politiska övertygelser tidningarnas syn på flyktingarna och i vilken mån uppfattades flyktingarna som ett främmande Andre gentemot identifierades som en del av ett ”Vi”?

Jag har valt att avgränsa studien till en tidsperiod från juli 1938 till augusti 1939. I juli 1938 hölls den så kallade Eviankonferensen i Frankrike med ändamålet att lösa flyktingproblematiken i Europa. Konferensen ledde till att flyktingfrågan fick allt mer uppmärksamhet också i den finländska pressen. I september 1939 inleddes däremot andra världskriget med Tysklands invasion av Polen. På grund av det nya europeiska storkriget förflyttades pressens intresse allt mer till militärpolitiska frågor. Då kriget för Finlands del började några månader senare medförde det dessutom statlig censur av pressen vilket begränsade dess yttrandefrihet.¹¹ Kristillståndet ledde även till att utlänningslagstiftningen i Finland markant skärptes.¹² På grund av detta utgör alltså perioden från juli 1938 till slutet av augusti 1939 en naturlig tidsmässig avgränsning.

Under tidsperioden 1938–1939 fanns det i Finland redan cirka 22 000 utlänningar, varav största delen hade flytt från Ryssland efter oktoberrevolutionen och det ryska inbördeskriget.¹³ Jag har dock valt att enbart studera tidningarnas syn på de nya centraleuropeiska flyktingarna. Därmed kommer de övriga flyktingarna och utlänningarna i Finland att behandlas i undersökningen enbart i den mån tidningarnas artiklar om dem anknyter till de nya flyktingarna. Det samma gäller även för de flyktingar som flydde som en följd av spanska inbördeskriget (1936–1939) eller kriget i Kina (1937–1945).

1.2 Källor och metod

Källmaterialet för studien består av sex finländska tidningar: *Ajan Suunta*, *Helsingin Sanomat*, *Ilkka*, *Suomen Sosialidemokraatti*, *Svenska Pressen* och *Uusi Suomi*. Dessa är antingen officiella eller inofficiella språkrör för deras respektive partipolitiska läger. Jag har valt detta breda urval av

---

¹¹ Landgrén 2017, 289.

¹² Kuosma 1992, 100.

¹³ Leitzinger 2008a, 65.

källmaterial eftersom det möjliggör en representativ granskning av den offentliga debatten kring flyktingarna över hela det politiska fältet, bortsett från mindre politiska grupperingar och de på 1930-talet förbjudna kommunisterna.

Ajan Suunta var den Fosterländska folkrörelsens (IKL) officiella huvudspråkrör.¹⁴ *Ajan Suunta* hade speciellt i slutet av 1930-talet en antisemitisk linje som oftast var betydligt radikalare än partiets.¹⁵ Detta syntes också tydligt i tidningens bild av de centraleuropeiska flyktingarna. *Helsingin Sanomat* hade tidigare varit Framstegspartiets officiella huvudspråkrör, men hade under chefredaktören och ägaren Eljas Erkkos tid, på 1930-talet, allt mer börjat glida ur partiets grepp och utgjorde snarare en självständig opinionsbildare som följde Erkkos egna politiska linje.¹⁶ Agrarförbundet saknade ett eget huvudspråkrör efter att *Suomenmaa* gått i konkurs 1933.¹⁷ Därför har jag valt att använda *Ilkka* i denna studie då tidningen hade en ledande ställning bland agrarförbundets partipress. *Ilkkas* ledande ställning baserade sig främst på att dess tidigare chefredaktör och grundare Santeri Alkio även var en av grundargestalterna och ideologerna för partiet.¹⁸ Vasatidningen *Ilkka* är den enda av de studerade tidningarna som inte var hemmastadd i huvudstaden.

Suomen Sosialidemokraatti var socialdemokraternas officiella huvudspråkrör. Tidningens chefredaktör Eino Kilpi var gift med riksdagsledamot Sylvi-Kyllikki Kilpi som ledde socialdemokraternas flyktinghjälp i landet.¹⁹ Av denna orsak hade tidningen ett alldeles unikt förhållande till flyktingfrågan i Finland. Sylvi-Kyllikki Kilpi tillägnade även ett kapitel i sina memoarer åt den centraleuropeiska flyktingkrisen i Finland, vilket även har använts för att komplettera bilden av det socialdemokratiska förhållandet till flyktingfrågan.²⁰ Svenska folkpartiet saknade ett eget språkrör och det naturliga valet för denna studie kunde tänkas vara *Hufvudstadsbladet* på grund av dess roll som landets ledande svenskspråkiga tidning samt ägarens Amos Anderssons dubbelroll som tidningsägare och svenska folkpartiets riksdagsledamot.²¹ Trots

---

¹⁴ Nygård & Salokangas 1987, 300, 305–306.

¹⁵ Uola 1982, 94.

¹⁶ Meinander 1999, 146.

¹⁷ Nygård & Salokangas 1987, 253–254.

¹⁸ Nygård & Salokangas 1987, 259.

¹⁹ Torvinen 1984, 126–137.

²⁰ Kilpi 1966.

²¹ Landgrén 2017, 293.

detta har jag valt *Svenska Pressen* för studien eftersom denna tidning innehöll mer opinionsartiklar än *Hufvudstadsbladet*, som främst karaktäriserades av dess nyhetsrapportering. Dessutom ägdes också *Svenska Pressen* av Andersson.²² Samlingspartiets *de facto* huvudspråkrör var *Uusi Suomi*, som grundades samtidigt med partiet. *Uusi Suomi*, som leddes av chefredaktör S. J. Pentti, företrädde samlingspartiets högerfalang.²³

Under den studerade perioden utgjordes landets regering av Cajanders så kallade rödmyllekoalition mellan socialdemokraterna, agrarförbundet och framstegspartiet.²⁴ *Helsingin Sanomat*, *Ilkka* och *Suomen Sosialidemokraatti* representerade med andra ord regeringspartier, medan de övriga tidningarna var oppositionens språkrör. Ovannämnda tidningar har studerats som mikrofilmskopior på Nationalbiblioteket i Helsingfors. Undantaget är *Suomen Sosialidemokraatti* som även finns tillgänglig i digitaliserad form, i vilken man kan göra sökningar med valda sökord och datum.²⁵

Efter andra världskriget etablerades en forskningstradition för studier om hur olika människogrupper representeras och karaktäriseras i litteratur och media, imagologi. Denna interdisciplinära metod har också framgångsrikt använts inom historieforskningen.²⁶ Även denna studie har inspirerats av den imagologiska metodiken och den lämpar sig väl för att granska pressens syn på de centraleuropeiska flyktingarna. Enligt Joep Leerssen är syftet med imagologiska studier ej att granska verklighetstrogenheten i olika karaktäriseringar, utan texterna, det vill säga karaktäriseringarna, i sig och deras intertextualitet. Därutöver är syftet att studera de litterära och retoriska diskursernas uppbyggnad och förhållande till varandra.²⁷ Bortom studiens frågeställning förblir således dessa karaktäriseringars och flyktingsyners slagkraftighet i det mellankrigstida finländska samhället och den påverkan dessa möjligtvis hade på finländarna. Dylika frågor blir oftast utanför historikerns räckvidd då denne är bunden till de källor som kvarlämnats.

---

²² Nygård & Salokangas 1987, 315–316.

²³ Nygård & Salokangas 1987, 281.

²⁴ Jussila, Hentilä & Nevakivi 2000, 197.

²⁵ Sökorden som använts för studien är: juutalai*, pakola*, ulkomaalais*, maahantulo. För att undvika fel i den optiska teckenläsningen och förhindra bortfallet av artiklar har sökorden förkortats och försetts med sökfunktionen * för att inkludera alla ändelser. Den digitaliserade *Suomen Sosialidemokraatti* finns tillgänglig på Nationalbibliotekets stationer för digitaliserat material.

²⁶ Johnson 2008, 10; Mikkonen 2008, 25.

²⁷ Beller & Leerssen 2007, xiii–xiv, 27–29; Fält 2002, 9.

På grund av studiens natur är opinionsartiklar, det vill säga kommenterande, opinionsbildande artiklar, med en normativ grund av särskilt intresse, eftersom dessa ofta förmedlar en särskild och tydligt definierad bild av flyktingarna. Ledarna ger den absolut starkaste indikatorn på tidningens åsikt i en fråga. Därutöver betraktas även kåserier, pressöversikter, kolumner och annat kommenterande material i studien. Det bör påpekas att de övriga opinionsartiklarna, utöver ledarna, inte alltid nödvändigtvis är direkt synonyma med redaktionens linje. De är trots detta av intresse eftersom även dessa artiklar förmedlade en syn av flyktingarna och ämnade påverka den allmänna opinionen.

Nyhetsartiklar och notiser beaktas i studien, utanför den kvantitativa delen, endast i den mån man kan säga något om flyktingbilden i dem. Eftersom studiens syfte är att kartlägga de olika tidningarnas syn på de centraleuropeiska flyktingarna har jag valt att lämna bort läsarnas insändare. Däremot är olika gästskribenters artiklar och kolumner inkluderade, eftersom en tidning knappast skulle publicera artiklar beställda av gästskribenter som gick tvärt emot dess linje. Därutöver publicerades de olika gästskribenternas artiklar också i samtliga av studiens tidningar på mer prominenta platser än insändarna.

1.3 Tidigare forskning

Speciellt de judiska flyktingarna som sökte sig till Finland under mellankrigstiden har intresserat en hel del forskare. Startskottet för forskningen och den vetenskapliga debatten, som uppstått kring flyktingfrågan i Finland gavs av Elina Suominen (senare Sana), som 1979 utkom med boken *Kuolemanlaiva S/S Hohenhorn. Juutalaispakolaisten kohtalo Suomessa*. Sana utgav också senare boken *Luovutetut. Suomen ihmislouvutukset Gestapolle*.²⁸ Sanas bägge böcker väckte en livlig debatt då de utkom och mottog även en hel del kritik.²⁹ Sanas verk gav dock upphov till ytterligare forskning kring flyktingarna i Finland under 1930- och 40-talen.

Taimi Torvinen har gjort en uttömmande redovisning om den finska flyktingpolitiken under hela andra världskriget, samt åren strax före kriget, i *Pakolaiset Suomessa Hitlerin valtakaudella*.³⁰

---

²⁸ Sana 2003.

²⁹ För en kort sammanfattning av kritiken se t.ex. Hanski 2006, 361–363, 367–369; Silvennoinen 2008a, 368–369.

³⁰ Torvinen 1984.

Hannu Rautakallio har också gett ut två verk om flyktingarna i Finland: *Ne kahdeksan ja Suomen omatunto* och *Holokaustilta pelastetut*.³¹ Därutöver behandlas de centraleuropeiska flyktingarna också i Antero Leitzingers doktorsavhandling *Ulkomaalaispolitiikka Suomessa 1812–1972*.³² Torvinen, Rautakallio och Leitzinger använder sig till en begränsad utsträckning av tidningar som källor. Torvinen och Leitzinger nämner pressdebatten kring flyktingfrågan i förbifarten, medan Rautakallio använder tidningskällor enbart för att granska i vilken mån man i Finland kände till judeförföljelserna i Tyskland. Samtliga tre författare fokuserar snarare på myndigheternas ageranden i flyktingfrågan, än på den offentliga debatten. De centraleuropeiska flyktingarna och kritiken som mottagandet av dem väckte inom extremhögern i Finland behandlas också kort i Jari Hanskis doktorsavhandling *Juutalaisviha Suomessa 1918–1944* och i Teuvo Laitilas *Isänmaa, uskonto ja antisemitismi. Kiistely juutalaisista suomalaisessa julkisuudessa ennen talvisotaa*.³³ Bägge verk betraktar dock antisemitismen i ett bredare historiskt perspektiv och behandlingen av debatten kring flyktingarna på 1930-talet blir därför kort.

Torvinen påpekar att ytterligheterna i debatten utgjordes av den socialdemokratiska pressen, som var positivt inställd till flyktingarna, och IKL-pressen, som var speciellt negativt inställd. Torvinen menar att många borgerliga tidning, däribland *Uusi Suomi*, var kyligt inställd till flyktingarna. Torvinen bedömer *Helsingin Sanomat* som neutral i frågan och den liberalborgerliga svenskspråkiga pressen som något positivare inställd. Leitzinger anser däremot att *Helsingin Sanomat* också hade en kylig förhållning till flyktingarna.³⁴ Orsaken till Torvinens mildare bedömning av *Helsingin Sanomat* kan ha berott på dennes tidigare karriär som journalist för tidningen.³⁵ Argumentationen som fördes i tidningarna för och emot flyktingarna öppnas dock inte utöver några stycken i de ovan nämnda verken. Varken Torvinen eller Leitzinger har heller använt sig av agrarförbundets tidningar. Jag ämnar med denna studie genom en djupare analys av argumentationen i pressdebatten kring de centraleuropeiska flyktingarna tydligare kartlägga tidningarnas ståndpunkter i frågan genom att öppna och kontextualisera argumentationen i dem.

---

³¹ Rautakallio 1985; Rautakallio 2004.

³² Leitzinger 2008b.

³³ Hanski 2006, 341–372; Laitila 2014, 188–191.

³⁴ Leitzinger 2008a, 189; Torvinen 1984, 120–122; Torvinen 1989, 125–126.

³⁵ *Helsingin Sanomat* 13.7.1995.

Den tidigare forskningen om de centraleuropeiska flyktingarna präglas ofta av en fokusering på de dystrare sidorna av flyktingskapet i Finland under 1930 och 1940-talen. Speciellt mycket har skrivits om överlämnandet av ”de åtta” judiska flyktingarna till Gestapo den 6 november 1942.³⁶ Ett annat särdrag i den tidigare forskningen är att man i den mån den offentliga debatten behandlas, enbart tar upp en ensidig bild given av ytterhögern. Genom att använda tidningskällor som representerar så väl som möjligt de olika partipolitiska grupperingarna i Finland strävar jag till att ge en helhetsbild över den offentliga debatten, där även positiva anföranden framfördes. Den tidigare forskningen har också speciellt koncentrerat sig på de judiska flyktingarna, medan de politiska flyktingarna fått betydligt mindre uppmärksamhet. Detta beror dock delvis iallafall på att de politiska flyktingarna utgjorde en klar minoritet bland flyktingarna som kom till Finland.

1.4 Gruppidentiteter, stereotypier och antisemitism

De studerade tidningarnas syn på de centraleuropeiska flyktingarna hängde ihop med den världssyn som de i övrigt förmedlade. De negativa synerna på flyktingarna gick hand i hand med en nationalistisk, äktfinsk och partikularistisk världssyn, där det etnokulturella arvet ansågs vara den viktigaste beståndsdelen av människornas identitet och en kraftig nation uppfattades som synonymt med en homogen nationalstat.³⁷ En positivare attityd antogs av grupperingar vars världssyn bottnade i upplysningstidens värden om humanism, universalism och kosmopolitism. Under 1920- och 1930-talen uppfattade man också ofta fosterländskhet och internationalism eller kosmopolitism som varandras motpoler.³⁸ Dessa motpoler kom även att utgöra ytterligheterna i den offentliga diskussionen om de centraleuropeiska flyktingarna, men mellan ytterligheterna rymdes även neutralare positioneringar.

---

³⁶ Allt som allt överlämnades 27 personer 6.11.1942 till Gestapo i Reval (Tallinn). Av dessa var åtta centraleuropeiska judiska flyktingar som flytt till Finland. Av dessa åtta utvisades fem personer medan de övriga tre utgjordes av familjemedlemmar, som på basen av statspolisens utlåtande följde med frivilligt. En av dem hade fötts i Finland år 1941. De åtta judiska flyktingarna fördes till Auschwitz och av dem överlevde endast en person. Detta var inte den enda överlämningen av utlänningar från Finland till Gestapo, men den som fått absolut mest uppmärksamhet. Under hela år 1942 utvisades 76 personer från Finland. Allt som allt utvisades 12 judar från Finland till Tyskland under fortsättningskriget. Av dessa överlevde med säkerhet två de tyska dödslägren, medan en persons öde är okänt. De övriga nio avled. Hanski 2006, 360, 365; Kuparinen 2008, 307; Silvennoinen 2008b, 179; Torvinen 1984, 199–200.

³⁷ Wickström & Wolff 2016, 11–12, 19.

³⁸ Laitila 2014, 124; Valtonen 2018, 323.

Ett av de centrala teoretiska ramverken som används för att studera speciellt antipatier, men även sympatier, mot främmande folkgrupper inom migrations- och flyktingforskning är olika variationer av gruppgemenskaps- och grupprelationsteorier.³⁹ Dessa teoretiska ramverk lämpar sig även väl för att förklara attityderna i den finländska pressen mot de centraleuropeiska flyktingarna.

Gemensamt för teorierna är att de utgår från det mentala uppdelandet av världen i "Vi" och "De". I denna dikotomi representerar "Vi" den inre gruppen, med vilken betraktaren själv identifierar sig med, medan "De" utgör en yttre, främmande grupp, ett Andre. De starkaste gruppidentiteterna och gemenskapskänslorna som människor innehar är oftast de nationella eller etniska grupperna. I frågan om de centraleuropeiska flyktingarna kom även de läger som präglades av en kraftig nationalism och äktfinskhet att starkast motsätta sig flyktingarna. Mer universella gemenskapsband, såsom yrkesgrupp eller samhällsklass, kan dock även fungera som grunder till en grupptillhörighet. Karmela Liebkind lyfter fram den internationalistiska tanken inom arbetarrörelsen som en speciellt stark grupptillhörighet, som inte baserar sig på en nationell eller etnisk identitet.⁴⁰ Arbetarrörelsens internationalistiska ideal samt liberala kosmopolitiska tankegångar om universell humanism ledde även till mer inkluderande anföranden i frågan om de centraleuropeiska flyktingarna i Finland.

Förhållandet mellan grupperna "Vi" och "De" är i grunden ambivalent. Det vill säga trots att man utesluter personer till ett Andre, behöver inte förhållandet nödvändigtvis vara negativt, även om så ofta är fallet. I allmänhet består synen av både negativa och positiva drag som är sammanlindade.⁴¹ Stuart Hall framhåller att det mentala uppdelandet i "Vi" och "De" utgör ett representationssystem som inte uppstått i ett vakuum utan existerar i de diskurser som pågår. Med andra ord kan inte "Vi" existera om inte dess motpol, "De", också existerar. Därav måste "De" kontinuerligt konstrueras genom diskurser på samma sätt som "Vi". Dessa diskurser är enligt Hall processer som ständigt sker obundna till plats och tid. Hall lyfter som ett exempel fram judarna, som ständigt utgjort ett Andre inom det kristna Europa.⁴²

Enligt tidigare teoretiska modeller, som härstammar från början av 1900-talet, ansåg man att en konflikt- eller krissituation kunde utlösa en tävling mellan olika grupper, t.ex. olika nationella

---

³⁹ Se t.ex. Liebkind 1988; Bohman 2014.

⁴⁰ Liebkind 1988, 5, 10–11, 13, 40, 41, 43, 46–47.

⁴¹ Hänninen 2013, 10. Se även t.ex. Said 1995.

⁴² Hall 1999, 80–83.

grupperingar, vilket kunde utmynna i fientliga diskurser. Därav antog man att anti-immigrationsattityder till exempel uppstod vid olika former av kriser eller konflikter. Senare har dock denna bild kompletterats. Liebkind anser att konfliktsituationen inte berättar hela sanningen och fungerar snarare enbart som en utlösande faktor. Grupprelationerna bygger enligt Liebkind på djupare inlärd bilder av de övriga grupperna vilket påverkar uppfattningen av den Andre. Bilden av "De" bygger bland annat på uppfattade kollektiva historiska upplevelser och kulturskillnader. Dessa figurerar som en del av språket, etniciteten, religionen eller nationaliteten. En yttre grupp karaktäriseras med andra ord av inlärd konstruerade egenskaper, vilka ofta dessutom är undermedvetna.⁴³ Denna syn på den Andre förmedlas sedan genom olika bilder eller karaktäriseringar av "De". Speciellt inom litteraturvetenskaper talar man om olika litterära och retoriska *topos* av den Andre. Med ett *topos* anser man återkommande metaforer, etablerade karaktäriseringar eller tankegångar som används för att bygga upp argumentation. Inom kognitiv psykologi kallar man däremot dessa karaktäriseringar av den Andre för *scheman*, en sorts mentala kartor som människan skapar för att förstå världen omkring sig.⁴⁴

Bilden av den Andre kan sedan i en konfliktsituation eller kris utlösas till en aktivare fiendebild. Det upplevda hotet som den Andre anses utgöra är enligt dessa förklaringsmodeller kollektivt, vilket betyder att individer kan uppleva en kollektiv rädsla, trots att de ej personligen hotas av den yttre gruppen.⁴⁵ Den upplevda hotnivån stiger desto mer annorlunda den yttre gruppen anses vara. I kontexten av anti-immigrationsattityder betyder det att grupper som uppfattas skilja sig betydligt från det egna folket blir speciellt ovälkomna.⁴⁶ De centraleuropeiska flyktingarna kunde således i pressdebatten anses utgöra ett hot mot finländarna på grund av att de starkt uppfattades tillhöra gruppen "De". Speciellt tydligt var detta i attityderna mot de judiska flyktingarna.

Stereotyper är speciellt viktiga i processen av denna "andrafiering" då man genom en stereotypifierande diskurs konstruerar ett Andre. Hall anser att fastän diskursen "Vi" och "De" är mångfacetterad och komplicerad är själva ändamålet med diskursen att generalisera världen och uppnå en svart-vit dikotomi.⁴⁷ Stereotyper av den Andre används för att uppnå detta mål. Stereotyper konstrueras då några enstaka fysiska eller mentala karaktärsdrag destilleras från en

---

⁴³ Liebkind 1988, 14, 36. Se även Bohman 2014, 3–4; Hänninen 2013, 11.

⁴⁴ Fält 2008, 38–39; Hänninen 2013, 12.

⁴⁵ Bohman 2014, 4, 6.

⁴⁶ Bohman 2014, 7.

⁴⁷ Hall 1999, 84.

grupp människor och sedan projiceras tillbaka på hela gruppen, så att de kommer att representera samtliga i den Andre gruppen. Ett exempel är den välspredda stereotypa bilden av judarna med en stor kroknäsa. Stereotypier utgörs alltså av diskursiva eller retoriska konventioner, inte empiriskt belagda sanningar. Stereotypierna innehåller också oftast en moralisk dimension och deras ändamål är att stärka redan etablerade konventioner. Utmärkande för stereotypier är att det oftast är enbart negativa egenskaper som ingår i dem. Det som avviker från det etablerade goda "Vi" måste naturligtvis tillhöra "De". Uteslutandet av alla negativa egenskaper till stereotypierna av den Andre förklarar bland annat hur man i den moderna antisemitiska litteraturen kan förknippa till och med motsägelsefulla egenskaper med judarna såsom roffarkapitalism och kommunism. Därutöver är stereotypier inte bundna till sin tid utan överlever vanligtvis flera generationer.⁴⁸ I de åsiktsyttringar i den finländska pressen som var starkt emot flyktingarna användes också frekvent etablerade stereotypier för att fördjupa motsättningen "Vi" och "De".

Speciellt viktig blev uppdelningen i "Vi" och "De" för den nationalistiska diskursen. Benedict Anderson har framhåvt att indelningen av världen i olika folk och nationer är en form av föreställd gemenskap, en social och historisk konstruktion. Eftersom alla personer som identifierar sig med en viss nationalitet inte känner varandra är det enligt Anderson inte frågan om en riktig grupp, utan en föreställd grupp. Enligt Anderson blir den konstruerade gruppen verklig då gruppen genom en medveten diskurs konstruerar sig själv och utesluter andra grupper ur gemenskapen. Detta konstruerande av gruppen möjliggjordes genom utvecklingen av boktryckarkonsten, massmediernas uppkomst och demokratiseringen av utbildningen, vilka alla möjliggjorde det snabba spridandet av idéer, däribland det nationella etoset. I denna diskurs utgör den konstruerade gruppen, folket, den inre "Vi" gruppen, medan alla andra grupper förvisas till de Andre.⁴⁹

Parallellt med de nationalistiska konstruktionerna föddes också det kosmopolitiska tänkandet, som ifrågasatte det etnisk-nationalistiska konstruerandet av nationalstaten och byggde vidare på upplysningstidens tankar. Marxismen, som ifrågasatte hela indelningen av världen i nationalstater, växte också fram under samma tider ur samma utgångspunkter.⁵⁰ I liberala kretsar med kosmopolitiska tendenser förespråkade man snarare vad Anthony D. Smith kallar för *civic*

---

⁴⁸ Beller & Leerssen 2007, xiii–xiv, 8–9; Fält 2008, 37–38; Hall 1999, 122–123, 189–191.

⁴⁹ Anderson 2005.

⁵⁰ Beller & Leerssen 2007, 311; Pakkasvirta & Saukkonen 2005, 17–18.

nationalism där folket i en nationalstat kan bestå av alla dem som är medborgare i staten och där religiösa, språkliga eller etniska restriktioner inte är nödvändiga. Smith påpekar därutöver att anhängare av dessa tankegångar tenderar vara toleranter mot immigranter och flyktingar.⁵¹ Så var även fallet i flyktingdebatten som pågick i Finland 1938–1939. Både arbetarrörelsens anhängare och kosmopolitiskt sinnade borgerliga aktörer innehade en påtagligt positivare syn på flyktingarna.

Judarna som av historiska skäl utgjorde världens kändaste diaspora passade dåligt in i det ramverk som skapades i och med nationalismens framväxt i Europa. Den moderna politiska antisemitismen reste sig i Europa i samma takt som judarnas emancipation framskred. Den tyske författaren Wilhelm Marr var den första som använde ordet antisemitism i ett uttalat politiskt syfte. Marr efterropade i slutet av 1800-talet en antisemitisk kamp för att bekämpa en ”judaisering” av det tyska samhället.⁵² Ett av de centrala problemen för dem som motsatte sig judarnas emancipation var att judarna inte längre efter emancipationen skulle gå att skilja från majoritetsbefolkningen. Detta ansågs vara farligt eftersom de då i skymundan kunde korrumpiera samhället. I antisemitisk litteratur tillskrev man ofta judarna en onaturligt god assimileringsförmåga. Judarna var i många centraleuropeiska länder mer urbaniserade, högre utbildade och socialt mer avancerade än majoritetsbefolkningen, vilket ökade antipatierna mot dem.⁵³ Assimileringsoförmågan skiljer också antisemitismen från allmän xenofobi och rasism eftersom man i modern antisemitisk litteratur stöter på ett snedvridet erkännande och avundsjuka på judarnas förmåga att behålla sina etniska egenskaper trots att de blandats med majoritetsbefolkningen.⁵⁴

Kristendomen har en lång tradition av antisemitiska myter och föreställningar. Judarna ansågs till exempel redan under medeltiden vara förrädare och Jesusmördare. Under kriser som digerdöden spreds också rykten om att sjukdomen spridits genom att judar förgiftat brunnsvatten. Troende kristna kunde också anse att judarna genom att vägra konvertera till kristendomen och erkänna Jesus som Messias kollektivt förhindrade Kristus återkomst.⁵⁵ Dessa gamla myter och föreställningar återkommer även i modern antisemitisk litteratur. Nils Erik Forsgård lyfter fram att den moderna politiska antisemitismen egentligen är en del av en större motståndreaktion mot

---

⁵¹ Smith 1994, 188–189.

⁵² Forsgård 2002, 9–11, 49; Macmaster 2001, 89.

⁵³ Ekholm 2013, 19–20.

⁵⁴ Beller & Leerssen 2007, 203.

⁵⁵ Hanski 2006, 60–61.

upplysningen. Det var frågan om en motreaktion med nationalistiska förtecken mot upplysningens idévärld, som samtidigt motsatte sig det moderna, liberala och kapitalistiska samhället.⁵⁶

Försöken att definiera antisemitism är nästan lika många som de verk som på något sätt behandlar frågan. En av de kändaste och mest använda definitionerna inom antisemitismforskningen är den av Helen Fein. Fein definierar antisemitismen som en bestående dold struktur av fientliga attityder riktat mot judarna som en grupp. Antisemitismen manifesteras på flera plan: På ett individuellt plan som attityder, i kulturer som myter, ideologier, folklöre och bilder och i handlingar som social eller juridisk diskriminering, politisk mobilisering mot judarna och kollektivt eller statslett våld mot judarna. Förhållandet mellan dessa manifestationer eller dimensioner är mångfacetterat och gränserna är obestämda.⁵⁷ Enligt Forsgård finns det ändå vissa konstanter som förenar de olika dimensionerna av antisemitism, av vilka en av de starkaste är den stereotypiserande tendensen.⁵⁸

Forsgård delar upp de olika moderna antisemitiska dimensionerna i tre huvudsakliga grenar. (I) Folklig antisemitism där judarna anses vara ett främmande och sjukligt element bland det egna folket som skall rensas bort. (II) Konspiratorisk antisemitism som spreds speciellt med hjälp av Sergej Nilus ökända bok *Sions vises hemliga protokoll*, där judarna porträtteras som lömska konspiratörer med världsherravälde som sitt enda mål. I denna antisemitiska dimension blandades också senare idéer om att oktoberrevolutionen och hela kommunismen egentligen var en judisk komplott. (III) Blodsantisemitism, som inspirerades av darwinistisk ärftlighetslära och där judarna betraktas som en underlägsen ras. Denna form av antisemitism spreds speciellt efter första världskriget och var populär i de pangermanska kretsarna i Tyskland.⁵⁹ Speciellt den första och andra dimensionens antisemitiska idéer om judarna förknippades även med de centraleuropeiska flyktingarna i Finland. Blodsantisemitism med rasbiologiska förtecken var en betydligt marginellare företeelse i Finland än i många andra europeiska länder. Detta berodde främst på att finländarna inte passade in i konstruktionen av en rasligt överlägsen germansk folkstam, eftersom majoriteten inte talade ett germanskt språk.⁶⁰

---

⁵⁶ Forsgård 2002, 7, 10. Se även Macmaster 2001, 86–87.

⁵⁷ Fein 1987, 67–69.

⁵⁸ Forsgård 2002, 13.

⁵⁹ Forsgård 2002, 11, 15–16, 28–33.

⁶⁰ Elmgren 2008, 208.

Det bör påpekas att alla uppdelningar av antisemitism är i den mån konstgjorda att deras syfte snarast är att underlätta forskningen kring frågorna och kategoriseringen av materialet, eftersom det empiriska materialet, den antisemitiska litteraturen, oftast använder sig av en blandning av flera dimensioner. Detta är även fallet i de antisemitiska argumenten som förekom i den finländska pressen och som var riktade mot de centraleuropeiska flyktingarna.

I Finland var den judiska minoritetens ställning något annorlunda än i Västeuropa, och judarna, som först 1918 hade fått fulla medborgerliga rättigheter, var fortfarande en tämligen isolerad och utslagen grupp i samhället. I mellankrigstidens Finland präglades judarna av ett trippel-utanförskap. De var icke-kristna, svenskspråkiga och härstammade från Ryssland.⁶¹ Man har tidigare i finsk historieskrivning ofta framhåvt att antisemitismen i Finland var en relativt marginell företeelse, som snarast den yttersta högerkanten, med IKL i spetsen, författade sig med.⁶² Denna syn har dock mer nyligen kritiserats av flera forskare som har framhåvt att det också i Finland förekom en mer ”vardaglig” antisemitism och att den finska läsarkretsen var väl medveten om judiska stereotypier.⁶³ Enligt Laura Ekholm influerades man bland annat av en kristen antisemitism som var ständigt närvarande genom söndagspredikan.⁶⁴ Teorier om oktoberrevolutionen som en del av en judisk världsherraväldekomplott blev även bekanta för de finländare som läste Lotta Svärd- och Skyddskårsorganisationernas tidskrifter.⁶⁵ De utbredda stereotypiska bilderna som förmedlades i samband med de centraleuropeiska flyktingarna tyder även på att den finländska läsarkretsen var väl medveten om de europeiska antisemitiska karaktäriseringarna av judar.

---

⁶¹ Ekholm 2016, 190.

⁶² Se t.ex. Hanski 2006; Torvinen 1989, 118.

⁶³ Se t.ex. Ekholm 2013, 20; Laitila 2014, 54, 221; Muir 2013, 47–54; Silvennoinen 2008a, 73–74.

⁶⁴ Ekholm 2016, 182–183, 189.

⁶⁵ Elmgren 2016, 341.

2. Bakgrund

2.1 Tysk inrikespolitik under internationell lupp

Efter att nationalsocialisterna tagit makten i Tyskland började människor fly det allt mer auktoritärt och antisemitiskt styrda landet.⁶⁶ Samtiden delade in flyktingarna i två huvudsakliga grupper: politiska flyktingar och rasflyktingar.⁶⁷ De politiska flyktingarna var av dessa betydligt färre till antalet. Av de omkring en halv miljon flyktingar som lämnade Tyskland åren 1933–1939 var cirka 30 till 50 000 politiska flyktingar. Största delen av dem var aktiva motståndare till Hitlers regim från den politiska vänstern, men hit hörde också bland annat österrikiska monarkister och liberala borgare. Majoriteten av alla flyktingar var så kallade rasflyktingar, det vill säga personer vars etnicitet inte överensstämde med de nationalsocialistiska idealen. Av dessa var majoriteten judar.⁶⁸

Genast efter maktövertagandet 1933 började den nationalsocialistiska regimen gradvis frysa ut judarna ur samhället genom att utlysa bojkotter mot judiska affärer och företag samt stifta lagar som införde restriktioner på deras rättigheter.⁶⁹ Ett av de centrala målen för det nationalsocialistiska programmet var att göra Tyskland till ett judefritt rike och skapa *Lebensraum* för de tyskar som uppfattades tillhöra ”den ariska rasen”. Detta betydde att de tyska judarnas flykt utomlands välsignades av myndigheterna, eftersom varje judisk flykting förde nationalsocialisterna närmare sitt mål. Samtidigt som den tyska regimen stödde den judiska emigrationen ur landet gjorde statsmakten det svårt för politiska motståndare att lämna Tyskland, bland annat genom att vägra godkänna politiska motståndares passansökningar.⁷⁰

Flyktingströmmen och Tysklands ageranden i frågan väckte uppmärksamhet i de övriga europeiska länderna redan 1933. Till en början var regeringarna i de flesta grannländer positivt inställda till flyktingarna eftersom de trodde att den nationalsocialistiska regimen skulle bli kortvarig och flyktingarna snart kunde återvända hem. Dessutom utgjorde flyktingströmmen för de liberala demokratierna ett konkret bevis på diktaturernas grymheter.⁷¹ De positiva attityderna

---

⁶⁶ Marrus 1985, 122.

⁶⁷ Forsén 2012, 45.

⁶⁸ Torvinen 1984, 38.

⁶⁹ Dwork & van Pelt 2009, 14–15; Marrus 1985, 128–129.

⁷⁰ Caestecker & Moore 2010c, 207–208, Torvinen 1984, 44–45.

⁷¹ Caestecker & Moore 2010c, 211–213; Caron 2010, 57; Torvinen 1984, 30–32.

förändrades dock snabbt och många länder skärpte redan på sommaren 1933 sina gränskontroller, med Schweiz och Nederländerna i spetsen. Då tron på att Hitler snart skulle tvingas avstå från makten småningom började sina, började också attityderna mot flyktingarna hårdna. Samtidigt började de finansiella medlen ta slut hos olika hjälporganisationer som tagit hand om flyktingarna.⁷²

Allt flera europeiska länder vägrade ta emot flyktingar då mängden ökade efter att raslagarna i Nürnberg godkändes i september 1935. Det påföljande året med olympiska spelen i Berlin lättade något på trycket, då judarnas ställning i riket temporärt förbättrades och många till och med återvände till Tyskland.⁷³ Lugnet varade dock inte länge. Då de första flyktingarna främst hade emigrerat på grund av ekonomiska orsaker då många ”icke-ariar” utfrysts ur näringslivet, flydde allt fler judar Tyskland, vid ingången till 1938 på grund av rädsla för sina liv. Samtidigt stängdes allt fler gränser för flyktingarna.⁷⁴

Efter *Anschluss* 1938 ordnade de tyskvänliga myndigheterna i det tidigare Österrike busstransporter med ”oönskade invånare” till den tjeckoslovakiska gränsen mot de transporterades vilja. Man krävde också att österrikiska flyktingar som lämnade landet undertecknade ett avtal där de lovade att aldrig återvända till Stortyskland. I januari 1939 grundades *Reichszentrale für die jüdische Auswanderung*, vars uppgift var att lasta judar ombord på tåg och båtar som förde dem utanför rikets gränser.⁷⁵ Efter oktober 1938, då Tyskland marscherade in i Sudetlandet ökade mängden flyktingar i Europa igen. Sudetflyktingarna var främst tjecker och judar som flydde till det resterande Tjeckoslovakien. Kristallnattens pogromer i november 1938 och Tysklands ockupation av det kvarblivande Tjeckoslovakien den 15 mars 1939, orsakade de sista vågarna av flyktingar innan andra världskriget bröt ut och Europas gränser stängdes.⁷⁶

Förrän Genevekonventionen undertecknades 1951 saknades internationella avtal gällande flyktingskap. Detta betydde att flyktingarna som lämnade Tyskland möttes i de olika mottagarländerna av en osammanhängande lagstiftning som baserade sig på olika nationella lagar och förordningar samt myndigheter som var dåligt förberedda på en massiv europeisk

---

⁷² Dwork & van Pelt 2009, 26–27.

⁷³ Rautakallio 2004, 84–85.

⁷⁴ Caestecker & Moore 2010c, 210–216; Marrus 1985 130–131.

⁷⁵ Skribentens översättning: Riksbyrå för judisk utvandring. Torvinen 1984, 19–20, 32–35.

⁷⁶ Torvinen 1984, 35–37.

flyktingkris.⁷⁷ På grund av detta efterlyste man i mottagarländerna en internationell lösning på flyktingkrisen. Detta försvårades betydligt av att Tyskland betraktade flyktingfrågan som ett internt problem och att landet i Nationernas förbund kunde använda sin vetorätt för att hejda alla försök till en internationell dialog. De övriga europeiska stormakterna förhöll sig också försiktigt till Tyskland och ville inte riskera en konfrontation i frågan. Till slut beslöt man på nederländskt initiativ att grunda ett högkommissariat för behandlingen av den tyska flyktingfrågan. Kommissariatet kom att ha ett stramt manövreringsutrymme på grund av det spända diplomatiska läget med Tyskland. Högkommissariatet var en separat arm av Nationernas förbund, som inte rapporterade till generalförsamlingen, för att undvika att flyktingfrågan skulle bli ett diskussionsämne där. Tre dagar efter kommissariatets grundande lämnade Tyskland Nationernas förbund.⁷⁸

På initiativ av Förenta staternas president Franklin D. Roosevelt ordnades en internationell flyktingkonferens i Evian i Frankrike i juli 1938. På bordet låg den tyska flyktingfrågan som expanderat till Österrike. Man ville dels ordna legitimation för de flyktingar som behövde detta för att ansöka om asyl och dels grunda ett mellanstatligt organ för behandlandet av flyktingfrågor. Både de brittiska och amerikanska delegationerna var skeptiskt inställda till konferensen eftersom de fruktade att en lösning av frågan skulle leda till att även de östeuropeiska länderna skulle tvinga sina judiska minoriteter att emigrera. Konferensen hade dock önskat resultat och många europeiska länder skärpte ytterligare sin immigrationspolitik på grund av frustrationen över att inte ha nått en internationell konsensus i flyktingfrågan.⁷⁹

Den enda konkreta följden av Eviankonferensen var grundandet av det mellanstatliga organet IGC (*Inter-Governmental Committee on Refugees*) i London, som hade som sitt huvudmål att förhandla mellan Tyskland och potentiella mottagarländer.⁸⁰ Likt överkommissionen blev dock även denna organisations framgång ringa, eftersom de tyska myndigheterna vägrade komma till förhandlingsbordet.⁸¹ Utöver de ovan nämnda organisationerna fanns även andra internationella organ och föreningar som engagerade sig i flyktingfrågan, bland de viktigaste var det så kallade

---

⁷⁷ Caestecker & Moore 2010a, 6–7.

⁷⁸ Dwork & van Pelt 2009, 66; Heim 2010, 20–21; Marrus 1985, 161.

⁷⁹ Heim 2010, 34–35.

⁸⁰ Torvinen 1984, 51–52.

⁸¹ Torvinen 1984, 53–54.

Nansenkontoret under Nationernas förbund, amerikanska Röda Korset samt Rädda Barnen. Därutöver hjälpte även många socialdemokratiska partier och deras underavdelningar sina partikamrater som flydde Stortyskland.⁸² Utöver dem som flydde det växande Tyskland fylldes gränsstationerna i Europa även med flyktingar från Italien, Lettland, Spanien och Ungern.⁸³

Enligt Torvinen var en orsak till att många av de internationella försöken till en lösning på flyktingfrågan rann ut i sanden att man i mottagarländerna fruktade att de antisemitiska attityderna skulle öka ifall länderna tog emot judiska flyktingar. Även många judiska samfund i mottagarländerna var rädda för att deras sociala ställning skulle försämrats på grund av de nyanlända judarna. Därutöver lyfter Torvinen och Michael Marrus fram att man i många länder hänvisade till ekonomiska orsaker för att inte ta emot flyktingar. Speciellt skeptiskt såg man på flyktingarnas möjligheter att försörja sig eftersom det krävdes att de judiska flyktingarna skulle överlämna en fjärdedel av sin egendom till den tyska staten då de lämnade landet. Därtill hade många judar oftast största delen av sina resterande tillgångar frysta på tyska bankkonton.⁸⁴ Susanne Heim anser att arbetslösheten, som efter stora depressionen, var hög i Europa också ledde till att protektionistiska attityder vann mark. En ytterligare orsak var att man inte ville anstränga de diplomatiska banden till Tyskland.⁸⁵

Liberalismen hade varit den ledande ideologin i det kontinentala Europa fram till första världskriget. I dess förtecken hade lagarna och förordningarna om migration varit fåtaliga. Huvudsakligen hade den befintliga lagstiftning som mål att hålla oönskade individer, såsom kriminella, kommunister och anarkister utanför hemlandet. Samtidigt hade främlingsfientligheten ökat i samhället i samband med nationalismens frammarsch från och med slutet av 1800-talet. Invandrarna stred mot bilden av den homogena nationalstaten. Europeiska fackföreningars ökade maktposition ledde även till att de ville skydda de interna arbetsmarknaderna från utländsk invandring. På grund av de upplevda kulturella och ekonomiska farhågorna skärpte de flesta europeiska länderna efter första världskriget sin immigrationslagstiftning. Denna utveckling förstärktes ytterligare av den stora depressionen.⁸⁶ Utvecklingen mot striktare

---

⁸² Torvinen 1984, 48, 56–58.

⁸³ Leitzinger 2008b, 187; Torvinen 1984, 25–27, 36.

⁸⁴ Marrus 1985, 131; Torvinen 1984, 60.

⁸⁵ Heim 2010, 23.

⁸⁶ Caestecker & Moore 2010b, 198–202.

migrationslagstiftning i Europa kom att visa sig bli fatal för de som åren före andra världskriget försökte fly Tyskland.

Det kan sägas att den internationella reaktionen på den tyska flyktingfrågan bestod av två aspekter. För det första agerade man reaktionärt på de tyska förhållandena. Då samhällsklimatet i Tyskland blev allt mer antisemitiskt och allt fler flydde landet skärpte de övriga länderna samtidigt gränskontrollerna och släppte in allt färre flyktingar. Man ställde sig också avvaktande till Tyskland och undvek en konfrontation som skulle ha försämrat de diplomatiska relationerna mellan länderna. För det andra präglades flyktingpolitiken i mottagarländerna av en juridisk kapplöpning mot botten. Regeringarna justerade de egna immigrationslagarna enligt grannländernas eftersom de var rädda för att framstå som det mest liberala landet beträffande immigration.

Efter att Österrike annekterades av Tyskland började flykten också ur det tidigare Österrike. Nästan 50 000 judar lämnade landet inom ett halvt år av *Anschluss*. Wien hade före anslutningen till Tyskland varit hem till en av de största judiska minoriteterna i Europa. Efter anslutningen till Tyskland lämnade så gott som hela det judiska samfundet staden.⁸⁷ Då många av grannländerna redan hade stängt sina gränser för flyktingarna började de söka sig allt längre bort. Ett av dessa länder var Finland.⁸⁸

2.2 Finland som tillflyktsland

Den första gruppen flyktingar som kom till republiken Finland var de ryska flyktingarna som flydde landet efter oktoberrevolutionen 1917. Under de första åren av 1920-talet ökade antalet flyktingar österifrån markant. Det rörde sig framförallt om politiska flyktingarna samt karelare och ingermanländare som var bosatta nära den finska gränsen.⁸⁹ Enligt Leitzinger är det svårt att uppskatta antalet flyktingar i Finland under denna tid eftersom de finska myndigheterna saknade en standardiserad praxis för hur de räknade immigranter. De flesta av flyktingarna lämnade dessutom landet för en fortsatt resa till kontinenten eller Amerika.⁹⁰ Det har beräknats att allt som

---

⁸⁷ Dwork & van Pelt 2009, 97; Forsgård 2002, 45.

⁸⁸ Torvinen 1984, 72.

⁸⁹ Leitzinger 2008b, 162–163.

⁹⁰ Leitzinger 2008a, 59, 88; Leitzinger 2008b, 101, 168.

allt ungefär 44 000 flyktingar från Ryssland befann sig i Finland, iallafall för en tid, mellan åren 1917 och 1939.⁹¹ Antalet flyktingar var stort i förhållandet till Finlands befolkningensmängd. Det totala antalet flyktingar i Finland var större än i Sverige och lika stort i relation till befolkningensmängden som i de baltiska länderna och Polen.⁹² Att ett så stort antal flyktingar sökte sig till Finland torde bero på Finlands långa gemensamma gräns med Ryssland, det faktum att Finland tidigare tillhört det ryska imperiet samt den vita segern i det finska inbördeskriget.

De karelska och ingermanländska flyktingarna kallades speciellt av den politiska högern för stamfrändeflyktingar. Med detta antydde man om ett släktskapsband mellan folken och ville framhäva en förpliktelse att ta hand om flyktingarna. Föreställningen om stamfrändskap byggde på en etnisknationalistisk konstruktion och var typisk för tidens nationalistiska föreställningar.⁹³ Dessa flyktingar väckte också en livlig offentlig debatt i landet. Fastän den nationalistiska högerpressen välkomnade flyktingarna, höjdes också kritiska röster, främst från vänstern. Efter första världskriget fruktade man speciellt att flyktingarna skulle bli en alltför stor belastning för samhället som redan led av en livsmedelsbrist.⁹⁴

Den följande gruppen flyktingar som anlände till Finland var de centraleuropeiska flyktingarna som flydde Hitlerregimen. Under början av 1930-talet kom det några enstaka flyktingar från Tyskland till Finland. Det var dock först efter *Anschluss* 1938 som Finland egentligen blev ett mottagarland för centraleuropeiska flyktingar.⁹⁵ Under sensommaren 1938 anlände mindre grupper flyktingar regelbundet från nordtyska hamnstäder till Finland.⁹⁶ Enligt statspolisen, som ansvarade för övervakandet av immigrationen till landet, fanns det 66 judiska flyktingar i Finland i början av augusti 1938. Av dessa bodde 50 i Helsingfors, 9 i Viborg och 7 i Åbo.⁹⁷ Både Torvinen och Rautakallio anser att den finska migrationspolitiken fram till våren 1938 var tämligen tolerant i jämförelse med många andra europeiska länder. Resande från nordiska länder och Estland

---

⁹¹ Leitzinger 2008b, 171.

⁹² Leitzinger 2008a, 64.

⁹³ Fewster 2006, 314; Uola 1982, 60–64.

⁹⁴ Leitzinger 2008b, 163–164.

⁹⁵ Leitzinger 2008b, 187–188; Rautakallio 1985, 12–13; Torvinen 1984, 72.

⁹⁶ Rautakallio 1985, 13.

⁹⁷ Torvinen 1984, 119. Detta var även de tre städer i vilka en judisk församling fanns etablerad. Ekholm 2016, 177; Leitzinger 2008a, 271.

behövde inget pass till Finland och därtill hade visumfrihetsavtal slutits med elva länder, däribland Tyskland, Tjeckoslovakien och Österrike.⁹⁸

I april 1938, då myndigheterna förberedde sig för den ökade flyktingströmmen från Österrike godkändes en något striktare immigrationslag av riksdagen. Lagen ökade statspolisens maktmedel genom tillsättningen av en förpassningsrätt som gav statspolisen befogenheter att för en viss tid stänga ut en misstänkt utlänning från landet. Därutöver stipulerade lagen att utlänningar som befarades bedriva skadlig agitation kunde förnekas inträde.⁹⁹ Dessa lagförändringar var tydligt riktade mot främst de vänsterradikala flyktingarna som man befarade att skulle lämna Österrike efter att det inkorporerats med Tyskland.

Torvinen hävdar att de finska myndigheternas förfaranden gentemot flyktingarna i många hänseenden var trevande. Myndigheterna saknade enhetliga riktlinjer och ett genomgående tillvägagångssätt för att handskas med flyktingarna.¹⁰⁰ Redan i slutet av mars hade utrikesministeriet skickat en kommuniké till Finlands ambassader i olika europeiska länder som mottagit österrikiska flyktingar. Ministeriet ville veta hur andra länder förhöll sig till flyktingar med österrikiska pass, eftersom Österrike nu blivit en del av Tyskland.¹⁰¹ Mot slutet av april 1938 meddelade Finlands konsulat i Wien utrikesministeriet att judar som lämnat Tyskland inte fick återvända ifall de inte hade ett specialtillstånd av Gestapo.¹⁰² Detta ledde till att utrikesministeriet meddelade Finlands utrikesrepresentation att man endast skulle släppa in flyktingar som hade ett sådant återvändningstillstånd i sitt pass, men att man fortfarande officiellt betraktade österrikiska pass som giltiga. Ministeriet bad även statspolisen att vara extra noggrann vid passkontrollerna. Vid misstanke om att en flykting av någon anledning inte fick återvända till Tyskland, skulle statspolisen meddela om saken till utrikesministeriet.¹⁰³ Denna åtgärd togs tydligt för att hejda speciellt de judiska flyktingarna från att landstiga i Finland.

Under sommaren 1938 var det finska konsulatet i Wien det enda europeiska konsulatet som fortsättningsvis försäkrade österrikare att de åtminstone kunde få ett temporärt uppehållstillstånd i

---

⁹⁸ Rautakallio 1985, 37; Torvinen 1984, 78, 84.

⁹⁹ Kuosma 1992, 93–95.

¹⁰⁰ Torvinen 1984, 84.

¹⁰¹ Torvinen 1984, 86–87.

¹⁰² Torvinen 1984, 87–88.

¹⁰³ Torvinen 1984, 88.

Finland. Ett dylikt tillstånd krävdes i de flesta fall för att kunna sätta igång asylrättsprocessen i det slutgiltiga resmålet, som oftast låg utanför Europa. Då konsulatet meddelade Helsingfors att man hade haft upp till 400 människor köande utanför byggnaden för att få ett temporärt uppehållstillstånd förbjöd Utrikesministeriet konsulatet att utfärda ytterligare tillstånd.¹⁰⁴ I juli 1938 skärptes immigrationsförfarandena igen och de finska myndigheterna betraktade nu officiellt alla österrikiska pass som ogiltiga om de ej innehöll ett återvändningstillstånd.¹⁰⁵ Skärpningen förleddes av ett memorandum skrivet av avdelningschefen vid utrikesministeriet, K.N. Rantakari, i vilket denne uttryckte sin oro över att Finland tog emot fler flyktingar, fastän det i landet redan fanns omkring 15 000 flyktingar, mestadels från det tidigare Ryssland. I memorandumet skrev Rantakari även att det var allmänt känt att den tyska politiken gick ut på att bli av med så många judar som möjligt, och att man således inte kunde tro på försäkringar från Berlin om att alla tyska medborgare kunde återvända till Tyskland.¹⁰⁶

I augusti pressade både statspolisen och utrikesministeriet regeringen på att ytterligare skärpa immigrationslagarna. Statspolisen påpekade att många av flyktingarna meddelade att de enbart var på turistresa, trots att de egentligen var flyktingar. Statspolisen ville också utfråga alla som hittills kommit från Österrike och Tyskland och i fall de visade sig vara flyktingar deportera dem. Statspolisen meddelade även att den på basen av intervjuer fått höra att de återvändningstillstånd som tyska myndigheter utfärdat egentligen var totalt värdelösa eftersom samtliga flyktingar tvingats underteckna ett avtal med Gestapo om att aldrig återvända till Stortyskland. Den 13 augusti 1938 meddelade utrikesministeriet i samråd med statsrådet att alla österrikiska pass var ogiltiga, oberoende av återvändningstillstånd.¹⁰⁷

Ångbåten *S/S Ariadne* var det sista fartyget som anlände med flyktingar till Finland. *Ariadne* hade dagen innan ankrat i Helsingfors och de 55 österrikiska flyktingar som fanns ombord fick landstiga med temporära uppehållstillstånd, efter en omfattande kampanj av socialdemokraterna.¹⁰⁸ Detta innebar således slutet på flyktingströmmen från Österrike till Finland. Följande dag anlände *S/S Rügen* med 60 flyktingar ombord, men fick ej landstigningstillstånd på grund av de nya

---

¹⁰⁴ Rautakallio 1985, 36–38; Torvinen 1984, 92–93.

¹⁰⁵ Rautakallio 1985, 43.

¹⁰⁶ Torvinen 1984, 89–90.

¹⁰⁷ Torvinen 1984, 90–91.

¹⁰⁸ Kilpi 1966, 194–195.

förordningarna.¹⁰⁹ *Ariadne* återvände ännu en gång, den 19 augusti, med 30 österrikiska judar ombord, men dessa fick inte heller tillstånd att landstiga.¹¹⁰

Efter detta anlände ännu mindre grupper av flyktingar till Finland. Efter bemannandet av Sudetlandet anlände en grupp handelsmän från Prag.¹¹¹ I februari 1939 kom det ytterligare en grupp flyktingar från Sudetlandet, varvid de tjeckoslovakiska flyktingarnas sammanlagda antal uppgick till 56.¹¹² Från fristaden Danzig mottog Finland samtidigt 12 flyktingar.¹¹³ På våren 1939 kom det till Finland ungefär 30–40 judiska flyktingar från Ungern samt några från Polen, Rumänien och Litauen. Som en påföljd av detta avslutades Ungerns visumfrihet den 8 april 1939.¹¹⁴ Enligt Rautakallio kom det också senare under 1939 enstaka flyktingar till Finland genom ett samarbete mellan statspolisen och Gestapo, då de officiella vägarna redan var stängda.¹¹⁵

Den 10 februari 1939 ställde IKL:s riksdagsgrupp en förfrågan till regeringen angående mängden flyktingar i landet. IKL ville specifikt veta vilken effekt flyktingarna hade på arbetsmarknaden och hur många arbetstillstånd myndigheterna utfärdat. IKL motiverade frågan med att Finland hade en hög arbetslöshet och nödställdhet samt att det var orättvist att Finland som redan hade mottagit flera tusen stamfrändeflyktingar nu måste ta emot ytterligare flyktingar. Inrikesminister Urho Kekkonen svarade på frågan med de siffror han fått av statspolisen. Kekkonen meddelade att det i landet vistades 223 flyktingar från Centraleuropa, varav 14 hade fått arbetstillstånd. I svaret meddelade inrikesministern att Finland måste koncentrera sig på de stamfrändeflyktingar som redan befann sig i landet och att man inom ramarna av de internationella konventionerna kunde stoppa en massiv flyktingsförflyttning till landet, men att man i enstaka fall kunde ge asyl. Regeringen önskade även att de flyktingar som redan befann sig i landet i mån av möjlighet skulle förflytta sig till andra länder.¹¹⁶ Den 16 april 1939 höll Kekkonen ännu ett radiotal angående

---

¹⁰⁹ Leitzinger 2008b, 188; Rautakallio 1985, 44–45.

¹¹⁰ *Svenska Pressen* 20.8.1938.

¹¹¹ Torvinen 1984, 96–97.

¹¹² Leitzinger 2008b, 191.

¹¹³ Torvinen 1984, 98–99. Danzig, dagens Gdańsk (Polen).

¹¹⁴ Leitzinger 2008b, 192–193.

¹¹⁵ Rautakallio 1985, 61–62.

¹¹⁶ Leitzinger 2008b, 191–193; Rautakallio 1985, 50–51; Torvinen 1984, 100–101.

flyktingarna, där han upprepade de ovannämnda synpunkterna. Även i Utrikesministeriets utlåtanden betonade man prioriteringen av de så kallade stamfrändeflyktingarna.¹¹⁷

Den verkliga mängden flyktingar i Finland var antagligen något större än det som uppgavs i inrikesministerns redogörelse, vilket berodde på inkonsekvenserna i myndigheternas registrering av flyktingar.¹¹⁸ Torvinen uppskattar det totala antalet till maximalt 500 flyktingar, alltså ungefär dubbelt så många som enligt de officiella siffrorna.¹¹⁹ Av de flyktingar som kom till landet bestod upp till 90 % av så kallade rasflyktingar.¹²⁰ Den totala mängden centraleuropeiska flyktingar i Finland var ändå relativt liten i jämförelse med många andra europeiska länder.¹²¹

Förklaringen till den relativt ringa mängden flyktingar som sökte sig till Finland är antagligen flerfaldig. Torvinen anser att den rådande bristen på arbete i landet var den främsta orsaken.¹²² Annette Forsén påpekar därutöver att Finland hade ett extremhögerparti med i riksdagen och att landets politiska liv präglades av de så kallade kommunistlagarna, vilket knappast kändes lockande för de politiska flyktingarna.¹²³ Enligt Laura Ekholm betraktades Finland bland de västeuropeiska judiska samfunden som en del av den östeuropeiska kultursfären då det kom till judarnas ställning i samhället. Detta berodde på att den judiska minoriteten i landet emanciperats först 1918, som det nästsista landet i Europa.¹²⁴ Därutöver var de flesta judarna i landet etniskt av ryskt ursprung och tillhörde de så kallade ortodoxa östjudarna.¹²⁵ Detta kan mycket väl ha påverkat Finlands anseende i de judiska flyktingarnas ögon, som dessutom ofta flydde till länder där de redan hade släktingar eller vänner.¹²⁶ Sett ur de stora centraleuropeiska storstäderna Berlin, Wien och Prag tedde sig säkert också Helsingfors som ett exotiskt och avlägset resmål i slutet av 1930-talet.

Under den senare delen av 1938 blev de finska myndigheternas flyktingpolitik mer skärpt. Denna skärpning av flyktingpolitiken var dock ingen unik företeelse, utan Finland följde den allmänna

---

¹¹⁷ Rautakallio 1985, 54–55; Torvinen 1984, 101.

¹¹⁸ Leitzinger 2008b, 193; Rautakallio 2004, 329–332; Torvinen 1984, 74.

¹¹⁹ Torvinen 1989, 124.

¹²⁰ Torvinen 1984, 9.

¹²¹ Torvinen 1984, 39.

¹²² Torvinen 1984, 106.

¹²³ Forsén 2012, 45, 53.

¹²⁴ Jämförelsevis emanciperades judarna exempelvis i Frankrike 1791, Sverige (och Norge) 1835, Osmanska imperiet 1839, Danmark 1849, Österrike-Ungern 1867, Tyskland 1871 och Ryssland 1917. Det sista landet var Rumänien vars judiska befolkning emanciperades 1923. Laitila 2014 121.

¹²⁵ Ekholm 2016, 178–179.

¹²⁶ Dwork & van Pelt 2009, 122–123.

européiska trenden och justerade den egna immigrationslagstiftningen enligt det internationella klimatet. Utöver att ankomsten av centraleuropeiska flyktingar ledde till en förändring i de finska migrationslagarna ledde det också till en livlig debatt i den finländska pressen.

2.3 Pressen i ett brytningsskede

Tidningspressen i Finland hade traditionellt varit politiserad och partibunden. Under 1930-talet började dock det finländska tidningsfältet småningom avpolitiseras och tidningarna blev allt mer och mer kommersialiserade och riktade sig för en bredare publik, oberoende av partitillhörighet. Speciellt *Helsingin Sanomat* var en föregångare i denna utveckling. Samtidigt tog detta även uttryck i att journalistkåren professionaliserades. Tidningarnas redaktion bestod inte längre enbart av prominenta partimedlemmar, utan även professionella journalister.¹²⁷ Trots detta var pressen i Finland ännu under den studerade perioden i en hög grad partibunden och stora skillnader fanns mellan de olika tidningarna.¹²⁸ Av de studerade tidningarna var *Ajan Suunta* och *Suomen Sosialidemokraatti* starkast bundna till sina respektive partiorganisationer och fungerade som traditionella språkrör. Det var även dessa två tidningar som hade de starkaste åsikterna i flyktingdebatten, vilket kan ha berott på deras självuppfattade mening som politiska opinionsbildare och -förmedlare.

Ajan Suunta hade som partiets huvudspråkrör en viktig roll inom det extremhögra och fascistoida IKL och grundades samtidigt med partiet år 1932.¹²⁹ *Ajan Suunta* var arvtagare till Lappotidningen *Ajan Sana* som förbjöds efter Mäntsäläupproret.¹³⁰ Liksom IKL:s övriga tidningar följde *Ajan Suunta* i regel troget partiets linje. *Ajan Suunta* var en politisk kamptidning och hade ett färggrant och tillspetsat sätt att skriva. Detta väckte förtrytelse både inom och utanför partiet och var en av orsakerna till att tidningens första chefredaktör Arne Somersalo år 1935 byttes ut till R. G. Kallia.¹³¹ Chefredaktörsbytet ändrade dock inte påfallande tidningens karaktär. Från och med december 1937 utkom *Ajan Suunta* sju dagar i veckan och dess upplaga var ungefär 12 000–15 000

---

¹²⁷ Landgrén 2017, 289.

¹²⁸ Tommila & Salokangas 2000, 90, 131.

¹²⁹ Uola 1982 35–37, 270.

¹³⁰ Nygård & Salokangas 1987, 300.

¹³¹ Nygård & Salokangas 1987; 305–306; Uola 1982, 282–283.

exemplar.¹³² IKL saknade ett utskrivet antisemitiskt program men huvudspråkröret *Ajan Suunta* präglades speciellt i slutet av 1930-talet av klart antisemitiska undertoner.¹³³

Den socialdemokratiska pressen följde enligt partiledningens diktat i allmänhet troget partiets linje. *Suomen Sosialidemokraatti*, i egenskap av partiets huvudspråkrör, var heller inget undantag.¹³⁴ Från och med medlet av 1930-talet hade partiet under ledning av Väinö Tanner börjat söka sig mera mot den politiska centern. Denna nya linje företrädde även av *Suomen Sosialidemokraatti* och dess chefredaktör Eino Kilpi.¹³⁵ Eino Kilpis fru Sylvi-Kyllikki Kilpi var också bunden till tidningen och arbetade till exempel under 1930-talet som sommarreporter.¹³⁶ Inom den socialdemokratiska pressen hade också nyhetsrapporteringen traditionellt haft en agitatorisk stämpel, vilket ännu levde kvar i slutet av 1930-talet. Trots detta hade man inom tidningsledningen redan i början av 1930-talet haft ambitioner för att utveckla tidningen mot en mer kommersiell riktning, likt de borgerliga helsingforstidningarna. Den ekonomiska krisen i början av decenniet betydde dock minskande resurser för tidningen och dessa planer sattes på is.¹³⁷ Trots den ekonomiska krisen klarade sig *Suomen Sosialidemokraatti* relativt bra ur det ekonomiska trångmålet. Av detta hade man främst att tacka förbudet av de kommunistiska tidningarna. En stor del av kommunisttidningarnas läsare flyttade efter förbudet motvilligt över till den socialdemokratiska huvudtidningen.¹³⁸ *Suomen Sosialidemokraatti* utkom sju dagar i veckan och hade en upplaga på omkring 20 000 exemplar.¹³⁹

Agrarförbundets tidningar var inte officiellt lika beroende av partiledningen som socialdemokraternas och IKL:s tidningar. Partiets tidningar hade inga formella band till partiet, utan ägdes endast i de flesta fallen av olika partimedlemmar. Trots detta var de trogna partitidningar som oftast samvetsgrant följde partiet i olika frågor.¹⁴⁰ *Ilkka* var den ledande tidningen bland agrarförbundets tidningar efter helsingforstidningen *Suomenmaas* konkurs.¹⁴¹ År

---

¹³² Uola 1982, 273.

¹³³ Uola 1982, 263.

¹³⁴ Nygård & Salokangas 1987, 233–234.

¹³⁵ Nygård & Salokangas 1987, 240.

¹³⁶ Wiksten 1977, 118.

¹³⁷ Tommila & Salokangas 2000, 138–139.

¹³⁸ Wiksten 1977, 108.

¹³⁹ Salokangas 1988d, 64.

¹⁴⁰ Tommila & Salokangas 2000, 143.

¹⁴¹ Nygård & Salokangas 1987, 250–253.

1929 tog Artturi Leinonen över chefredaktörsmanteln av tidningens grundare Santeri Alkio.¹⁴² Leinonen var förutom chefredaktör även en ytterst produktiv skribent, och skrev förutom majoriteten av alla ledare, aktivt kåserier, artiklar, reportage och recensioner för *Ilkka*.¹⁴³ Under Leinonens tid representerade tidningen agrarförbundets högerfalang och var starkt anti-kommunistisk. Trots detta bröt tidningen med Lapporörelsen då den allt mer började ta lagen i egna händer. Senare ställde sig även Leinonens tidning i opposition mot IKL och förespråkade, i enlighet med landets ledning, en nordisk orientering i utrikespolitiska frågor och tog avstånd från den tyskvänliga linjen som tidningen haft efter inbördeskriget.¹⁴⁴ *Ilkka* utkom sju dagar i veckan sedan 1936 och tidningens upplaga låg på omkring 17 000 exemplar.¹⁴⁵

Likt agrarförbundet, baserade sig också samlingspartiets relation till partipressen snarare på lösa kontakter och ägarrelationer än en strikt partibunden hierarki. Partiets viktigaste tidning var den helsingforsbaserade *Uusi Suomi*.¹⁴⁶ Under 1930-talet tvistade man inom samlingspartiet om förhållandet till Lapporörelsen och till den växande ytterhögern i landet. Denna kamp utmynnade till och med i en öppen konflikt mellan *Uusi Suomi* och partiledningen.¹⁴⁷ Högerfalangen i partiet fick 1932 kontrollen över *Uusi Suomi*, vilket manifesterades i anställandet av S. J. Pentti som chefredaktör.¹⁴⁸ Med Pentti vid rodret gled tidningen mera mot högern och banade vägen för resten av partiet vars nya högerinriktning kulminerade i valförbundet med IKL inför riksdagsvalet 1933.¹⁴⁹ Valresultatet blev dock en katastrof och partiets linje kurskorrigerades kort därefter åter mot den mer traditionella konservativa högern. Pentti satt dock kvar vid chefredaktörsposten och fortsatte utmana partiledningen, som krävde att tidningen klart skulle göra en boskillnad med ytterhögern.¹⁵⁰ *Uusi Suomi* var landets näst största tidning och samtidigt som den politiska kampen pågick med partiledningen kämpade man med Eljas Erkkos *Helsingin Sanomat* om herraväldet över Helsingfors växande tidningsmarknader. Under 30-talet sjönk dock *Uusi Suomis* upplaga något, vilket enligt Jyrki Vesikansa berodde både på den ekonomiska krisen samt den därefter

---

¹⁴² Nygård & Salokangas 1987, 259; Salokangas 1988b, 174.

¹⁴³ Pirilä 1981, 29–31.

¹⁴⁴ Pirilä 1981, 21, 23, 27–28, 90–91; Salokangas 1987b, 174.

¹⁴⁵ Nygård & Salokangas 1987, 407.

¹⁴⁶ Nygård & Salokangas 1987, 277, 281.

¹⁴⁷ Vesikansa 1997, 365, 373.

¹⁴⁸ Vesikansa 1997, 381–383.

¹⁴⁹ Vesikansa 1997, 393.

¹⁵⁰ Vesikansa 1997, 396–397.

följda skarpa högersvängen, som antagligen stötte bort en stor del läsare.¹⁵¹ *Uusi Suomi* utkom sju dagar i veckan och dess upplaga var ungefär 60 000.¹⁵²

Samtidigt som framstegspartiets stöd minskade under 1930-talet och partiet krympte till ett litet parti som främst tilltalade tjänstemannakåren, växte dess gamla språkrör markant.¹⁵³ Under Eljas Erkkos ledning utvecklades tidningen enligt en angloamerikansk modell och satsade speciellt på nyhetsrapportering samt underhållning.¹⁵⁴ Erkkos *Helsingin Sanomat* strävade till en objektiv nyhetsrapportering som inte skulle vara ideologiskt färgad.¹⁵⁵ Erkkko lösgjorde *Helsingin Sanomat* också för gott ur partiets grepp och utvecklade den till en generaltidning för alla, som placerade sig ungefär i mitten av det politiska spektret.¹⁵⁶ Under Erkkos tid utvecklades tidningen också till den klart största i landet. Utöver tidningens egna markvinningar på grund av den objektiva nyhetsrapporteringen och underhållningen berodde denna utveckling också på yttre faktorer. Efter att de kommunistiska tidningarna indrogs, valde många arbetare att övergå till den oberoende *Helsingin Sanomat*, snarare än socialdemokraternas tidning, vilken av flera uppfattades representera socialismens förrädare.¹⁵⁷ *Helsingin Sanomat* satsade också på så kallade småannonser, som lockade många nyinflyttade arbetare i huvudstaden att välja den oberoende liberalborgerliga *Helsingin Sanomat* framom den mer ideologiskt närstående *Suomen Sosialidemokraatti*.¹⁵⁸

Helsingin Sanomat framträdde främst Erkkos personliga åsikter och Erkkko satt till exempel ofta med under ledartexternas beredningsmöten.¹⁵⁹ Inom partiledningen såg man ej med blida ögon på den utveckling tidningen tagit och man försökte åter binda *Helsingin Sanomat* till partiet bland annat genom att ge Erkkko förtroendeposter inom partiet. I slutet av 1930-talet var tidningen ett språkrör för framstegspartiet i den utsträckningen som Erkkko tillät det. Då Erkkko innehade tyngre politiska poster, var tidningen närmare partiets linje.¹⁶⁰ I december 1938 axlade Erkkko rollen som

---

¹⁵¹ Vesikansa 1997, 445.

¹⁵² Salokangas 1988e, 207.

¹⁵³ Tommila & Salokangas 2000, 147.

¹⁵⁴ Blåfield 2014, 114–116.

¹⁵⁵ Jensen-Eriksen & Kuorelahti 2017, 167–168.

¹⁵⁶ Jensen-Eriksen & Kuorelahti 2017, 164, 168.

¹⁵⁷ Jensen-Eriksen & Kuorelahti 2017, 167.

¹⁵⁸ Tommila & Salokangas 2000, 187.

¹⁵⁹ Blåfield 2014, 126; Jensen-Eriksen & Kuorelahti 2017, 145–146.

¹⁶⁰ Tommila & Salokangas 2000, 145.

Finlands utrikesminister. Han efterträddes samtidigt som chefredaktör på *Helsingin Sanomat* av Yrjö Niiniluoto. Bristen på en officiell titel inom *Sanoma*-organisationen betydde dock inte att Erkkos inflytande över tidningen skulle ha minskat.¹⁶¹ *Helsingin Sanomat* utkom sju dagar i veckan och dess upplaga var omkring 85 000 exemplar.¹⁶²

Svenska folkpartiet saknade under 1930-talet starka traditionella språkrör. Tack vare personliga relationer stod dock många svenskspråkiga tidningar nära partiet.¹⁶³ Den ledande positionen bland de svenskspråkiga tidningarna hade sedan slutet av 1800-talet innehavts av *Hufvudstadsbladet*.¹⁶⁴ Amos Andersson, som gav ut den stora helsingforsbaserade dagstidningen ägde också kvällstidningen *Svenska Pressen*.¹⁶⁵ Tidningen hade uppstått 1921 då de förlustbringande tidningarna *Dagens Press* samt *Svenska Tidningen* sammanslogs. Speciellt *Dagens Press* hade karaktäriserat sig som en tidning av hög journalistisk kvalitet, vilket även Andersson eftersträfvade med den nya tidningen.¹⁶⁶ *Svenska Pressen* innehöll till exempel mer politiskt kommenterade material än huvudtidningen *Hufvudstadsbladet*.¹⁶⁷ Andersson själv var mer intresserad av den förlustbringande *Svenska Pressens* ekonomi än dess politiska linje, vilket betydde att den av Fredrik Valros ledda tidningen under 1930-talet ofta följde svenska folkpartiets linje mer troget än *Hufvudstadsbladet*, som snarast företrädde Anderssons personliga åsikter.¹⁶⁸ *Svenska Pressens* upplaga låg på omkring 9000 exemplar och tidningen utkom sex dagar i veckan.¹⁶⁹

Samtidigt som flertalet av Finlands tidningar under 1930-talet utvecklades mot ett mer självständigt och kommersiellt håll, kvarlevde ännu många av de ramverk som karaktäriserat den politiska pressen i Finland. Tidningarnas redaktioner utövade traditionellt så kallad filtrerande journalistik där redaktionen valde ut vilka nyheter som skulle publiceras i tidningen på basen av deras innehåll, snarare än deras nyhetsvärde.¹⁷⁰ Under 1930-talet gjorde allt fler journalister sin karriär inom pressen, och yrket betraktades ej mera som en sidosyssla och språngbräda till

---

¹⁶¹ Jensen-Eriksen & Kuorelahti 2017, 145–146.

¹⁶² Leino-Kaukiainen, Nygård & Salokangas 1988, 133.

¹⁶³ Landgrén 2017, 293; Nygård & Salokangas 1987, 312.

¹⁶⁴ Nygård & Salokangas 1987, 314–315.

¹⁶⁵ Nygård & Salokangas 1987, 315–316.

¹⁶⁶ Tommila & Salokangas 2000, 161.

¹⁶⁷ Nygård & Salokangas 1987, 315–316.

¹⁶⁸ Salokangas 1988c, 171–172.

¹⁶⁹ Salokangas 1988c, 173.

¹⁷⁰ Vesikansa 1997, 386.

viktigare uppgifter. Trots detta sjönk den allmänna utbildningsnivån bland journalisterna och de flesta hade avbrutna universitets- eller gymnasiestudier som bakgrund. Inom journalistkåren uppfattades yrket som ett hantverk och självlärda reportrar uppskattades mest.¹⁷¹ Undertecknandet av artiklar var också ovanligt ännu under 1930-talet och vanligtvis signerades artiklar enbart med initialer eller pseudonym.¹⁷² 1920- och 1930-talen utgjorde även de politiska kåseriernas guldålder och kända kåsörer utgjorde oftast de högst avlönade anställda på redaktionen. Förutom att sälja tidningar var kända kåsörer viktiga opinionsbildare, som ofta kunde framföra budskapet på ett mer underhållande sätt än ledarna.¹⁷³

Under början av 1930-talet hade det politiska landskapet i Finland tagit en skarp högersväng, vilket tog uttryck i Lapporörelsen, ytterhögerens uppgång med IKL i spetsen och kommunistlagarna. Mot slutet av decenniet hade dock samhällsklimatet luckrats upp och under Cajanders rödmylleregeringsperiod, som inleddes 1937, vågade också vänsterröster igen profilera sig i samhällsdebatten.¹⁷⁴ En av dessa debatter som också kom att splittra högern och vänstern i landet under denna tid var frågan om de centraleuropeiska flyktingarna.

---

¹⁷¹ Landgrén 2017, 289; Tommila & Salokangas 2000, 173.

¹⁷² Vesikansa 1997, 416.

¹⁷³ Nygård & Salokangas 1987, 381–382; Tommila & Salokangas 2000, 177.

¹⁷⁴ Landgrén 2017, 288.

3. Flyktingfrågan i den finländska pressen

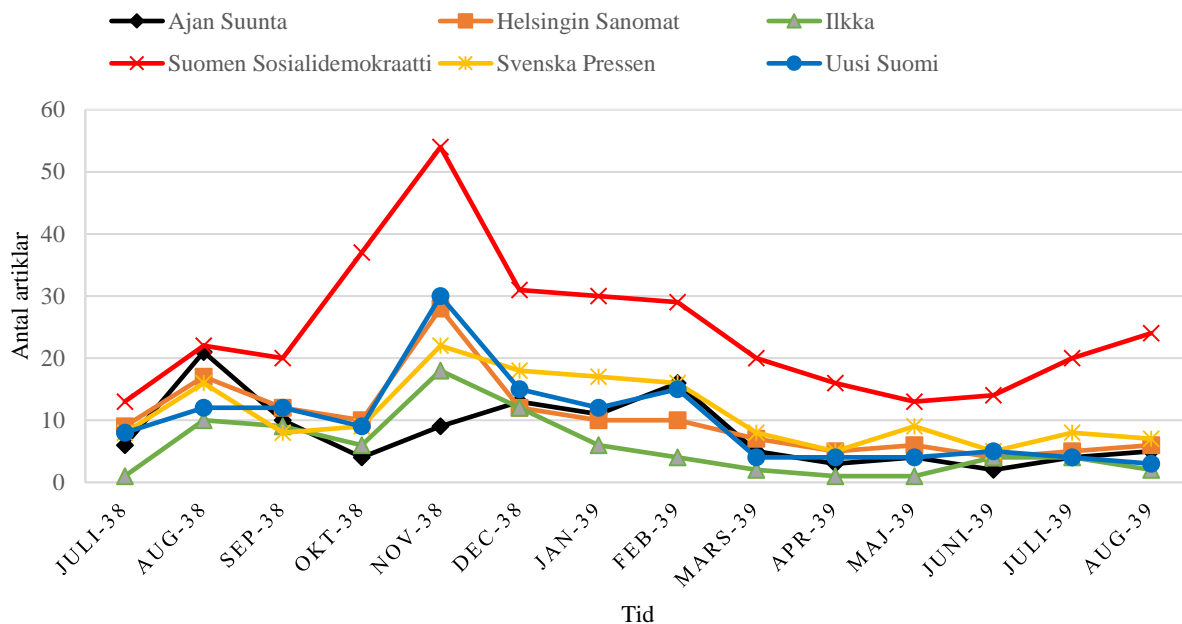
De studerade tidningarna kan grovt sett delas in i tre på basis av deras förhållande till de centraleuropeiska flyktingarna. Av de studerade tidningarna hade *Ajan Suunta* och *Uusi Suomi* en tydligt negativ hållning till flyktingarna, som också övergick till en fientlig och antisemitisk bild av de judiska flyktingarna. Speciellt kraftig var fiendebilden i *Ajan Suunta*. En tydligt positiv hållning till flyktingarna innehades av *Suomen Sosialidemokraatti* och *Svenska Pressen*, vilka efterropade solidaritet och medkänsla med flyktingarna.

Helsingin Sanomats och *Ilkka*s linje i frågan var inte lika tydlig och tidningarna hade en relativt neutral inställning till flyktingarna. Bägge tidningar behandlade flyktingfrågan också betydligt mindre än de övriga studerade tidningarna. Av dessa två innehade *Ilkka* en försiktigt positiv inställning och förespråkade i första hand behovet av att finna en internationell lösning till frågan. *Helsingin Sanomats* hållning var kyligare och mer kritisk mot mottagandet av flyktingar till Finland. Den kvalitativa analysen av tidningsmaterialet kommer att mer ingående tas upp i kapitlen fyra och fem. I detta kapitel kommer tidningarnas varierande intresse för flyktingfrågan samt skillnaderna i hurdana artiklar som publicerades i dem analyseras.

3.1 Fluktuerande rapportering bland politiska strömmar

Den centraleuropeiska flyktingfrågan fick mer uppmärksamhet i den finländska pressen efter Eviankonferensen i juli 1938 och den allmänt djupnande flyktingkrisen på kontinenten. I Figur 1 synliggörs den totala mängden artiklar som behandlade flyktingfrågan per månad i samtliga av studiens tidningar.

Totala antalet artiklar som berör flyktingfrågan per månad i tidningarna

Figur 1. Mängden artiklar som behandlade flyktingfrågan i de studerade tidningarna per månad. Samtliga artiklar som berörde flyktingfrågan i Finland och Europa har beaktats i figuren.

Ur figuren kan man uttyda en tydlig höjdpunkt i november 1938 då rapporteringen varit som intensivast. Tidpunkten sammanfaller med två händelser som betydligt ökade mängden flyktingar i Centraleuropa och omskakade flyktingdebatten: Tysklands ockupation av Sudetlandet och Kristallnatten. Kristallnattens pogromer mellan natten till nionde och tionde november ledde till att allt fler judar flydde Tyskland. Pogromerna skapade stora rubriker i samtliga av studiens tidningar och förödelsen fördömdes starkt av tidningarna.¹⁷⁵ Undantaget var *Ajan Suunta*, som lånade den tyska pressens skrivelser om händelserna där judarna beskrevs som syndabockar.¹⁷⁶ Genom att återge den tyska pressens retorik där skulden för pogromerna lades på judarna förstärkte *Ajan Suunta* bilden av den fara som de judiska flyktingarna utgjorde för samhället.¹⁷⁷ *Ajan Suunta*

¹⁷⁵ *Helsingin Sanomat* 11.1.1938; *Helsingin Sanomat* 12.11.1938; *Helsingin Sanomat* 17.11.1938; *Ilkka* 11.11.1938; *Ilkka* 15.11.1938; *Suomen Sosialidemokraatti* 11.11.1938; *Svenska Pressen* 10.11.1938; *Svenska Pressen* 18.11.1938; *Svenska Pressen* 19.11.1938; *Uusi Suomi* 11.11.1938; *Uusi Suomi* 15.11.1938; *Uusi Suomi* 19.11.1938.

¹⁷⁶ *Ajan Suunta* 11.11.1938; *Ajan Suunta* 12.11.1938; *Ajan Suunta* 13.11.1938.

¹⁷⁷ Pogromerna föranleddes av den polsk-judiske flyktingen Herschel Grynszpan's mord på den tyske diplomaten Ernst vom Rath i Paris.

skiljde sig också i mängden artiklar från de övriga tidningarna och publicerade endast något fler artiklar i november än föregående månad. Detta berodde dock främst på att inrikesministeriet temporärt förbjöd IKL:s verksamhet och utgivandet av samtliga av dess tidningar från och med 22 november till slutet av månaden, då beslutet förkastades av rådstuvurätten.¹⁷⁸

Tysklands ockupation av tjeckoslovakiska Sudetlandet i oktober ledde också samtidigt till en massiv flykt av människor, varav de flesta flydde till Prag. Dessa flyktingvågor fick även under novembermånad ett stort spaltutrymme i speciellt *Suomen Sosialidemokraatti* och *Svenska Pressen*, som beskrev de karga omständigheterna i de tjeckoslovakiska flyktinglägren och efterropade en kraftig reaktion av omvärlden.¹⁷⁹ Däremot förekom det endast få kortare artiklar om sudetflyktingarna i de övriga tidningarna.¹⁸⁰ Orsaken till detta lär vara att *Suomen Sosialidemokraatti* och *Svenska Pressen* företrädde den klart negativaste synen på Tredje riket av de studerade tidningarna. Då det demokratiska Tjeckoslovakien tvingades underkuva sig det totalitära Tyskland väckte detta sympatier för de människor som tvingades fly undan den totalitära expansionspolitiken i de starkt antifascistiska tidningarna.¹⁸¹

Utöver höjdpunkten i november skedde en mindre ökning av rapporteringen i augusti 1938 då ångbåten *S/S Ariadne* anlände till Helsingfors med de 55 österrikiska flyktingarna som blev de sista österrikare som fick uppehållstillstånd innan gränsen stängdes för gott. Fastän det redan tidigare hade anlänt mindre grupper av flyktingar, hade dessa inte uppmärksammats av pressen. Då 55 flyktingar anlände samtidigt väckte detta även en debatt i pressen om mottagandet av flyktingar. Både *Suomen Sosialidemokraatti* och *Svenska Pressen* skrev den 13 augusti om flyktingarnas ankomst till södra hamnen på första sidan. Bägge tidningar beskrev den rädsla som spridits bland flyktingarna om att möjligtvis tvingas återvända till Tyskland samt de plågor som de där hamnat uthärda.¹⁸²

---

¹⁷⁸ Bakgrunden till detta var bl.a. att man från Finlands sida ville signalera åt Sovjetunionen att högerextrema krafter i samhället inte kunde påverka landets utrikespolitik. Meinander 1999, 171.

¹⁷⁹ Se t.ex. *Svenska Pressen* 16.11.1938; *Svenska Pressen* 18.11.1938; *Svenska Pressen* 29.11.1938; *Suomen Sosialidemokraatti* 6.11.1938; *Suomen Sosialidemokraatti* 8.11.1938.

¹⁸⁰ *Ajan Suunta* 3.11.1938; *Helsingin Sanomat* 29.10.1938; *Helsingin Sanomat* 2.11.1938; *Ilkka* 22.9.1938; *Ilkka* 23.9.1938; *Ilkka* 2.10.1938; *Ilkka* 1.11.1938; *Ilkka* 8.11.1938; *Uusi Suomi* 19.9.1938; *Uusi Suomi* 27.10.1938; *Uusi Suomi* 29.10.1938; *Uusi Suomi* 1.11.1938; *Uusi Suomi* 17.11.1938.

¹⁸¹ Se kapitel 5.3.

¹⁸² *Suomen Sosialidemokraatti* 13.8.1938; *Svenska Pressen* 13.8.1938.

Ajan Suunta, *Ilkka* och *Uusi Suomi* rapporterade om flyktingarnas ankomst på första sidan den 14 augusti. Redan rubriken i *Ajan Suunta* signalerade om tidningens kritiska inställning till flyktingarnas ankomst: ”*Juutalaisemigrantteja tulvii Suomeen*”.¹⁸³ *Ilkka* och *Uusi Suomi* behöll däremot en neutralare ton i sin rapportering om flyktingarnas ankomst.¹⁸⁴ De därpå följande dagarna publicerades dock fler artiklar i *Uusi Suomi* som påtagligt tog ställning emot flyktingarna.¹⁸⁵ Emedan flyktingarnas ankomst ombord *Ariadne* hade lett till stora första sidans nyheter i de övriga tidningarna publicerade *Helsingin Sanomat* en betydligt mindre artikel på sidan nio om flyktingarnas ankomst.¹⁸⁶ Under de där påföljande dagarna publicerades en rad kritiska artiklar om mottagandet av flyktingar i tidningen, men i ett betydligt mindre omfång än i *Ajan Suunta* eller *Uusi Suomi*.¹⁸⁷ Mest uppmärksamhet i förhållande till tidningens längd kom flyktingfrågan i augusti att få i *Ajan Suunta*, vilket berodde på tidningens allmänt antisemitiska hållning och kraftiga motreaktioner till flyktingarnas ankomst.

Från och med december 1938 avtog pressens intresse för flyktingfrågan något och artiklarnas mängd fortsatte någorlunda konstant fram till februari 1939. Då inga dramatiska utvecklingar skedde i flyktingfrågan förflyttades pressens intresse till mer aktuella ärenden. I februari ställde IKL:s riksdagsgrupp en förfrågan till regeringen angående det totala antalet flyktingar i landet samt mängden arbetslov som tilldelats dem. Ärendet togs upp på grund av att då det tilldelade temporära uppehållstillståndet för flyktingarna höll på att gå ut, förlängdes flera flyktingars uppehållstillstånd av myndigheterna, vilket förargade IKL. *Ajan Suunta* publicerade flera artiklar som kritiserade myndigheternas utfärdande av ytterligare uppehållstillstånd till de judiska flyktingarna, och varnade om den fara flyktingarna enligt tidningen utgjorde för nationen.¹⁸⁸ *Ajan Suunta* misstrodde också regeringens löften om att inte ta emot fler flyktingar och spekulerade om att det verkliga antalet flyktingar antagligen var betydligt högre än det påstådda. IKL:s riksdagsförfrågan fick också övriga tidningar att åter engagera sig i debatten.¹⁸⁹ I slutet av februari anlände ytterligare 24

---

¹⁸³ Skribentens översättning: ”Judeemigranter flödar till Finland.” *Ajan Suunta* 14.8.1938.

¹⁸⁴ *Ilkka* 14.8.1938; *Uusi Suomi* 14.8.1938.

¹⁸⁵ *Uusi Suomi* 15.8.1938; *Uusi Suomi* 18.8.1938.

¹⁸⁶ *Helsingin Sanomat* 14.8.1938.

¹⁸⁷ *Helsingin Sanomat* 16.8.1938; *Helsingin Sanomat* 18.8.1938; *Helsingin Sanomat* 19.8.1938; *Helsingin Sanomat* 23.8.1938.

¹⁸⁸ Se t.ex. *Ajan Suunta* 11.2.1938; *Ajan Suunta* 15.2.1938.

¹⁸⁹ Se t.ex. *Svenska Pressen* 13.2.1938.

flyktingar från Sudetlandet till Finland, vilket också ledde till nya rubriker i pressen. Dessa nya flyktingar fick *Ajan Suunta* att utbrista i ledarens rubrik: ”*Suomestako sittenkin Palestina?*”¹⁹⁰

IKL:s förfrågan till regeringen, eller rättare sagt inrikesministerns svar, ledde till att den offentliga debatten kring flyktingarna småningom ebbade ut. Efter att inrikesminister Kekkonen framfört det officiella antalet flyktingar i Finland inför riksdagen tonades de farhågor man i *Ajan Suunta* och *Uusi Suomi* hade målat upp av flyktingarna ned. Det var svårt för skribenterna att fortsätta framhäva att dessa några hundra personer utgjorde ett nationellt hot. Sylvi-Kyllikki Kilpi uppger också i sina memoarer att då antalet flyktingar uppdagades, gick även luften ur den penninginsamling som påbörjats till förmån för flyktingarna. Enligt Kilpi uppfattade majoriteten av finländarna det som onödigt att samla in pengar för endast ett par hundra individer i en nationell insamling.¹⁹¹ Pressens allmänna intresse för flyktingarna och frågans internationella dimensioner avtog också efter februari 1939. Undantaget var *Suomen Sosialidemokraatti*, som efter sommarmånaderna återupptog bevakningen av flyktingfrågan i nästan samma omfattning som före IKL:s riksdagsförfrågan.

3.2 Artikelgenrer och spaltutrymme

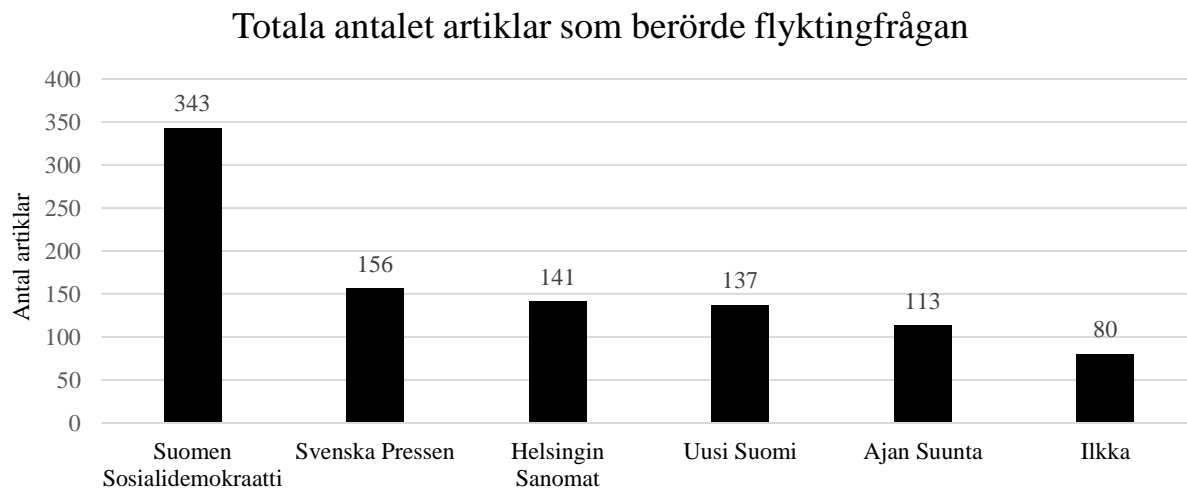
Redan i Figur 1 ovan framgår det tydligt att flyktingfrågan fick mest uppmärksamhet i *Suomen Sosialidemokraatti*, av de studerade tidningarna. Detta framgår ännu tydligare i Figur 2 som synliggör det totala antalet artiklar som behandlade flyktingfrågan i samtliga av de studerade tidningarna. Mängden artiklar måste dock betraktas i förhållande till samtliga tidningars genomsnittliga längd. Av de studerade tidningarna hade *Helsingin Sanomat* och *Uusi Suomi* genomsnittligt ungefär lika mycket redaktionellt innehåll med en medellängd på 17,3 sidor och cirka 36,8 % annonser; respektive 15,1 sidor samt 30,0 % annonser. *Suomen Sosialidemokraatti* var något tunnare med genomsnittligen 10,1 sidor och 20,0 % annonser. De magraste tidningarna i studien var *Ilkka* med 7,2 sidor och 13,9 % annonser, *Ajan Suunta* med 8,0 sidor och 25,0 %

---

¹⁹⁰ Skribentens översättning: ”Blir Finland trots allt ett Palestina?”. *Ajan Suunta* 20.2.1938.

¹⁹¹ Kilpi 1966, 219–220.

annonser och *Svenska Pressen* med 4,2 sidor och 6,6 % annonser. Samtliga av studiens tidningar utkom sju dagar i veckan, förutom *Svenska Pressen* som ej utkom på måndagar.¹⁹²

Figur 2. Det totala antalet artiklar som berörde flyktingfrågan i de studerade tidningarna. Tidningarna är ordnade i figuren enligt artikelmängden i sjunkande ordning.

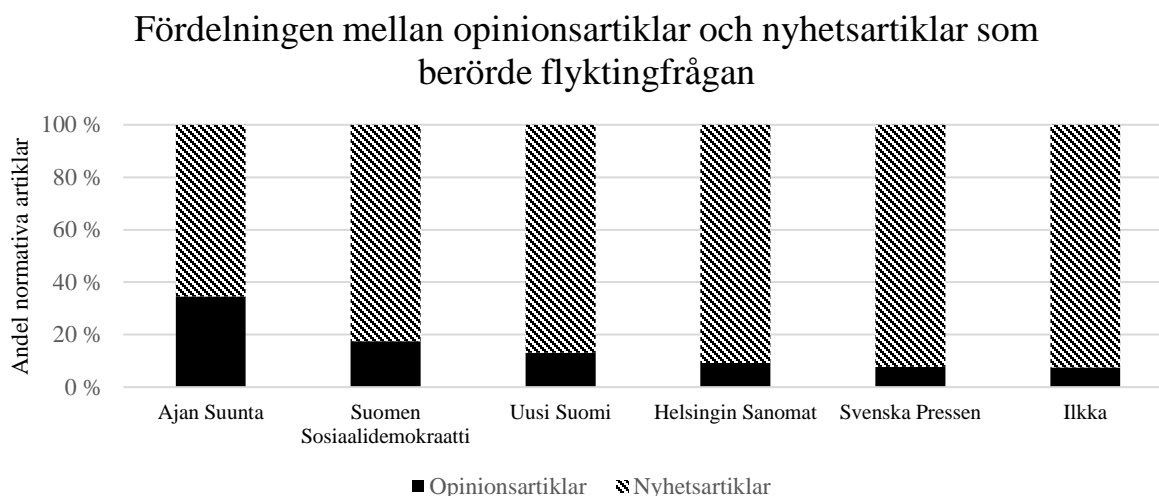
Suomen Sosialidemokraatti publicerade också med hänsyn till tidningens genomsnittliga längd ett påtagligt stort antal artiklar som berörde flyktingfrågan. Tidningen publicerade över dubbelt fler artiklar om ämnet än de övriga tidningarna under den studerade perioden. Eftersom socialdemokraterna också i övrigt engagerade sig i flyktingfrågan bland annat genom att ordna penninginsamlingar för flyktingarna och förespråkade deras välbefinnande är det inte överraskande att detta också fick uttryck i partiets huvudspråkrör genom en omfattande pressbevakning. Socialdemokraternas led var dock inte helt enade i frågan och Sylvi-Kyllikki Kilpi uppger i sina memoarer att en del partimedlemmar snarare ansåg att partiet borde hjälpa de fattiga i hemlandet. Det socialdemokratiska huvudspråkröret var dock entydigt positivt inställt till flyktingfrågan. Sylvi-Kyllikki Kilpi som personligen var engagerad i flyktingfrågan var gift med tidningens chefredaktör Eino Kilpi och det är sannolikt att parets personliga intresse för flyktingarna också förstärkte tidningens engagemang för frågan.¹⁹³

¹⁹² Jämförelsen mellan tidningarna baserar sig på årgångarna 1939 och går att finna i: Leino-Kaukiainen, Nygård, Salokangas 1988, 133; Salokangas 1988a, 23; Salokangas 1988b, 175; Salokangas 1988c, 173; Salokangas 1988d, 64; Salokangas 1988e, 206. En färdig jämförelse för årgången 1938 finns inte tillgänglig.

¹⁹³ Kilpi 1966, 182–184, 194–196, 208–207.

Svenska Pressen innehöll också i relation till tidningens genomsnittliga längd ett anmärkningsvärt stort antal artiklar om ämnet. Detta lär bero på att *Svenska Pressen* till karaktären innehöll mycket ställningstagande material och även var starkt antifascistisk.¹⁹⁴ Därutöver kan man konstatera att den betydligt tunnare men av ideologiska skäl i frågan speciellt engagerade *Ajan Suunta* innehöll nästan lika många artiklar om flyktingfrågan som de stora dagstidningarna *Helsingin Sanomat* och *Uusi Suomi*. De ungefär jämnstora konkurrenterna *Helsingin Sanomat* och *Uusi Suomi* publicerade nästan lika många artiklar om flyktingfrågan. Av dessa innehöll dock *Uusi Suomi* betydligt mer opinionsartiklar, medan *Helsingin Sanomat* mest neutralt rapporterade om frågan. Det i jämförelse ringa antalet artiklar i *Ilkka* förklaras förutom med dess mindre sidantal, även med *Ilkka*s neutrala förhållande till flyktingfrågan.

En överväldigande majoritet av alla artiklar som utkom under den studerade perioden var nyhetsartiklar som behandlade flyktingfrågans utveckling både nationellt och internationellt. Dessa artiklar var oftast mer eller mindre neutrala och för studiens frågeställning därför av mindre intresse. Däremot är opinionsartiklarna av större intresse. Fördelningen mellan opinionsartiklar och nyhetsartiklar för samtliga av de granskade tidningarna är visualiserad i Figur 3.

Figur 3. Förhållandet mellan opinionsartiklar och nyhetsartiklar i samtliga av studiens tidningar. Som opinionsartiklar räknas ledare, kåserier, kolumner, pressöversikter eller -kommentarer och övriga ställningstagande artiklar. Nyhetsartiklar utgörs av både längre och kortare nyheter, utan klara ställningstaganden och notiser. Tidningarna är ordnade i figuren enligt förhållandet mellan opinionsartiklar och nyhetsartiklar i sjunkande ordning.

¹⁹⁴ Nygård & Salokangas 1987, 315–316.

Största andelen opinionsartiklar om flyktingfrågan förekom i *Ajan Suunta*, i vilken ungefär 35 % av alla artiklar som publicerades om flyktingarna var olika former av opinionsartiklar, medan resten var nyhetsartiklar eller notiser. För *Ajan Suuntas* del är dock denna indelning något av hårklyveri eftersom också nyhetsrapporteringen i tidningen var mycket ställningstagande. För *Suomen Sosialidemokraatti* utgjorde opinionsartiklarna ungefär 18 % av alla artiklar medan de för *Uusi Suomi* utgjorde 13 %, för *Helsingin Sanomat* 9 % och för *Svenska Pressen* och *Ilkka* ungefär 8 % av artiklarna om flyktingfrågan. Den främsta spalten för framförandet av tidningarnas synpunkter var ledarspalten. I *Suomen Sosialidemokraatti* publicerades totalt 14 ledare om flyktingfrågan, i *Ajan Suunta* fem, i *Helsingin Sanomat* fyra, i *Uusi Suomi* tre, och i *Svenska Pressen* samt *Ilkka* två.¹⁹⁵

Utöver ledartexterna förekom det också övriga opinionsartiklar som berörde flyktingfrågan i tidningarna. Speciellt stort utrymme fick frågan i politiska kåserier. I *Ajan Suunta* behandlades flyktingfrågan främst i det politiska kåseriet *Tarkkailijan tähtäimessä*, av pseudonymerna ”Tapani Tarkka” och ”Puhtinen”.¹⁹⁶ Utöver detta figurerade flyktingfrågan också i andra kåserier och opinionsartiklar i tidningen.¹⁹⁷ I *Uusi Suomi* förekom det betydligt färre opinionsartiklar om frågan. Undantaget var det av J.W. Tuura, under pseudonymen ”Timo”, författade politiska kåseriet där flyktingfrågan uppmärksammades totalt sex gånger.¹⁹⁸ I *Suomen Sosialidemokraatti* förekom det också utöver ledarna betydligt färre övriga opinionsartiklar. Tidningens kända kåseriskribent Yrjö Räisänen (”Sasu Punanen”) behandlade till exempel de centraleuropeiska flyktingarna endast i ett kåseri.¹⁹⁹ Ännu färre övriga opinionsartiklar om flyktingfrågan förekom i

---

¹⁹⁵ *Ajan Suunta* 18.8.1938; *Ajan Suunta* 1.9.1938; *Ajan Suunta* 11.2.1939; *Ajan Suunta* 20.2.1939; *Ajan Suunta* 8.5.1939; *Helsingin Sanomat* 8.7.1938; *Helsingin Sanomat* 16.8.1938; *Helsingin Sanomat* 24.11.1938; *Helsingin Sanomat* 20.2.1938; *Ilkka* 25.11.1938; *Ilkka* 11.12.1938; *Suomen Sosialidemokraatti* 12.7.1938; *Suomen Sosialidemokraatti* 17.7.1938; *Suomen Sosialidemokraatti* 14.8.1938; *Suomen Sosialidemokraatti* 31.8.1938; *Suomen Sosialidemokraatti* 13.10.1938; *Suomen Sosialidemokraatti* 22.10.1938; *Suomen Sosialidemokraatti* 27.10.1938; *Suomen Sosialidemokraatti* 1.11.1938; *Suomen Sosialidemokraatti* 18.12.1938; *Suomen Sosialidemokraatti* 22.12.1938; *Suomen Sosialidemokraatti* 22.1.1939; *Suomen Sosialidemokraatti* 3.2.1939; *Suomen Sosialidemokraatti* 18.2.1939; *Suomen Sosialidemokraatti* 20.2.1939; *Svenska Pressen* 13.7.1938; *Svenska Pressen* 18.8.1938; *Uusi Suomi* 12.9.1938; *Uusi Suomi* 5.12.1938; *Uusi Suomi* 21.2.1939. I samtliga tidningar publicerades en ledare varje dag under den studerade perioden, förutom i *Ilkka* som saknade ledare i måndagens tidning.

¹⁹⁶ T.ex. *Ajan Suunta* 30.8.1938; *Ajan Suunta* 28.10.1938; *Ajan Suunta* 19.11.1938; *Ajan Suunta* 31.12.1938; *Ajan Suunta* 18.1.1939; *Ajan Suunta* 25.2.1939.

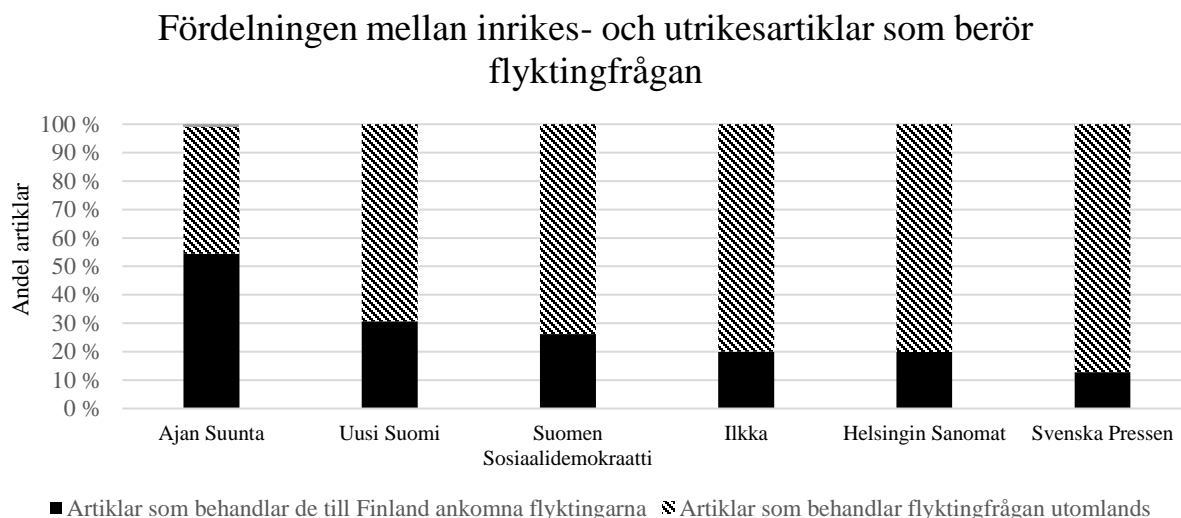
¹⁹⁷ T.ex. *Ajan Suunta* 18.8.1938; *Ajan Suunta* 25.8.1938; *Ajan Suunta* 27.8.1938; *Ajan Suunta* 29.8.1938; *Ajan Suunta* 2.9.1938.

¹⁹⁸ *Uusi Suomi* 5.9.1938; *Uusi Suomi* 27.10.1938; *Uusi Suomi* 10.11.1938; *Uusi Suomi* 5.12.1938; *Uusi Suomi* 1.1.1939; *Uusi Suomi* 22.2.1939.

¹⁹⁹ För Sasu Punanens kolumn se *Suomen Sosialidemokraatti* 11.9.1938.

Svenska Pressen och majoriteten av dem var pressöversikter.²⁰⁰ Dito gällde för *Helsingin Sanomat*.²⁰¹ Tidningens kända kåsör Lassi Hiekkala ("Eero") tog upp frågan endast i ett kåseri, liksom även kåsören "Tolari".²⁰² I *Ilkka* behandlades flyktingfrågan utöver de två ledarna, i några kåserier och en pressöversikt.²⁰³ Det var speciellt i *Ajan Suunta* och *Suomen Sosialidemokraatti* som en stor mängd opinionsartiklar om flyktingfrågan förekom. I en något mindre grad lyftes frågan också fram i *Uusi Suomi* och *Svenska Pressen*. Ställningstagandena var däremot fåtaliga i *Helsingin Sanomat* och *Ilkka*.

Samtidigt som de studerade tidningarna skrev om de till Finland ankomna flyktingarna skrev tidningarnas skribenter också allmänt om den centraleuropeiska flyktingkrisen och pressen rapporterade också om flyktingkrisen utomlands. Fördelningen mellan artiklarna som behandlar de till Finland anlända flyktingarna och de som behandlade flyktingfrågan i andra länder är visualiserad i Figur 4.

Figur 4. Fördelningen mellan artiklar som behandlade flyktingfrågan nationellt och internationellt. I figuren är samtliga artiklar beaktade, det vill säga både opinionsartiklar och nyhetsartiklar. Tidningarna är ordnade i figuren enligt förhållandet mellan inrikes- och utrikesrapporteringen i sjunkande ordning.

²⁰⁰ *Svenska Pressen* 16.8.1938; *Svenska Pressen* 18.8.1938; *Svenska Pressen* 29.8.1938; *Svenska Pressen* 31.8.1938; *Svenska Pressen* 18.2.1939.

²⁰¹ *Helsingin Sanomat* 18.8.1938; *Helsingin Sanomat* 19.8.1938; *Helsingin Sanomat* 28.8.1938; *Helsingin Sanomat* 30.8.1938; *Helsingin Sanomat* 7.9.1938; *Helsingin Sanomat* 25.10.1938.

²⁰² *Helsingin Sanomat* 23.8.1938; *Helsingin Sanomat* 3.9.1938.

²⁰³ *Ilkka* 18.8.1938; *Ilkka* 24.10.1938; *Ilkka* 13.1.1939; *Ilkka* 24.3.1939.

Statistiskt sett verkar det som om flyktingfrågan fått speciellt mycket plats bland utrikesnyheterna. Största delen av dessa artiklar var dock endast kortare notiser eller nyheter. Undantaget var *Suomen Sosialidemokraatti* och *Svenska Pressen* som även publicerade längre utrikesnyheter och reportage om hur flyktingkrisen framskred i andra länder.²⁰⁴ Speciellt stort intresse väckte sudetflyktingarna i *Suomen Sosialidemokraatti*.²⁰⁵

IKL:s *Ajan Suunta* skiljer sig från de övriga tidningarna i studien genom att visa ett speciellt stort intresse för de till Finland anlända flyktingarna. Detta tyder ytterligare på att flyktingfrågans inhemska dimension för tidningen var särdeles viktig. *Ajan Suuntas* utrikesrapportering skiljde sig också tydligt från resten av de studerade tidningarna. Detta berodde på att *Ajan Suunta* publicerade nyheter från den statliga italienska nyhetsbyrån *Agenzia Stefani*, vilket betydde att en stor del av utrikesnotiserna också var vinklade så att de visade flyktingarna i ett negativt ljus. De övriga tidningarnas utrikesnyheter förlitade sig däremot på mer konventionella nyhetsbyråer.

Såsom redan nämnts utgjordes de centraleuropeiska flyktingarna av två huvudsakliga grupper: de judiska flyktingarna och de politiska flyktingarna. I den finländska pressens bevakning av flyktingfrågan smalt dock dessa två grupper ofta samman och man talade allmänt om ”flyktingar” eller ”politiska flyktingar” då man hänvisade till någondera eller bägge grupperna av flyktingar. Majoriteten av alla artiklar i pressen behandlade dock uttryckligen de judiska flyktingarna. Detta gällde både för nyhetsartiklar och opinionsartiklar. De politiska flyktingarna fick mest uppmärksamhet i *Suomen Sosialidemokraatti*, (21,6 % av alla artiklar), *Ilkka* (20,0 %) och *Svenska Pressen* (19,2 %). *Helsingin Sanomat* behandlade de politiska flyktingarna i 12,8 % av alla artiklar och *Uusi Suomi* i 10,9 %. I *Ajan Suunta* behandlades de politiska flyktingarna endast i en artikel och utgjorde därmed under en procent av alla artiklar.

Orsakerna till att majoriteten av artiklarna behandlade de judiska flyktingarna torde vara att det i första hand var judiska flyktingar som sökte sig till Finland och att det även var denna grupp som hade svårast med att få asyl i olika länder. Det var även de judiska flyktingarna som i högerpressen

---

²⁰⁴ T.ex. *Suomen Sosialidemokraatti* 2.7.1938; *Suomen Sosialidemokraatti* 10.7.1938; *Suomen Sosialidemokraatti* 8.10.1938; *Suomen Sosialidemokraatti* 9.10.1938; *Suomen Sosialidemokraatti* 13.10.1938; *Suomen Sosialidemokraatti* 16.10.1938; *Suomen Sosialidemokraatti* 8.11.1938; *Suomen Sosialidemokraatti* 22.11.1938; *Suomen Sosialidemokraatti* 20.6.1939; *Suomen Sosialidemokraatti* 14.7.1939; *Svenska Pressen* 7.10.1938; *Svenska Pressen* 18.11.1938; *Svenska Pressen* 29.11.1938; *Svenska Pressen* 6.2.1939; *Svenska Pressen* 20.5.1939..

²⁰⁵ T.ex. *Suomen Sosialidemokraatti* 8.10.1938; *Suomen Sosialidemokraatti* 9.10.1938; *Suomen Sosialidemokraatti* 13.10.1938; *Suomen Sosialidemokraatti* 16.10.1938; *Suomen Sosialidemokraatti* 22.10.1938.

tydligast uppfattades som ett Andre man skulle värna sig för. Därutöver väckte Tysklands förföljelser av den judiska populationen de starkaste motreaktionerna i den liberala och socialdemokratiska pressen. De politiska flyktingarna, som utgjordes främst av motståndare till Hitlers regim, tillägnades också mest uppmärksamhet i de tidningar som hade de starkaste antifascistiska attityderna.

4. Ovälkomna främlingar

De centraleuropeiska flyktingarnas ankomst till Finland väckte de starkaste motreaktionerna i *Ajan Suunta* och *Uusi Suomi*. Båda tidningarna upplevde flyktingarna som ovälkomna främlingar vars ankomst till landet utan undantag måste hejdas. Speciellt i *Ajan Suunta* framfördes kraftiga antisemitiska uttalanden mot mottagandet av flyktingar och de upplevdes till och med som ett kollektivt hot. Sirpa Karhu uppger även i sin pro gradu-avhandling som behandlar judebilden i *Ajan Suunta* att flest antisemitiska artiklar publicerades åren 1938–1939 i tidningen.²⁰⁶ Detta sammanfaller med de judiska flyktingarnas ankomst till Finland. Även i *Uusi Suomi* förekom flera artiklar där flyktingarna speglades i ett klart negativt ljus och antisemitiska stereotyper förekom frekvent på tidningens sidor.

Både *Ajan Suunta* och *Uusi Suomi* präglades under den studerade tiden av en stark finsk nationalism och partikularism. Då man i Finland länge kämpat för det nationella erkännandet, fanns det en speciellt kraftig strävan hos de politiska grupperingarna på högerkanten att upprätthålla ett uppfattat homogent Finland.²⁰⁷ Detta orsakade speciellt kraftiga motreaktioner till flyktingarna som uppfattades som ett hotfullt ”De”, som skulle förstöra den upplevda homogeniteten och försvaga nationen. I mellankrigstidens Europa och Finland förekom även, speciellt inom högerkretsarna, en kraftig uppfattning om ett västerländskt sedligt och moraliskt förfall och den traditionella samhällsordningen upplevdes vara hotad av främmande, utomeuropeiska influenser, såsom kommunismen.²⁰⁸ För skribenterna i ovannämnda tidningar förkroppsligade även flyktingarna detta förfall.

Helsingin Sanomat reagerade också påtagligt negativt på flyktingarnas ankomst till Finland och dess skribenter var tillsammans med *Ajan Suuntas* och *Uusi Suomis* nöjda med regeringens striktare migrationslagstiftning som infördes efter *S/S Ariadnes* ankomst till Helsingfors. För *Helsingin Sanomats* del baserade sig dock motreaktionerna på mer pragmatiska attityder och flyktingarna befarades minska finländarnas välbefinnande. Det förekom även betydligt färre artiklar i *Helsingin Sanomat* som behandlade frågan.

---

²⁰⁶ Karhu 2014, 38.

²⁰⁷ Liebkind 1988, 107–108.

²⁰⁸ Valtonen 2018, 38–39.

Farhågor mot utlänningsgrupper baserar sig oftast på en kollektiv rädsla som uttrycks i bland annat offentliga debatter i vilka invandrarna uppfattas som ett hot mot samhällets fortbestånd. Sverker Oredsson, som studerat offentlig fruktan i Sverige, nämner rädslan för utlännningar som en av de främsta kollektiva hotbilderna som stater och folkgrupper uppfattar. Den syn som förmedlades av flyktingarna i speciellt *Ajan Suunta* och *Uusi Suomi* samt delvis *Helsingin Sanomat* baserade sig också på dessa hotbilder. Oredsson har identifierat tre huvudsakliga farhågor som en kollektiv utlänningsrädsla oftast baserar sig på:

I) Fruktan för att utlännningar har en ödesdiger relation till en möjlig yttre fiende eller till en samhällsomstörtande åskådning eller organisation. Denna syn förekom speciellt i *Uusi Suomi*. I tidningen kan man utläsa en rädsla för att de politiska flyktingarna var kommunistiska agitatorer som skulle sprida ovälkomna och potentiellt samhällsomskakande läror i Finland. I *Ajan Suunta* förknippades dylika farhågor däremot med en stereotypisk bild av judarna som kommunister och konspiratörer.

II) Fruktan för att utlänningarna på något sätt skall försämra villkoren för den inhemska befolkningen. Framförallt att de skall ta arbetsplatser från de infödda. Denna argumentation förekommer både i *Ajan Suunta* och *Uusi Suomi* som ansåg att Finland inte hade råd med att ta emot fler flyktingar och att dessa endast skulle bli en ekonomisk börda för landet. Flyktingarna ansågs utgöra ett oönskat tillskott på arbetsmarknaden då landet redan led av arbetslöshet. Liknande argument förekom också i *Helsingin Sanomat*. De judiska flyktingarna ansågs dessutom i *Ajan Suunta* och *Uusi Suomi* vara tillräckligt välbärgade för att kunna ta hand om sig själva, enligt stereotypiska föreställningar om judarnas rikedom.

III) Fruktan för att utlänningarna kan bli en försämrande ingrediens för ”folkaterialet” och verka som en upplösande kraft mot gemenskapen.²⁰⁹ I både *Ajan Suunta* och *Uusi Suomi* framfördes dylika tankar. Tidningarna fruktade att en ökad invandring av judar till Finland skulle leda till att en så kallad ”judefråga” skulle uppstå i landet och att uttryckligen invandringen av judar borde begränsas. Dessutom betonades i tidningarna att Finland i sin immigrationspolitik borde prioritera

---

²⁰⁹ Oredsson 2001, 14.

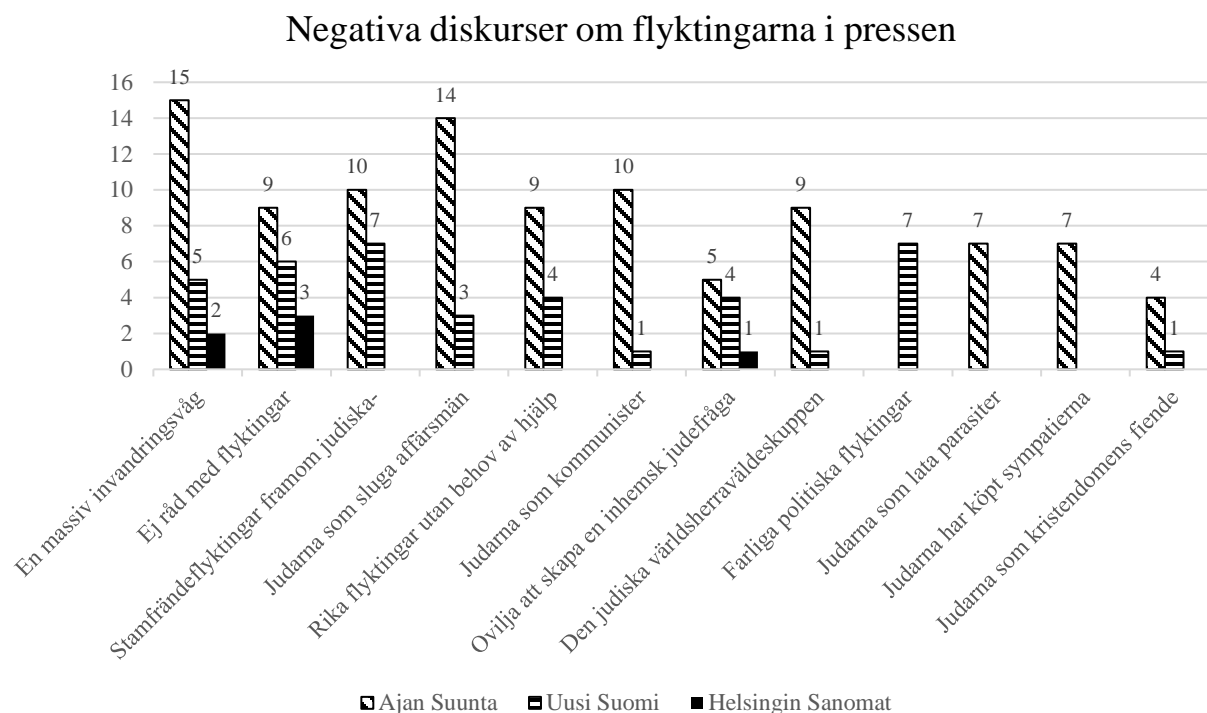
de så kallade ”stamfrändeflyktingarna”. I denna diskurs utgjordes också en väsentlig del av argumentationen att Finland redan hade burit sitt ansvar då det kom till internationella flyktingar.

De ovannämnda farhågorna och diskurserna mot flyktingarna kompletterades och förstärktes dessutom i *Ajan Suunta* och *Uusi Suomi* av stereotypiska bilder av judarna. Dylika föreställningar förekom ej i *Helsingin Sanomat* förutom i en karikatyrbild av Oki Räisänen.²¹⁰ I både *Uusi Suomi* och *Helsingin Sanomat* förekom också enstaka artiklar som speglade flyktingarna i ett positivare ljus.²¹¹ Dessa artiklar var dock skrivna av gästskribenter och företrädde inte den redaktionella opinionen. I vissa fall publicerades också en kritisk redaktionell kommentar till dessa artiklar. I Figur 5 synliggörs de olika diskurserna som framfördes i flyktingdebatten emot de centraleuropeiska flyktingarna och de negativa stereotypier som förekom i debatten. Denna indelning är dock artificiell och gjord endast för att underlätta analyseringen av materialet. I tidningarnas opinionsartiklar förekom de olika diskurserna ofta inlindade i varandra.

---

²¹⁰ Se bild 2.

²¹¹ För en positiv syn på flyktingarna i *Uusi Suomi* se *Uusi Suomi* 9.9.1938; *Uusi Suomi* 26.11.1938. För *Helsingin Sanomat* se *Helsingin Sanomat* 28.8.1938; *Helsingin Sanomat* 3.9.1938.

Figur 5. De olika diskursernas frekvens som användes i flyktingdebatten i de studerade tidningarna. I figuren har argument som användes för att kritisera mottagandet av flyktingar, farhågor och stereotyper om flyktingarna betraktats. I de artiklarna där flera diskurser förekom har dessa räknats enskilt för varje diskurs. Enstaka unika diskurser har ej betraktats i figuren.

4.1 ”Kommunister och andra kriminella”

Av de två olika flyktinggrupperna som anlände till Finland i slutet av 1930-talet fick de judiska flyktingarna den överlägset största uppmärksamheten i pressen. I *Uusi Suomi* förekom det ändå också tydliga farhågor om de politiska flyktingarna. Tidningens skribenter var speciellt rädda för att dessa skulle sprida politisk propaganda och att de utgjorde ett politiskt oförutsägbart tillskott till vänsterkretsarna i landet. Anmärkningsvärt är att *Ajan Suunta* trots sin fientliga syn på de judiska flyktingarna och sin uttalade antimarxistiska hållning inte ägnade de politiska flyktingarna någon uppmärksamhet. Det är möjligt att man ansåg att det var tydligare eller viktigare att koncentrera sig på de judiska flyktingarna, framom de politiska, eftersom man i konstruerandet och användningen av fiendebilder vanligtvis använder sig av en förenklad bild av fienden för att lättare kunna övertyga målgruppen om fiendens ondska.²¹² Eftersom judarna förknippades starkt

²¹² Vuorinen 2005, 248.

med kommunismen, och vice versa under det tidiga 1900-talet, är det även mycket möjligt att man ansåg det onödigt att specifikt skriva om de politiska flyktingarna. Däremot framställde man i *Ajan Suunta* de judiska flyktingarna även som ett politiskt hot och dessa sammankopplades starkt med både extremvänstern och en uppfattad judisk världsherraväldekomplott. Sammankopplandet av judarna och kommunismen förekom däremot inte i *Uusi Suomi*.

I totalt sju (40 %) av *Uusi Suomis* opinionsartiklar beskrevs de politiska flyktingarna som en potentiell fara. *Uusi Suomis* ledarskribent skrev i februari 1939 att både de judiska och politiska flyktingarna var lika ovälkomna. Enligt skribenten orsakades båda gruppernas flykt av att först Österrike och sedan Sudetlandet införlivats med Tyskland. Medan problemet med de ovälkomna judiska flyktingarna enligt ledarskribenten var svårlöst och tusenårigt, kunde man däremot enkelt lösa problemet med de politiska flyktingarna genom att upprätta striktare gräns- och visumkontroller så att ”kommunister och andra kriminella” kunde gallras bort.²¹³

Finland präglades under hela 1930-talet av en stark antikommunistisk strömning. De så kallade kommunistlagarna som förbjöd alla kommunistiska sammanslutningar hade drivits igenom enligt Lapporörelsens krav 1930. Efter detta förekom en sträng bevakning av de kommunistiska rörelserna som tvingats under jorden. Högerkretsarna i landet kände sig förrådda av konsensuspolitiken som bedrivits efter inbördeskriget och ansåg att vänsterpartierna inte borde få delta i det politiska beslutsfattandet. Det förekom starka rädslor för att ett nytt revolutionsförsök skulle kunna initieras ifall allt för mycket makt föll i vänsterns händer.²¹⁴ Dessa farhågor mot vänsteragitation och ökad politisk influens riktades också i den konservativa och högervridna *Uusi Suomi* mot de politiska flyktingarna som befarades förstärka vänsterkretsarna.

Efter inbördeskriget etablerades bland vita sidans anhängare ett tankesätt om att den främmande kommunismen likt en sjukdom smittat en del av befolkningen. Denna ”sjukdom” skulle sedan genom en ”kirurgisk operation” avlägsnas från det finländska folket för att åter uppnå en stark nationell koherens. Genom att distansera kommunismen till ett främmande element och avlägsna det från folket kunde man bevara tankarna om de finska folkets fromhet och gemenskap. Det var inte av egen vilja som finländare i januari 1918 tagit till vapen mot statsmakten, utan de hade

---

²¹³ *Uusi Suomi* 21.2.1939.

²¹⁴ Meinander 1999, 100, 112; Silvennoinen 2008a, 34, 37–39.

korrumperats av ett främmande Andre, bolsjevikerna.²¹⁵ Mot denna bakgrund tedde sig troligtvis de politiska flyktingarna, vilka befarades inneha vänstersympatier, som speciellt ovälkomna för *Uusi Suomis* skribenter då de potentiellt kunde medföra mera av dessa främmande influenser till Finland. De politiska flyktingarnas befarade ideologiska övertygelser förstärkte med andra ord bilden av dem som ett ovälkommet Andre för *Uusi Suomis* skribenter. Det var inte enbart av en annan nationalitet, utan innehade också föraktfulla egenskaper som vänstersinnade. Trots att inte alla politiska flyktingar nödvändigtvis kom från den politiska vänstern, fick just dessa flyktingars politiska övertygelse representera samtliga politiska flyktingar, vilket är karaktäriserande för stereotypiserande diskurser om den Andre.²¹⁶

I november 1938 anlände tio politiska flyktingar från Tjeckoslovakien till Finland. Allt som allt hade Finland förbundit sig till att mottaga 50 politiska flyktingar från Tjeckoslovakien. Enligt avtalet skulle flyktingarna inte få vara kommunister, judar eller utövare av ”fria yrken”. Detta rapporterades också i en artikel i *Uusi Suomi* som innehöll en intervju med utrikesminister Väinö Voionmaa. Utrikesministern uppgav i intervjun att dessa flyktingar torde vara socialdemokrater eller fritänkande borgare.²¹⁷ I följande dags ledare skrevs dock att det under den senaste tiden hade anlänt socialister från Sudetlandet till Finland, som enligt skribenten hade tillhört militärt skolade revolutionära trupper i Tjeckoslovakien. Ledarskribenten ansåg att regeringen inte borde gå med på att ta emot flera av dessa flyktingar då de innehade ett tjeckoslovakiskt medborgarskap och således borde ha rätt att stanna kvar i hemlandet. Skribenten spekulerade vidare att ifall så inte var fallet, tillhörde de sådana politiska kretsar som man hade all rätt att vara rädda för i Finland.²¹⁸

Den kända konservativa kåsören och tidigare Lapporörelsens anhängare J. W. Tuura (”Timo”) utropade också i sitt kåseri i *Uusi Suomi*, efter att nyheten hade spridit sig, att Finland redan hade tillräckligt med illröda marxister.²¹⁹ I en annan kolumn kommenterade Tuura den

---

²¹⁵ Elmgren 2016, 324.

²¹⁶ Hall 1999, 122–123.

²¹⁷ *Uusi Suomi* 4.12.1938.

²¹⁸ *Uusi Suomi* 5.12.1938.

²¹⁹ J. W. Tuura (1885–1963) inledde 1910 efter avbrutna universitetsstudier en karriär som journalist för *Helsingin Sanomat*. Monarkisten Tuura övergick dock senare likt de flesta likasinnade över till samlingspartiet. Under Lapporörelsens tid flyttade Tuura över som vice-chefredaktör och kåsör till Lappotidningen *Ajan Sana*. Efter att samlingspartiets högerfalang tagit över *Uusi Suomi* övergick Tuura som kåsör till S. J. Penttis tidning. Tuura krävde fria händer och vägrade skriva emot sina egna åsikter. Pentti gick med på dessa krav och några tvister uppstod heller aldrig mellan Tuura och den övriga redaktionella ledningen. Hirvonen 2000, 795; *Uusi Suomi* 1.1.1939; Vesikansa 2007.

penninginsamling som socialdemokraterna inrättat till förmån för de politiska sudetflyktingarna. Tuura ansåg att alla sudetflyktingarna var ”kommunister m.m.” och försäkrade läsarna över att de dock ej behövde vara oroliga eftersom finländska ”*punapehtori*” knappast skulle visa sympatier för dessa flyktingar och delta i insamlingen.²²⁰

Diskursen där man motsatte sig de politiska flyktingarna på grund av deras politiska association var dock inte särskild utbredd i tidningsdebatten om flyktingarna och förekom endast i *Uusi Suomi*. I ett något större omfång förekom argument där man motsatte sig de judiska flyktingarna på grund av uppfattningen om judendomens och kommunismens sammankoppling, som var allmänt utspridd i den europeiska och även finländska antisemitiska litteraturen under den studerade perioden.²²¹ Denna argumentation grundade sig på samma anti-kommunistiska samhällsåskådningar som rädslan för de politiska flyktingarna och företrädde främst av *Ajan Suunta* i vilken denna syn förekom i tio (25 %) av opinionsartiklarna. I *Uusi Suomi* förekom denna syn endast i en artikel.

Sammankopplandet av judendomen och kommunismen hänger egentligen ihop med ett större tankekomplex. En av de huvudsakliga moderna antisemitiska dimensionerna är enligt Forsgård den konspiratoriska dimensionen. I denna retorik kopplas judarna ihop med en påstådd världsherravälde och internationella maktsträvanden.²²² Denna sort av antisemitiska föreställningar började spridas i Europa på en bredare skala efter första världskriget, då krigets förödelse beskylldes på judarna. Den prominentaste skriften där detta föreställningskomplex framfördes var de så kallade *Sions vises hemliga protokoll* som i sin kändaste form spreds som en del av den ryska mystikern Sergej Nilus antisemitiska bok *Det stora i det lilla och Antikrist*. Dessa *Sions vises hemliga protokoll* består av 24 fiktiva protokoll eller kapitel där det beskrivs på vilka olika sätt judarna strävar efter att uppnå ett världsherravälde. Bland annat är kontroll över pressen och finansmarknaderna, infiltrering av universiteten och skendemokrati medel som judarna enligt protokollen kommer att använda sig av.²²³

I den konspiratoriska antisemitismen konkretiserades judarnas uppfattade dåliga och onda egenskaper till handling – till en ständig strävan efter mera makt. Bland motupplysningens

---

²²⁰ ”*Punapehtori*” = ungefär kommunistfogde. Skällsord för personer med vänstersympatier. *Ajan Suunta* 27.10.1938.

²²¹ Elmgren 2008, 257; Forsgård 2002, 104–105.

²²² Forsgård 2002, 11, 15–16, 28–33.

²²³ Cohn 2005, 73–77.

anhängare, som motsatte sig den samhällsutveckling som de flesta europeiska länder följt efter franska revolutionen, drog man ett likhetstecken mellan allt det som ansågs vara fördärvligt för samhället. Således vävdes demokratis, parlamentarismens och liberalismens framfart på 1800- och 1900-talen ihop med kommunismen och bolsjevismen. Bakom allting ansågs ligga en gigantisk maskopi mellan judarna, frimurarna och i vissa fall jesuiterna, som sträckte sig över hela världshistorien.²²⁴ I och med att judarnas sociala ställning från och med 1800-talet förbättrades i de flesta europeiska länder, förstärktes också tron på konspirationsteorin om judarnas allt mera betydande position i samhället.²²⁵ Oktoberrevolutionen i Ryssland 1917 blev för dem som trodde på konspirationsteorin ett slutligt bevis på att judarnas världsherraväldeaspirationer var verklighet.²²⁶

*Kummeksittava ei ole, että kaikkiin maihin leviävä kansanrintamapropaganda puhalttaa pasuunaa juutalaisten puolesta. Veri on vettä sakeampi. Kansanrintaman kansainväliset johtajat ovat aina olleet juutalaisen rotunsa uskollisia poikia. Ja kun vahvat veren siteet juoksevat kansanrintamasta maailmankommunismiin, ei ole ihme, että juutalaisista on maailman vasemmistolle tullut tabu. Juutalaiset, älä koske siihen rotuun! Se on maailmanvallankumouksen valittu kansa. Sen rodun siemenistä syntyi marxilaisen tuhatvuotisen valtakunnan profeetta, uusi Vapahtaja, kommunismin Messias.*²²⁷

Så skrev AKS-medlemmen och Helsingfors universitets studentkårs vice-ordförande Sakari Vapaasalo under pseudonymen ”Karu” i *Ajan Suunta* i augusti 1938.²²⁸ I sitt kåseri kopplade Vapaasalo ihop de judiska flyktingarna med judarnas världsherraväldeokkupation och spridningen av kommunismen samt antydde att också folkfronten egentligen endast var en förlängning av judarnas maktsträvanden. Den nya Messias som enligt Vapaasalo hade fötts ur den judiska rasen syftade antagligen på Karl Marx, som hade judiska rötter. Marx hade dock som sexåring konverterat till

---

²²⁴ Forsgård 2002, 49–51.

²²⁵ Beller & Leerssen 2007, 204.

²²⁶ Forsgård 2002, 11.

²²⁷ Skribentens översättning: Det är inte förvånande att den till alla länder sipprande folkfrontspropagandan slår på trumman för judarna. Blod är tjockare än vatten. Folkfrontens internationella ledare har alltid varit trogna söner till sin judiska ras. Då de starka blodsbanden löper från folkfronten till världskommunismen är det inget under att judarna för världens vänster blivit ett tabu. Judarna, rör inte det folket! Det är världsrevolutionens förlovade folkslag. Från det folkets frön föddes det marxistiska tusenåriga rikets profet, den nya Frälsaren, kommunismens Messias. *Ajan Suunta* 29.8.1938.

²²⁸ Sakari Vapaasalo (1911–1984), var medlem i AKS och medhjälpare i *Ajan Suunta*. Vapaasalo hade tidigare varit aktiv inom Helsingfors universitets studentkår bland annat som styrelsemedlem och fungerat som medlem av redaktionsrådet för IKL:s ungdomsförenings tidskrift *Sinimusta*. 1938 fungerade Vapaasalo både som chefredaktör för *Ylioppilaslehti* samt studentkårens vice-ordförande. *Ylioppilaslehti*, 30.

kristendomen och var speciellt i sin tidigare produktion ytterst kritisk mot judar, som för honom bland annat förkroppsligade den avskyvärda kapitalismen, enligt tidens stereotypiska judebild.²²⁹ Det mentala kopplandet av judarna med kommunismen förstärktes också under 1900-talet av att prominenta kommunister såsom Karl Marx och Lev Trotskij hade judiskt påbrå.²³⁰ Förknippandet av judendomen och kommunismen förstärkte uppfattningen av judarna som ett avskyvärt Andre för skribenterna i främst *Ajan Suunta*. De representerade inte enbart en annan religion och etnicitet, utan också en uppfattad samhällskadande politisk övertygelse.

I juli 1938, då debatten om flyktingfrågan aktualiserades i den finländska pressen, publicerades en artikel i *Ajan Suunta* under rubriken ”Nytt hot för små länder – judeflockarna”, i vilken skribenten hävdade att judarna efter världskriget infiltrerat de flesta länder och där roffat åt sig mer och mer makt i skymundan av det kaos de spridit under kommunismens och socialdemokratis täckmantlar.²³¹ I *Ajan Suuntas* artiklar antydde ofta att alla judiska flyktingar som flydde Centraleuropa var kommunister eller vänsterradikala och att de anlände till olika länder enbart för att där bedriva kommunistisk propaganda.²³² Den 14 augusti 1938 då den första artikeln i *Ajan Suunta* publicerades om de till Finland anlända judiska flyktingar påstods det att flyktingarna blivit ombedda att lämna Österrike ”på grund av deras tidigare aktiviteter” och att de av denna orsak inte kunde ta sig till de ”nationellt uppvaknade” länderna utan måste ty sig till de ”så kallade demokratierna.” Enligt skribenten var dessa flyktingar ytterst ovälkomna också i Finland eftersom man redan hade tillräckligt med egna judar i landet och var speciellt ovilliga att ta emot sådana judar som deltagit i politisk aktivitet med ändamålet att förstöra den västerländska civilisationen.²³³

Den internationella judendomen hade enligt *Ajan Suuntas* skribenter också infiltrerat den finländska vänstern. I en ledare frågade man sig vad som var orsaken till att man i vänsterpressen enbart brydde sig om de judiska flyktingarna medan man vände huvudet från stamfrändeflyktingarna. Frågan besvarades: ”*Siksi, että yksi juutalainen on marxilaiselle kalliimpi kuin tuhat inkeriläistä! Siksi, että marxilaisuus on epäsuomalaista sairaaloista kansainvälistä*

---

²²⁹ Kuparinen 2008, 145.

²³⁰ Hanski 2006, 183–186.

²³¹ Skribentens översättning. ”*Uusi vaara pienille maille – juutalaislaumat*”, *Ajan Suunta* 13.7.1938.

²³² *Ajan Suunta* 8.7.1938; *Ajan Suunta* 18.8.1938; *Ajan Suunta* 2.12.1938.

²³³ *Ajan Suunta* 14.8.1938.

juutalaisuutta.²³⁴ Man ifrågasatte också regeringens integritet och undrade vilka krafter som påverkat regeringen i dess beslut att låta ytterligare flyktingar anlända till landet i februari 1939.²³⁵ Ainur Elmgren påpekar att man inom högerkretsen där man innehade en idealiserad och fixerad bild av det finska folket upplevde alla element som stred mot denna bild som en del av något främmande. Därav kunde till exempel kommunistisk agitation eller till och med socialdemokrati beskrivas som ”judiskt” eller ”ryskt”.²³⁶

I Finland utkom redan tidigt, genast efter första världskriget, översättningar av Sergej Nilus bok. Henry Fords *Den internationella juden*, som framförde liknande tankegångar om judarnas världsherraväldesträvan, var också vitt spridd och känd i Finland under mellankrigstiden.²³⁷ Enligt Forsgård kan man efter första världskriget se en förändring i de stereotypiska bilderna av judarna i till exempel skämttidningen *Fyren*. Före kriget hade judestereotyperna främst varit mer ”vardagliga” och beskrivit judarna som pengasnåla och giriga, medan bilden efter kriget utvecklades till mer agitatorisk där judarnas världsherraväldesmål allt oftare dök upp.²³⁸

Den konspiratoriska dimensionen av antisemitism och stereotyper som förknippade de judiska flyktingarna med kommunism eller en världsherraväldeskupp och maktsträvanden förekom frekvent i *Ajan Suunta* under den studerade perioden men endast i en artikel i *Uusi Suomi*. Detta tyder på att denna stereotypiska syn på judarna trots allt hade en marginell spridning i den mer konventionella pressen i mellankrigstidens Finland. De karaktäriseringar och hotbilder som förekom i pressen mot de som farliga uppfattade politiska flyktingarna och de enligt tidens stereotypiska konventioner sammankopplade kommunist-judarna hänger även ihop med den av Oredsson identifierade ena huvudsakliga kollektiva utlänningsfarhågan om att utlänningarna befaras ha en ödesdiger relation till en möjlig yttre fiende eller till en samhällsomstörtande åskådning eller organisation. Denna syn företrädde både i *Ajan Suunta* och *Uusi Suomi*. I *Helsingin Sanomat* förekom det däremot ingen argumentation som baserade sig på en rädsla för flyktingarnas potentiella politiska kopplingar eller åsikter. För de konservativa och fascistoida

---

²³⁴ Skribentens översättning: Därför att en jude för marxisterna är kärare än tusen ingermanländare. Därför att marxismen är ofinsk, sjuklig och en del av den internationella judendomen. *Ajan Suunta* 1.9.1938.

²³⁵ *Ajan Suunta* 20.2.1938.

²³⁶ Elmgren 2016, 340–341.

²³⁷ Forsgård 2002, 66; Valtonen 2018, 275.

²³⁸ Forsgård 2002, 95–98.

skribenterna i *Uusi Suomi* och *Ajan Suunta* förstärkte dessutom flyktingarnas upplevda politiska orientering deras utanförskap och ökade antipatierna mot dem.

4.2 Ekonomisk protektionism och svindlande judar

Vid decennieskiftet 1930 drabbades Finland, likt nästan hela övriga världen, av en svår ekonomisk kris. För Finlands del blev nödåren ändå fåtaliga och redan 1933 hade ekonomin repat sig. Mot slutet av 1930-talet växte landets ekonomi redan med rekordfart.²³⁹ Finlands immigrationspolitik baserade sig dock, likt det övriga Norden och stora delar av kontinenten, under hela mellankrigstiden på protektionism och ett skyddande av den inhemska arbetsmarknaden från utländsk konkurrens.²⁴⁰ Enligt Oredsson baserar sig också en annan av de huvudsakliga kollektiva farhågorna om utlänningar på en rädsla om att invandrarna kommer att försämra villkoren för den inhemska befolkningen, framförallt ekonomiskt.

Detta syntes också i argumentationen mot mottagandet av flyktingar i den finländska pressen. En av de huvudsakliga diskurserna byggde på en tanke om protektionism och man befارade att flyktingarna skulle stjäla arbetstillfällen från infödda finländare. Det var speciellt de finländska arbetarna, småföretagarna och hantverkarna som skulle skyddas. Inom denna argumentation befارade man att ett ökat befolkningstillskott skulle försämra villkoren för den infödda populationen genom att öka trycket på arbetsmarknaderna. Denna diskurs förekom i *Ajan Suunta*, i nio (23 %) av opinionsartiklarna, i *Helsingin Sanomat* i tre (23 %) och i *Uusi Suomi* i sex (33 %).

Även inom denna diskurs riktades en stor del av kritiken uttryckligen mot de judiska flyktingarna och ett ytterligare element i argumentationen utgjordes av den stereotypa bilden av judarna som stormrika och i inget behov av monetär hjälp. Denna diskurs framträdde i *Ajan Suunta* i nio (23 %) och i *Uusi Suomi* i fyra (22 %) av opinionsartiklarna. Detta kompletterades ytterligare med en bild av judar som svindlare som inte kommit för att söka hjälp, utan endast utnyttjade situationen för egen vinning. Denna syn var speciellt framstående i *Ajan Suunta* och förekom i till och med 14 (36 %) av opinionsartiklarna och i *Uusi Suomi* i tre (17 %) av artiklarna. Den stereotypa bilden av den förmögne och sluga juden förekom ej i *Helsingin Sanomat*.

---

²³⁹ Meinander 1999, 119.

²⁴⁰ Forsén 2012, 50–52.

Den 16 augusti mottog statsrådet i Finland ett öppet brev av en rad fackföreningar som representerade främst textilbranschen i landet. I brevet önskades en striktare immigrationspolitik, eftersom undertecknarna av brevet var rädda för att de centraleuropeiska flyktingarna med sin egna handelskultur skulle skapa oro på den finska marknaden.²⁴¹ Oron baserade sig på att majoriteten av den judiska populationen i Finland närde sig uttryckligen på lump- och textilhandel.²⁴² I Sverige hade också en liknande resolution antagits av en rad småföretagarförbund redan i april 1938.²⁴³

Med anledning av brevet skrev *Uusi Suomi* att de judiska flyktingarnas invandring absolut inte skulle vara till nytta för det finländska näringslivet. Tvärtom skulle de centraleuropeiska judarna med sina egna, främmande vanor och kutymer skapa olika former av ”störningar” för näringslivet.²⁴⁴ *Ajan Suunta* ansåg däremot att alla judar borde utvisas och att man i fortsättningen borde göra sitt yttersta för att förhindra all judisk invandring till Finland.²⁴⁵ Liknande argumentation hade förekommit i pressen i Finland redan under 1800-talet då man befarade en ökad judisk invandring på grund av pogromerna i Ryssland. Lokala köpmän hade då motsatt sig en ökad judisk invandring i rädslan av att detta skulle leda till ökad konkurrens. Samma argumentation återkom även då givandet av medborgerliga rättigheter till judarna debatterades i Finland och en av de främsta grupperingarna som motsatte sig emancipationen var lokala köpmän och textilförsäljare.²⁴⁶ Grundtanken var att man skulle beskydda den inre gruppens ekonomiska förutsättningar från konkurrens och inflytelse från ett yttre ”De”. Därutöver skulle de främmande judarna föra med sig nya vanor och kutymer, som skulle försvaga den finländska ekonomin.

I en artikel i *Uusi Suomi* förklarade man att alla länder framförallt ville bevara arbetsplatser för de egna medborgarna och att man av denna anledning sällan förhöll sig positivt till en överdriven immigration.²⁴⁷ I *Ajan Suunta* skrev man att flyktingarna enligt uppgifter som tidningen fått försökte skaffa sig jobb i Finland trots att de saknade de obligatoriska arbetsloven.²⁴⁸ Enligt

---

²⁴¹ Torvinen 1984, 95. Brevet var undertecknat av Suomen käsityö- ja teollisuus liitto r.y, Suomen vaatturityöntantajain liitto r.y, Suomen kangas- ja lyhyttavara-kauppiain liitto r.y, Pukimoliikkeiden yhdistys r.y och Suomen kultaseppien liitto r.y.

²⁴² Illman & Harviainen 2002, 274–275.

²⁴³ Oredsson 2001, 219.

²⁴⁴ *Uusi Suomi* 18.8.1938.

²⁴⁵ *Ajan Suunta* 18.8.1938.

²⁴⁶ Laitila 2014, 107–108; Wassholm 2017, 610–614.

²⁴⁷ *Uusi Suomi* 1.7.1938.

²⁴⁸ *Ajan Suunta* 29.8.1938.

ledarskribenten i *Helsingin Sanomat* hade medborgarna i Finland jämställda rättigheter och arbetsmarknadssituationen var även god för tillfället. Detta innebar dock inte att man var tvungna att välkomna främlingar som kunde bli en potentiell ekonomisk, social eller till och med nationell börda. I *Ajan Suunta* beskrevs *Helsingin Sanomats* ledare som strålande.²⁴⁹ Då den vänstersinnade prästen Sigfrid Sirenus i egenskap av gästskribent något senare försvarade de judiska flyktingarna i *Helsingin Sanomat* förfrågade sig *Ajan Suuntas* ”Karu” (Sakari Vapaasalo) ifall Sirenus först tänkte skaffa jobb till alla de finska arbetslösa innan han gjorde det till judarna.²⁵⁰

Uusi Suomis ledarskribent ansåg att det vore ett misstag att utfärda arbetslov till de nya politiska flyktingarna som anlant från Sudetlandet till Finland i slutet av 1938. Ledarskribenten grundade sitt påstående på den svåra arbetslösheten i landet och vädjade till regeringen att inte ta bröd ur munnen från de finländska arbetarna.²⁵¹ Den ekonomiska farhågan var även en central del av IKL:s riksdagsgrupps förfrågan om de centraleuropeiska flyktingarna. IKL begärde i sin tilläggsfråga svar på hur många arbetslov som utfärdats till flyktingarna och inom vilka yrken detta gjorts. I *Ajan Suuntas* artikel om IKL:s riksdagsförfrågan kommenterades också att det var orimligt att Finland skulle bli ett mottagarland för flyktingar eftersom det redan fanns en stor skara fattiga och arbetslösa i landet som levde på statens bekostnad.²⁵² Arbetsplatser skulle bevaras för ”Oss”, och inte ges bort till ”Dem”.

Anti-immigrationsattityder med ekonomiska förtecken spreds även i övriga europeiska stater bland medelklassen under 1930-talet i kölvattnet av den ekonomiska depressionen. De judiska flyktingarna utgjorde speciellt starka symboler i dessa diskurser och de porträtterades som fattiga, kriminella och ”misslyckade entreprenörer”, vars antal ofta överdrevs i den allmänna debatten. Enligt Caestecker & Moore ledde medelklassens ökade makt i samhället till att denne allt kraftigare försökte försvara sig från potentiell konkurrens.²⁵³ De judiska flyktingarna mötte dock

---

²⁴⁹ *Ajan Suunta* 17.8.1938; *Helsingin Sanomat* 16.8.1938.

²⁵⁰ Sigfrid Sirenus (1877–1961) vigdes till präst 1901. Under den så kallade förtrycksperioden i Finland intresserade sig Sirenus även för politiska frågor. Sirenus var åren före första världskriget verksam i England där han inspirerades av liberalismen och Labour-rörelsen. Sirenus engagerade sig vidare inom den kristna socialismen. Dessa tankegångar medföljde honom tillbaka till Finland 1913. Under 1920- och 1930-talen var Sirenus en kraftig kritiker till både nationalsocialismen och den inhemska Lapporörelsen. *Ajan Suunta* 2.9.1938; Ajo 2011.

²⁵¹ *Uusi Suomi* 5.12.1938.

²⁵² *Ajan Suunta* 11.2.1939.

²⁵³ Caestecker & Moore 2010c, 222; Dwork & van Pelt 2009, 56–57.

inte enbart på motstånd på grund av ekonomisk protektionism utan argumentationen förstärktes i *Ajan Suunta* och *Uusi Suomi* av en stereotypisk bild av judarna som svindlare och giriga affärsmän.

Enligt Evelin Gans och Joep Leerssen utgjorde Judasgestalten en av de äldsta representationerna av judiskhet för tidiga kristna församlingar. Judas, som förrådde Jesus för en belöning, utgjorde grunden till stereotypen av den giriga och förrädiska juden.²⁵⁴ Det mentala kopplandet av judar med pengar och girighet förstärktes under medeltiden då judarna på grund av sitt utanförskap i samhället ofta tydde sig till förkastade yrken som penningutlåning.²⁵⁵ Bland en av de kändaste prototyperna för den judiska, giriga och lömska karaktären finner man Shakespeares Shylock från komedin *Köpmannen i Venedig* (1598).²⁵⁶

Enligt Forsgård var stereotypen av den snåla juden vidspridd i Finland speciellt i skämtteckningar i slutet av 1800-talet och början av 1900-talet. Denna ”vardagliga” antisemitism skilde sig från den mer politiska antisemitismen där stereotypen av den snåla juden kopplades ihop med ett större föreställningskomplex.²⁵⁷ I den politiska antisemitiska litteraturen fick judarna ofta representera förkroppsligandet av plutokrati och rå kapitalism och man pekade på kända rika judar som familjen Rothschild som ett bevis på judarnas enorma rikedom och politiska makt som även förstärkte tron på teorierna om judarnas påstådda världsherraväldeskupp.²⁵⁸ Efter börskraschen på Wall Street 1929 målades judarna och deras spekulativa affärer upp som orsaken till kraschen. Liknande föreställningar hade också redan tidigare förekommit, till exempel efter börskraschen i Wien 1873.²⁵⁹

Enligt Elmgren förekom det också i Finland antisemitism med ekonomiska förtecken. Innan judarna fick medborgerliga rättigheter var de endast tillåtna att utöva ett fåtal yrken och de flesta närde sig på lumphandel. Elmgren lyfter fram att det oftast var affärsmannaföreningar som motsatte sig lagreformer som skulle frigöra fler yrkesbanor för judarna och samtidigt försökte blåsa upp rädslan för en ekonomisk invasion av judiskt kapital som skulle försätta det inhemska

---

²⁵⁴ Beller & Leerssen 2007, 203.

²⁵⁵ Hanski 2006, 12, 15, 28.

²⁵⁶ Beller & Leerssen 2007, 204.

²⁵⁷ Forsgård 2002, 16.

²⁵⁸ Beller & Leerssen 2007, 204.

²⁵⁹ Forsgård 2002, 27.

näringslivet i fördärvet.²⁶⁰ Forsgård lyfter fram att dylika tankegångar framkom tydligt bland annat i Zacharias Topelius senare litterära verk. Enligt Topelius var det självklart att judarna, vid det skedet man ”öppnade portarna” för dem, så småningom skulle erövra det finska näringslivet och i stigande grad kapa mera makt åt sig.²⁶¹

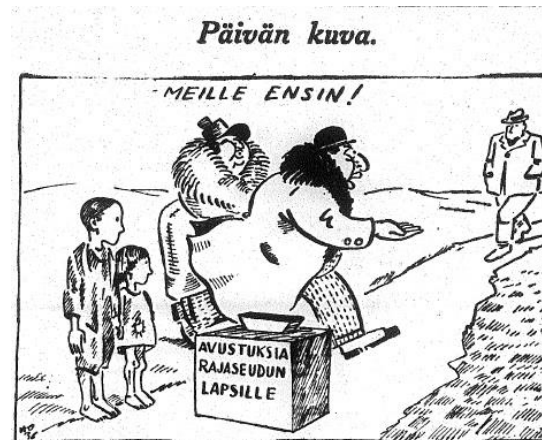

Bild 1. "Till oss först!". Karikatyrbild från Ajan Suunta. Bilden föreställer ett judiskt par iklätt minkpälsar som stiger i vägen för en penninginsamling till gränstraktens barn. Bredvid står två utmärglade barn från gränstrakten iklädda paltor.

De judiska flyktingarna porträtterades i både *Ajan Suunta* och *Uusi Suomi* som välbärgade och i inget behov av hjälp. *Ajan Suunta* beskrev dem som ”i sitt bästa kroppsliga och själsliga skick.”²⁶² Flyktingarnas rikedom gick enligt tidningen bland annat att se i deras präktiga klädsel och dyra minkpälsar. Därutöver skrev man till exempel att de köpt första klassens biljetter till Finland och att de i landet bodde på de flottaste hotellen.²⁶³ Synen på de välbärgade judarna utan behov av stöd kan också ses i en karikatyrbild publicerad i *Ajan Suunta* (Bild 1). Genom att framhäva de judiska flyktingarnas påstådda rikedom ville man dementera synen av flyktingarna som nödställda och i behov av finansiellt stöd som bland annat framfördes av *Suomen Sosialidemokraatti*.²⁶⁴

Den 18 augusti 1938, några dagar efter att flyktingarnas ankomst till Helsingfors lett till första sidans nyheter publicerades en krönika i *Ajan Suunta* av pseudonymen ”Tapsa”. I krönikan beskrev

²⁶⁰ Elmgren 2008, 258, 270.

²⁶¹ Forsgård 2002, 72–73.

²⁶² Skribentens översättning: ”(...) mitä parhaamassa ruumiin ja sielun kunnossa ” *Ajan Suunta* 16.8.1938.

²⁶³ *Ajan Suunta* 16.8.1938; *Ajan Suunta* 21.8.1939.

²⁶⁴ Se kapitel 5.

Tapsa hur han besökt en finare restaurang i staden eftersom han såg en grupp nyligen anlända flyktingar gå dit. Tapsa beskrev gruppen enligt följande:

*(...) Muistelin Sos. demin noista koukkunokista kirjoittamaa valitusvirttä ja ihmettelin. Ei näitä ainakaan mikään suru näyttänyt painavan eikä myöskään rahapula, sillä ei kaikkien kannata illastella niin upeasti kuin minunkin näkemäni jutkut tekivät. Ja ne naiset! Olivat kyllä vielä kohtalaisen nuoria, mutta silti jo melko pyöreitä. Huulet olivat – maalauksen jäljiltä – niin punaiset, että pahaa teki, ja korvissa, sormissa ja kaulalla oli kultaa ja kiviä useiden tuhatlappujen edestä. Ja mitä sitten lienee ollut herrojen lompakoissa!*²⁶⁵

I både *Ajan Suunta* och *Uusi Suomi* framkom också tydligt föreställningar om den internationella judendomens stora rikedomar och man kritiserade penningsamlingarna till flyktingarna för att enbart finansiera redan stormrika judar.²⁶⁶ *Uusi Suomis* J.W. Tuura skrev bland annat att judarna mer eller mindre alla tillhörde ”herrefolket” och undrade ifall inte de själva hade råd med att ta hand om sina egna.²⁶⁷ I *Uusi Suomis* ledare i februari 1939 föreslog ledarskribenten att den enklaste lösningen på flyktingfrågan vore ifall den ”internationella judendomen” skulle använda sina ekonomiska resurser för att stöda flyktingarna.²⁶⁸ Synen på flyktingarna som rika och i föga behov av hjälp var dock ej unik för de judiska flyktingarna och liknande karaktäriseringar hade förekommit redan två decennier tidigare om juvelbärande ryska emigranter som sökte sig till Finland.²⁶⁹ Genom att framhäva den välkända stereotypin om fördärvligt rika judar i samband med de nyligen anlända flyktingarna förstärktes bilden av flyktingarna som ett utomstående Andre, som inte hörde hemma i Finland, i *Ajan Suunta* och *Uusi Suomi*.

Utöver att utpeka flyktingarnas och den ”internationella judendomens” påstådda rikedomar förknippade man även bilden av judarna som lömska och sluga affärsmän med flyktingarna. Enligt Hanski var karikatyren av den snåla juden som i alla livets vändningar försökte spara pengar vanlig

---

²⁶⁵ Skribentens översättning: Jag mindes *Suomen Sosialidemokraattis* klagovisa om dessa kroknäbbar och förundrades. Ingen sorg verkade iallafall trycka ned dessa judar och inte heller någon nöd på pengar Det skulle nämligen inte löna sig för vem som helst att äta en så flott middag som de judar jag såg. Och kvinnorna! De var nog ännu relativt unga, men ändå ganska runda. Läpparna var – efter målandet – så röda att det gjorde illa och i öronen, fingrarna och runt halsen fanns det guld och ädelstenar för flera tusenlappar. Och vad torde inte ha funnits i herrarnas plånböcker!” *Ajan Suunta* 18.8.1938.

²⁶⁶ *Ajan Suunta* 4.3.1939.

²⁶⁷ *Uusi Suomi* 1.1.1939.

²⁶⁸ *Uusi Suomi* 21.2.1939.

²⁶⁹ Vuorinen 2005, 258.

och utbredd i skämtteckningar i mellankrigstidens Finland.²⁷⁰ Denna syn hade också spridits till exempel i biskop Jaakko Gummerus och riksdagsledamot samt skolråd V.T. Rosenqvists kyrkohistoria för lyceer som användes åren 1906–1936. I läroboken beskrevs judarna som: ”affärsmän sedan den babyloniska fångenskapen”. Termen ”affärsmän”, som Laitila påpekar, användes inte av författarna i någon neutral mening, utan för att utmärka judarnas naturliga läggning för lömska affärer.²⁷¹

Enligt signaturen ”*Helsinkiiläinen asiamies*” i *Ajan Suunta* var de finska judarna oftast verksamma inom handel av något slag, där de gjort sig kända för sin egendomliga handelskultur, som varit otroligt skadligt för det finländska näringslivet. Det påstods också att judiska företag var speciellt benägna att gå i konkurs och att det på grund av de dåliga erfarenheterna man redan hade av de i landet bosatta judarna inte fanns någon anledning till att öppna gränsen för ytterligare judar.²⁷² I en artikel undertecknad med initialerna ”K. K.” framfördes liknande tankegångar. Bakom initialerna dolde sig antagligen Kaarlo Kares, som var en medverkare i IKL och chefredaktör för den religiösa tidskriften *Herättäjä*, som var känd för sina antisemitiska utspel.²⁷³ I *Ajan Suunta* skrev Kares om hur man i Sverige hade kämpat med judiska affärer som ständigt gjorde konkurs. Enligt Kares sålde de judiska affärerna sina produkter på rea för att sedan försätta sin affär i konkurs och därefter öppna en ny affär under ett nytt namn. I de nya affärerna upprepades samma mönster och denna spiral av konkurser och nya affärer förorsakade att den välmenande konsumenten lurades av de billiga priserna och inte kunde göra en ordentlig prisjämförelse. Kares ansåg att denna form av judisk affärsverksamhet nu också spridit sig till Finland och implicerade att det antagligen berodde på de judiska flyktingarna eller flyktingkapitalet som strömmat in.²⁷⁴

Denna antisemitiska stereotypi framkom också prominent i en dikt av signaturen ”Aisopos Junior” som publicerades i *Ajan Suunta* i augusti 1938:²⁷⁵

---

²⁷⁰ Hanski 2006, 315–319.

²⁷¹ Laitila 2014, 46.

²⁷² *Ajan Suunta* 11.9.1938.

²⁷³ Kaarlo Kares (1873–1942) Kares fungerade som kyrkoherde i Lappo under 1920-talet och aktiverade sig samtidigt i politiken. Kares hörde till en av de radikalaste anhängarna av Lapporörelsen och fortsatte också efter rörelsens nedläggning inom politiken bland annat som riksdagsledamot för IKL. Hanski 2006, 170; Sulamaa 1998.

²⁷⁴ *Ajan Suunta* 4.5.1939.

²⁷⁵ *Ajan Suunta* 14.8.1938.

*”Juutalaiseks’ olen syntynyt,
kodittomana harhailen nyt.
Jobin poika mitä huolinkaan:
Suomessahan turvapaikan saan!*

*Joskin hylkii mua Hitlerit,
eikä suosi myöskään arabit,
siitä surua en kantaa voi:
veljet Suomen mulle avun toi.*

*Voi kun olin silloin onneton
-läksin kiireenvilkkaa pakohon-*

*Hitleri kun pilkkas gechäftit -
kaikki pisti kiinni afäärit!*

*Nyt oon päässyt rauhan satamaan
täällä Suomessa mä olla saan.
Täällä geschäftejä tehdä voin,
siksi iloisena laulan noin.*

*Juutalaiseks’ olen syntynyt,
koti mulla jällehen on nyt!
Jobin poika, mitä huolinkaan:
Suomessahan turvapaikan saan!*

Uusi Suomi publicerade också i november 1938, i samband med att en grupp flyktingar från Danzig fått temporärt vistelselov i landet, en artikel där man uppgav att tidningen fått veta att det bland flyktingarna tidigare anlant en del ”spekulanter” som sålt skräpföremål som dyra uråldriga rariteter. I artikeln framfördes också att det framkommit att dessa handelsmän inte alls var flyktingar, utan i själva verket rika affärsmän. Man uppgav också att kriminalpolisen hade fått flera anmälningar om saken.²⁷⁶ Oberoende av om dessa anklagelser grundade sig på verklighet eller ej, förstärkte deras kopplande till de nyligen anlända flyktingarna stereotypin av judar som lögnaktiga affärsidkare. Bilden av judarna som sluga och lömska affärsmän var ett symptom av en mer ”vardaglig” antisemitism och syn på judarna som ett föraktligt Andre. Enligt Laitila var denna syn på judarna också allmän inom populärlitteratur, teaterpjäser och filmer i mellankrigstidens Finland.²⁷⁷ Det var således naturligt att man även tydde sig till dessa välkända stereotyper och bilder av judarna då man i *Ajan Suunta* och *Uusi Suomi* ville argumentera för en striktare migrationspolitik och markera flyktingarna som inte enbart ett främmande och ovälkommet, utan också ett direkt skadligt och fientligt Andre.

4.3 En inhemsk ”judefråga”

Som vi redan sett var det de judiska flyktingarna som väckte det största motståndet i både *Uusi Suomi* och *Ajan Suunta*. De starka antipatierna mot de judiska flyktingarna bottnade i en uppfattning om judarna som ett främmande folk vars ökade antal i Finland gick emot den idealiserade strävan efter ett homogent Finland, som uttryckligen skulle vara *finskt*. Tanken om en

---

²⁷⁶ *Uusi Suomi* 27.11.1938.

²⁷⁷ Laitila 2014, 176–177.

nationell partikularism var i mellankrigstidens Finland speciellt stark i äktfinska kretsar inom den politiska högern, vars främsta föreståndare hittades i IKL. Långt ifrån låg inte heller samlingspartiets huvudspråkrön som under Penttis tid som chefredaktör närmat sig ytterhögern. Till tankegångarna hörde en uppfattning av att det etnokulturella arvet utgjorde den främsta beståndsdelen av den nationella identiteten, vilket betydde att alla främlingsgrupper kunde uppfattas som ett hot mot den nationella enhetligheten.²⁷⁸ Liknande tankar går att finna redan i de snellmanska idéerna om att en nations koherens skadas ifall inte olika nationalitetsgrupper lyckas assimileras i majoritetsbefolkningen.²⁷⁹ Mot denna strävan stred de judiska flyktingarna som anlände från Centraleuropa. Detta hängde även ihop med den tredje huvudsakliga kollektiva farhågan mot utlänningar, vilken var en fruktan för att utlänningarna kan bli en försämrande ingrediens för ”folkaterialet” och verka som en upplösande kraft mot gemenskapen.

Till kritiken mot de judiska flyktingarna hörde en speciellt stark misstanke om att uttryckligen judar inte kunde assimileras och att en ökad judisk invandring skulle ge upphov till en inhemsk ”judefråga”. Med användandet av termen ”judefråga” markerade man att de judiska flyktingarna var ovälkomna uttryckligen på grund av deras judiskhet. Uppkomsten av nationalstater i Europa ledde till att man inom den nationalistiska diskursen värderade immigranter enligt deras uppfattade assimileringsförmåga.²⁸⁰ Judar som uppfattades utgöra en nation inom nationen tillskrevs enligt tidens stereotypiska föreställningar en speciellt dålig assimileringsförmåga. Således blev också motståndet för uttryckligen judisk invandring starkt då judarna uppfattades som kanske det starkaste Andre av alla. Påståendet om uttryckligen judarnas oförmåga att assimileras hade redan florerat i debatten om judarnas medborgerliga rättigheter i Finland från och med medlet av 1800-talet.²⁸¹

I pressdebatten om de centraleuropeiska flyktingarna användes också begreppet ”judefråga” i en negativ bemärkelse och som något man till det sista skulle undvika att skulle uppstå i Finland. Begreppet användes i Europa ursprungligen i relativt neutrala ordalag under 1700- och 1800-talen i diskussioner om judarnas emancipation. Från och med slutet av 1800-talet började begreppet

---

²⁷⁸ Elmgren 2016, 230–231; Uola 1982, 82–83; Wickström & Wolff 2016, 11–12, 19.

²⁷⁹ Kuparinen 2008, 194.

²⁸⁰ Caestecker & Moore 2010d, 313.

²⁸¹ Laitila 2014, 51, 62.

dock få en mer negativ betoning. I den moderna antisemitiska retoriken omformades ”judefrågan” från att ha varit en tvist om judarnas emancipation till en tvist om hur man skulle lösa problemet med judar, eftersom de aldrig kunde assimileras och således inte fullt emanciperas.²⁸² Oviljan att ”skapa en inhemsk judefråga” framkom dock i ett relativt litet antal artiklar. Endast fem (13 %) av opinionsartiklarna i *Ajan Suunta* och fyra (22 %) i *Uusi Suomi* representerade denna retorik. I *Helsingin Sanomat* förekom denna diskurs endast i en artikel.

I juli 1938 innan flyktingdebatten på allvar realiserats för Finlands del publicerades en artikel i *Ajan Suunta* som varnade läsarna för de potentiellt annalkande flyktingarna:

*Mutta mitä Suomeen tulee, täytynee marxilaisten juutalaishellyden jäädä ”platoonisuuden” asteelle, sillä hekin tietänevät, että Helsingille on enemmän kuin tarpeeksi Heikinkadussaan ja että muut kaupunkimme eivät kaipaa sitäkään! Ne, joille asian hoito kuuluu, tekevät varmasti itselleenkin palveluksen ohjaamalla päättäväisesti tuon tarjolla olevan uudenaikaisen viikinkitulvan rikkaampiin maihin, s.o. paremmille riistamaille.*²⁸³

Uusi Suomis kåsör J.W. Tuura skrev i september 1938 att judarna aldrig skulle komma att assimileras och att det i Finland lyckligtvis inte än fanns en ”judefråga” vilket man skulle önska att aldrig heller uppstod.²⁸⁴ I samma banor skrev även tidningens ledarskribent som senare samma månad tackade Gud för att det i Finland inte fanns en ”judefråga” Enligt ledarskribenten skulle dock de flyktingarna som nu sökte sig till landet skapa en sådan även för Finland. Skribenten tackade myndigheternas återhållsamhet i frågan, men påstod därefter att de 200 judar som redan anlänt till Finland gett upphov till att en ”fråga” skapats och att skadan således redan hade skett.²⁸⁵ *Uusi Suomis* ledare tog också i september 1938 en kraftig ståndpunkt mot de nyligen anlända judiska flyktingarna:

Näitä juutalaispakolaisia pääsi – Wienin konsulaattimme aivan käsittämättömän taitamattomuuden vuoksi – pari sataa saapumaan tänne ennen kuin viranomaiset heräsivät näkemään uhkaavan vaaran ja viimeksi saapuneet palautettiin takaisin. (...)

---

²⁸² Forsgård 2002, 28–29, 35–36.

²⁸³ Skribentens översättning: ”Men vad Finland beträffar bör den marxistiska judeömheden förbli på en ”platonisk” nivå, för även de vet att det för Helsingfors räcker med Henriksgatan, och resten av våra städer saknar inte ens det! De som är ansvariga för behandlingen av saken gör säkerligen även sig själva en tjänst genom att bestämt styra denna till hands varande nutida vikingavåg till rikare länder. Med andra ord till bättre jaktmarker.” *Ajan Suunta* 13.7.1938. Den judiska handelsplatsen, eller narinken, låg vid Henriksgatan i Helsingfors.

²⁸⁴ *Uusi Suomi* 5.9.1938.

²⁸⁵ *Uusi Suomi* 12.9.1938.

– [E]i voi ajatella vastuunalaisen valtiomiehen tekevän omaa kansaansa vastaan suurempaa vääryyttä, kuin milloin hän ilman ehdottomasti pakottavia syitä päästää juutalaisia maahan, jossa niitä ei ennestään vakinaisesti asu.²⁸⁶

För *Ajan Suuntas* läsare blev de judiska flyktingarnas ovälkommenhet föga oklart. Redan i augusti 1938 påpekade man att Finland redan hade tillräckligt med ”egna judar” och att ytterligare judar inte var välkomna.²⁸⁷ I *Ajan Suunta* förekom också parallellt med artiklar om de judiska flyktingarna andra artiklar med en stark antisemitisk agenda, vilka förstärkte uppfattningen av judarna som främmande och potentiellt farliga. Till exempel publicerades en artikel i mars om judar som påstods ha slaktat präster och nunnor i det spanska inbördeskriget.²⁸⁸ För *Ajan Suunta* förblev judarna inte enbart främlingar, utan de var direkta fiender till samhällsordningen.

I *Helsingin Sanomat* publicerades också kort efter att flyktingdebatten på allvar blossat upp i den finländska pressen en artikel invid ledarspalten undertecknad med pseudonymen ”*Kansalainen*”. Skribenten ansåg att det var snarast de stora kolonialmakternas uppgift att lösa den europeiska flyktingfrågan och att man inte enbart av känsloskäl kunde mottaga fler flyktingar till Finland och fortsatte därefter:

(...) [K]un meillä ei tuota ”kysymystä” – onnellista kyllä! – ole, ei sitä ole tänne keinotekoisesti tuotava. Ajattelemattomasti tänne ohjattu virran juoksu ei varmaankaan olisi myöhemmin osoittautuva muuksi kuin suureksi erehdykseksi.²⁸⁹

Gans och Leerssen framhäver att det som skiljer judarna från andra främlingar i rasistisk eller främlingsfientlig diskurs är att man ofta anser att judarna har en utmärkande förmåga att behålla sin etnicitet och sina ”etniska egenskaper”, även då de är utspridda som minoriteter bland flera olika folk i världen. Utmärkande för judarna enligt denna föreställning är även att deras ”etniska

---

²⁸⁶ Skribentens översättning: ”Ett par hundra av dessa judiska flyktingar kunde – på grund av vårt Wienkonsulats otroliga inkompetens, ta sig hit innan myndigheterna vaknade till den nalkande faran och de senast anlända returnerades. (...) Det är svårt att föreställa sig att en ansvarskännande statsman kunde göra en större orätt mot sitt folk, än då denne, utan enormt betvingande orsaker välkomnar judar till ett land där de inte sedan tidigare är fast bosatta.” *Uusi Suomi* 12.9.1938.

²⁸⁷ *Ajan Suunta* 14.8.1938.

²⁸⁸ *Ajan Suunta* 9.3.1939.

²⁸⁹ Skribentens översättning: ”Då vi inte – lyckligtvis nog – här har denna ”fråga”, bör man inte artificiellt skapa den här. Den obetänksamt hit styrda strömmens flöde skulle knappast senare visa sig vara annat än ett stort misstag.” *Helsingin Sanomat* 30.8.1938.

egenskaper” är speciellt negativa och förödande för det samhälle de bor i.²⁹⁰ Inom denna diskurs blir judarna med andra ord ett särskilt starkt och potentiellt farligt ”De”.

I Finland kan detta tankesätt om judarna spåras till Waldemar Churnbergs bok *I inhemska ämnen* som utkom 1921. I detta verk skriver Churnberg att det är allmänt känt att judarna till alla länder de kommer medför ett socialt och moraliskt förfall.²⁹¹ I europeisk vetenskapligt rasistisk litteratur kom judarna i och med rasbiologins genombrott senare att representera också en biologiskt degenererad ras.²⁹² I denna antisemitiska retorik anses allt ”judiskt” vara en motpol till det goda och symbolisera allt det onda och lägsta i samhället. Det ”judiska” symboliserar inte enbart ett biologiskt fördärv med rasbiologiska förtecken utan sträcker sig även till det moraliska och andliga planet.²⁹³ Denna diskurs följer även det typiska mönstret av andrafiering där alla negativa egenskaper tillskrivs ett föraktfullt ”De”. Speciellt i *Ajan Suuntas* beskrivningar av de judiska flyktingarna och i en något mildare grad även i *Uusi Suomi* gavs bilden av flyktingarna som ett främmande och underlägset folkslag. Ifall invandringen av detta främmande folk inte kunde stoppas skulle de, enligt tidningarnas historiedeterministiska syn, likt en sjukdom föra Finland till avgrunden.

Den negativa bilden av flyktingarna utgjorde en tydlig motsats till bilden av det fromma och sunda finska folket som personifierades i den ärliga och arbetsamma finska bonden.²⁹⁴ De judiska flyktingarna beskrevs däremot som lata, arbetsskygga och som en grupp privilegierade parasiter som kommit till landet för att leva på det finska folkets bekostnad.²⁹⁵ Användandet av ordet ”parasiter” för att beskriva de judiska flyktingarna var mycket vanlig i *Ajan Suunta* och denna diskurs förekom i till och med sju (18 %) av opinionsartiklarna. Ett liknande språkbruk förekom också bland annat i Hitlers *Mein Kampf*, men hade en längre historia som sträckte sig till den europeiska antisemitiska litteraturen från början av 1800-talet.²⁹⁶ *Ajan Suuntas* ledarskribent uttryckte sig i augusti 1938 enligt följande:

---

²⁹⁰ Beller & Leerssen 2007, 202–204.

²⁹¹ Forsgård 2002, 13–14.

²⁹² Beller & Leerssen 2007, 204.

²⁹³ Forsgård 2002, 46.

²⁹⁴ Elmgren 2016, 321–322.

²⁹⁵ *Ajan Suunta* 11.2.1939.

²⁹⁶ Kuparinen 2008, 212.

*Ei ole epäilystäkään mitä Suomen kansa tästä ajattelee. Se ei aio sietää sitä, että meidän maamme muutetaan ghettojuutalaisten turvapaikaksi. Meillä on jo toden totta tekemistä omissakin asioissamme, emmekä me halua tänne huonoa ja työtäpelkävää erämaakansan loiseläjajoukkoa.*²⁹⁷

Flyktingarna porträtterades i *Ajan Suunta* som otvättade, motbjudande och tjocka ”ghettojudar”, med en stor kroknäsa.²⁹⁸ Den bild som gavs av flyktingarna i tidningen överensstämde med de stereotypiska karikatyrbilderna av judar som spridits i Europa sedan senmedeltiden.²⁹⁹ Till skillnad från *Ajan Suunta* förekom däremot inga direkta hänvisningar till flyktingarnas utseende eller fysiska anletsdrag i *Uusi Suomi*. Trots att bilden av flyktingarna aldrig antog fientliga tendenser i *Helsingin Sanomats* artiklar visar en karikatyrbild av Oki Räisänen (Bild 2) som publicerades i tidningen i augusti 1938 att den stereotypiska bilden av juden var välspriid och känd bland finländarna.

Bild 2. Karikatyren ironiserar över en ny lag i Tyskland som stipulerade att alla personer som enligt Nürnberglagarna betraktades som judar skulle anta ett judiskt namn som andra eller första namn. Karikatyrens judefigur, till höger, som ombeds byta sitt namn representerar en stereotypisk bild av juden med en rund kroppsbyggnad, dyra kläder men ovårdat yttre och starka ansiktsdrag kompletterat med en stor näsa. Den nazistiska tjänstemannen till vänster anses inte utan namnbytet kunna skilja på tyskar och den mycket igenkännbara stereotypiska juden.

²⁹⁷ Skribentens översättning: "Det råder inget tvivel om vad det finska folket anser om frågan. Det kommer inte att tolerera att vårt land förvandlas till ghettojudarnas fristad. Vi har faktiskt redan tillräckligt att göra med våra egna ärenden och vi ville inte ha hit en parasitgrupp av dåligt arbetsskyggt ökenfolk." *Ajan Suunta* 18.8.1938.

²⁹⁸ Se t.ex. *Ajan Suunta* 16.8.1938; *Ajan Suunta* 18.8.1938; *Ajan Suunta* 16.11.1938; *Ajan Suunta* 8.12.1938.

²⁹⁹ Kuparinen 2008, 96, 129.

Synen på judarna som en degenererad ras eller ett degenererat folkslag övergick också i antisemitisk retorik till synen av att judarna innehade en omoralisk sexualitet som korrumpade det sunda kristna samhället.³⁰⁰ Till skillnad från de smutsiga judiska männen beskrevs de judiska kvinnorna i *Ajan Suunta* som förförerskor. Likt männen var kvinnorna dock fortfarande motbjudande och porträtterades som översminkade och feta för att framhäva deras överdrivna rikedom och hälsovådliga dekadens. I en artikel i *Ajan Suunta* som beskrev en grupp flyktingar i Helsingfors hamn beskrevs kvinnorna som ”grant målade, skinande svarthåriga judekvinnor.”³⁰¹ Genom lögner och förförelse hade de judiska flyktingkvinnorna lyckats knyta skenäktensbandsband med män i mottagarländerna. Genom dessa skenäktenskap ämnade de sedan enligt *Ajan Suunta* stanna kvar i landet för evigt, även om de ursprungligen enbart fått temporära uppehållstillstånd.³⁰² Judarnas påstådda dekadens och omoraliska levnadssätt var ännu en stereotypisk bild som förknippades med de judiska flyktingarna i *Ajan Suunta* för att markera att de tillhörde ett osunt ”De”.

Ett ytterligare element i den europeiska antisemitiska retoriken var uppfattningen av judarna som ett vandrande nomadfolk. Denna uppfattning förespråkades speciellt av norrmannen Adolf Wahrmund i slutet av 1800-talet. Enligt Wahrmund utgjorde judarna ett asiatiskt inslag i Europa som genom sitt kringvandrande nomadliv skiljde sig från de bofasta européerna. Wahrmund ansåg att dessa nomader bidrog till oordning och sedligt förfall när de tog sig in i det europeiska samhället.³⁰³ Detta kan ses som en förlängning av den litterära traditionen, med medeltida anor, av den vandrande juden som var allmänt utspridd i Europa.³⁰⁴ Tanken om judarna som ett vandrande folk som tar sig från land till land kan spåras tillbaka till de bibliska berättelserna om uttåget ur Egypten och den babyloniska fångenskapen. Denna föreställning förstärktes då judiska minoriteter under historiens gång utvisades från olika länder och kom att utgöra den kändaste diasporan i världen.³⁰⁵

---

³⁰⁰ Beller & Leerssen 207, 204; Forsgård 2002, 107.

³⁰¹ Skribentens översättning. ”(...) räikeästi maalattuja, kiiltävän mustatukkaisia juutalaisnaisia (...)” *Ajan Suunta* 16.8.1938.

³⁰² *Ajan Suunta* 24.7.1938; *Ajan Suunta* 2.2.1939.

³⁰³ Forsgård 2002, 32.

³⁰⁴ Forsgård 1998, 181–182.

³⁰⁵ Beller & Leerssen 2007, 202–204; Kuparinen 2008 19–20.

Både *Ajan Suunta* och *Uusi Suomi* målade upp de judiska flyktinggrupperna som massiva strömmar eller flöden av flyktingar och deras antal överdrevs ofta betydligt. Samtidigt misstrodde man myndigheternas insatser för att begränsa flyktingarnas ankomst till Finland.³⁰⁶ Man tonade även ned flyktingskapet och målade snarare upp en bild av en frivillig och fientlig invandring. Ord som användes i *Ajan Suunta* för att beskriva de massiva mängderna omfattade bland andra: ”översvämning”, ”judesändning”, ”landanfall” och ”import av judar”.³⁰⁷ Också i *Uusi Suomi* förekom det överdrivna uppskattningar av flyktingmängderna och kåsören Tuura skrev till exempel om ”tusentals” judar som man inte fick låta ”bygga bo” i Finland och som aldrig skulle assimileras.³⁰⁸ *Uusi Suomi* använde sig dessutom till exempel av ord som ”judeöversvämning” och ”gruppflytt” för att beskriva ankomsten av flyktingar till Finland, som ”konsekvent borde avfärdas”.³⁰⁹ Allt som allt förekom denna diskurs i 15 (38 %) av opinionsartiklarna i *Ajan Suunta*, fem (28 %) i *Uusi Suomi* och i två (15 %) i *Helsingin Sanomat*.

I *Helsingin Sanomat* uppmanades de finska gränsmyndigheterna vara extra noggranna vid passkontrollerna av tyska resenärer så att ”emigranternas invandring kan hejdas”.³¹⁰ För *Helsingin Sanomat* var dock syndabocken ej flyktingarna, utan den tyska politiken som ansågs vara orättvis och bryta mot oskrivna regler om att varje land bör ta hand om de folk som under årens lopp fått medborgerliga rättigheter i dem och ej förpassa dem ”som en pina till totalt oskyldiga länder och folk”.³¹¹ Enligt pseudonymen ”Tolari” i *Helsingin Sanomat* hade de finska myndigheterna ändå fattat korrekt beslut då de hejdat flyktingar för att ta sig till landet, eftersom Finland i annat fall kunde bli ett mål för andra länders ”önskade medborgare”.³¹²

Redan i augusti 1938 ansåg ledarskribenten i *Ajan Suunta* att det tydligt gick att se de judiska flyktingarna i stadens gatubild.³¹³ I januari 1939 skrev också J.W. Tuura i *Uusi Suomi* att man har kunnat se en tydlig ökning av olika ”judetyper” i stadens gatubild – ”sådana som inte riktigt hör

³⁰⁶ *Ajan Suunta* 18.8.1938; *Ajan Suunta* 29.8.1938; *Ajan Suunta* 22.1.1938; *Ajan Suunta* 20.2.1939.

³⁰⁷ Skribentens översättningar: ”tulva, juutalaislähetys, maahyökkäys, juutalaistuonti.” *Ajan Suunta* 14.8.1938; *Ajan Suunta* 16.8.1938; *Ajan Suunta* 11.2.1939; *Ajan Suunta* 20.2.1939.

³⁰⁸ Skribentens översättning: ”pesiytyä”. *Uusi Suomi* 5.9.1938.

³⁰⁹ Skribentens översättningar: ”juutalaistulva, joukkomuutto, johdonmukaisesti torjua juutalaisten maahanmuutto”. ”*Uusi Suomi* 18.8.1938; *Uusi Suomi* 2.9.1938; *Uusi Suomi* 21.2.1939.

³¹⁰ *Helsingin Sanomat* 21.8.1938.

³¹¹ Skribentens översättning. “(...) kokonaan syyttömien maiden ja kasojen kiusaksi.” *Helsingin Sanomat* 23.8.1938.

³¹² *Helsingin Sanomat* 3.9.1938.

³¹³ *Ajan Suunta* 18.8.1938.

hemma här”.³¹⁴ I inläggen som kommenterade den stora mängden flyktingar tillade man dessutom också ofta en destruktiv följd antingen för mottagarländernas egna befolkning, kultur och handel, eller för andra grupper av utlänningar, som tvingades lämna landet då det inte mera fanns utrymme för dem efter judarnas ankomst.³¹⁵ I en utrikesnotis i *Ajan Suunta* från juli 1938 hävdades att det inte efter tio år längre kommer att finnas utrymme för fransmän i Frankrike ifall inte judarnas inflyttning kan hejdas.³¹⁶ Denna syn återkom också i en karikatyrteckning (Bild 2) som porträtterade Sveriges liberala flyktingpolitik.³¹⁷

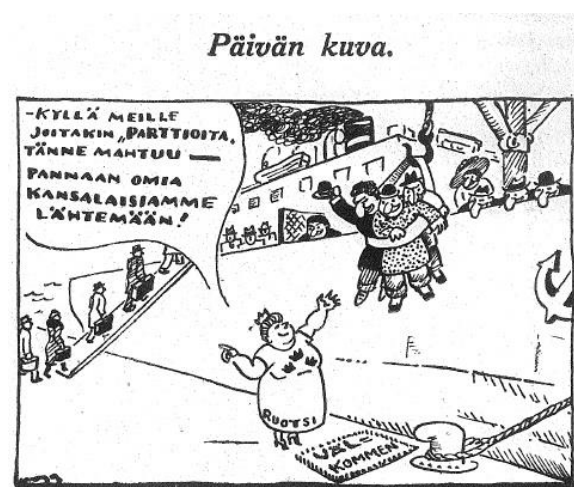

Bild 3. "Nog ryms det några flockar hit – vi skickar iväg våra egna medborgare!" Karikatyrbild från *Ajan Suunta*. Bilden visar ett skepp som lastar av judiska flyktingar till Sverige, samtidigt som svenska medborgare som inte längre ryms i landet bordar skeppet i bakgrunden. Flyktingarna välkomnas i hamnen av Svea-mamma.

4.4 Frände före främling

Ett av de främsta argumenten som i *Ajan Suunta* och speciellt *Uusi Suomi* användes för en restriktiv flyktingpolitik var att man borde prioritera de så kallade stamfrändeflyktingarna framom de centraleuropeiska. Dessutom påpekades ofta att Finland, som redan under hela 1920-talet varit ett mottagarland för ryska flyktingar, redan burit sin andel av det internationella ansvaret och att det nu var andra länders tur att bära sin andel. Denna argumentation förekom i *Ajan Suunta* i tio

³¹⁴ Skribentens översättningar. *Uusi Suomi* 1.1.1939.

³¹⁵ *Ajan Suunta* 8.7.1938; *Ajan Suunta* 24.7.1938.

³¹⁶ *Ajan Suunta* 8.7.1938.

³¹⁷ *Ajan Suunta* 1.2.1939.

(26 %) av opinionsartiklarna och i *Uusi Suomi* i sju (39 %) av opinionsartiklarna. Däremot förekom denna diskurs ej i *Helsingin Sanomat*.

Medan de centraleuropeiska flyktingarna för *Ajan Suunta* och *Uusi Suomis* skribenter utgjorde en grupp främlingar, ett Andre, betraktades de finskbesläktade flyktingarna, såsom deras politiska benämning stamfrändeflyktingar redan antyder, som fränder och en del av gruppen ”Vi”. Dessa flyktingar som ansågs tillhöra de finska stammarna välkomnades också på 1910- och 1920-talen av speciellt ytterhögern.³¹⁸ Inom de nationalistiska diskurserna var tanken om ett Stor-Finland utbredd och man ville förena alla de finska stammarna och var således färdiga att acceptera som medborgare de människor som delade samma ”blodsödesband och kultur”. Essentiellt för tanken var att ett Stor-Finland inte kunde uppnås om inte också folket homogeniserades, vilket i sin tur skulle öka nationens styrka.³¹⁹

Sakari Vapaasalo (”Karu”) skrev i *Ajan Suunta* att Finland redan hade sitt eget flyktingproblem med flyktingarna österifrån och att dessa dessutom ”var av vår egen ras”.³²⁰ Enligt *Uusi Suomis* ledarskribent skulle de kareliska flyktingarna antagligen känna avund för de judiska flyktingarna. Enligt skribenten hade Finland redan uppfyllt alla tänkbara internationella förpliktelser då man omhändertagit de omkring 15 000 östflyktingar som redan befann sig i landet och att man, ifall det fanns resurser, kunde fortsätta att hjälpa stamfrändeflyktingarna. Däremot var det inte enligt skribenten möjligt att ta emot fler centraleuropeiska flyktingar och regeringen hade gjort rätt i att stänga gränsen, om än för sent.³²¹ I *Ajan Suuntas* ledare i februari 1939 skrevs att Finlands dörrar var öppna för flyktingar av vår egen stam och varför inte för svenskar, men inte för judar.³²²

Till diskursen hörde också ett beskyllande av ”vänsterpressen” och speciellt *Suomen Sosialidemokraatti* och det socialdemokratiska partiet. Socialdemokraterna anklagades för att fälla krokodiltårar över de centraleuropeiska flyktingarna och använda dem som ett slagträ i sin antifascistiska kritik mot Tyskland, samtidigt som man vände ett blint öga mot terrorn som pågick i Sovjetunionen. J. W. Tuura skrev i sin kolumn i *Uusi Suomi* i september 1938 att flera socialdemokrater samlats vid ”klagomuren” för att högljutt kräva att Finland borde ta emot fler

---

³¹⁸ Leitzinger 2008b, 168–170.

³¹⁹ Elmgren 2016, 230–231; Uola 1982, 82–83; Wickström & Wolff 2016, 11–12, 19.

³²⁰ *Ajan Suunta* 29.8.1938.

³²¹ *Uusi Suomi* 12.9.1938.

³²² *Ajan Suunta* 20.2.1939.

judiska flyktingar. Enligt Tuura hade personerna samlats vid muren enkom för att de hatade Hitlers Tyskland. Samtidigt som *Suomen Sosialidemokraatti* anklagade Tyskland för att begå barbari mot sin egna befolkning brydde man sig, enligt Tuura, inte om vad som skedde i Sovjetunionen, där ”såväl judar som arier” bemöttes av likadant barbari och fortsatte sedan:

*Ja maailman ainoasta marxilaisvaltiosta tänne – ei ensiluokan laivapiljeteillä, vaan henkiihereissä, rääsyissä ja nälkäisinä paenneita ihmispoloisia kohtaan lehti ei koskaan ole osoittanut erikoisempaa hellyyttä.*³²³

I november efter att flyktingarna från Tjeckoslovakien gett upphov till rubriker i bland annat *Suomen Sosialidemokraatti* kritiserade Tuura socialdemokraterna för att endast hjälpa de flyktingar som tillhörde någon ”marxistisk sekt”.³²⁴

Väinö Nuorteva skrev även ett kåseri, under den kända pseudonymen ”Olli”,³²⁵ i *Uusi Suomi* där han berättade om en ingermanländsk farfar som i exil vaknade skrattande ur en dröm någonstans på den sibiriska tundran eller de asiatiska stäpperna. Enligt Nuorteva var den exakta platsen obetydlig eftersom tid och rum för dessa finländare, som likt boskap jagats av Sovjetunionen genom oräkneliga eländen, tappat sin betydelse. Då farfaderns finländska stamfränder undrade varför han skrattade svarade mannen att han drömt om hur nazisterna föste omkring judarna i Tyskland, och om hur hela världen gråtit över deras öden och svurit att inte glömma det skedda. Då stamfränderna fortfarande undrade varför han skrattade svarade mannen att han drömde att han själv varit en jude och inte en bortglömd ingermanländare.³²⁶ Också i *Ajan Suunta* framfördes de bortglömda finskbesläktade stammarnas olycka och lidanden framom de centraleuropeiska judarnas.³²⁷

---

³²³ Skribentens översättning: Och för de människostackare som kom hit från världens enda marxistiska stat – inte med första klassens båtbiljetter, utan halvdöda, iklädda trasor och hungriga, har tidningen aldrig visat någon speciell ömhet. *Uusi Suomi* 5.9.1938.

³²⁴ *Uusi Suomi* 10.11.1938.

³²⁵ Väinö Nuorteva (1889–1967) var en känd kåsör och hade medverkat i *Uusi Suomi* sedan 1922. Före det hade han varit redaktionsmedlem i *Iltalehti*, *Uusi Päivä* och *Ylioppilaslehti*. Nuorteva fungerade även som redaktionssekreterare för skyddskårstidskriften *Hakkapeliitta* 1928–1930. Speciellt känd var Nuorteva för sina kåserier under pseudonymen ”Olli” som han skrev fram till sin död. Nuorteva tog sällan ställning i dagspolitiska frågor i sina kåserier. Undantaget var kritik mot Sovjetunionen som, speciellt på 1930-talet var ett återkommande tema för Nuorteva. Hirvonen 2000, 573; Seppinen 2006.

³²⁶ *Uusi Suomi* 26.11.1938.

³²⁷ Se t.ex. *Ajan Suunta* 11.9.1938.

I *Ajan Suunta* löjliggjordes även vänsterpressen för dess positiva attityd till flyktingarna. ”Tapani Tarkka” kallade till exempel *Suomen Sosialidemokraatti* för en filial till de svenska judeemigranternas lögnbörs.³²⁸ Tidningens ledarskribent kritiserade däremot ”regeringens huvudspråkrör” för att vara kritisk mot Tysklands behandling av den judiska minoriteten medan tidningen inte skrev om Sovjetunionens behandling av de finskbesläktade folken.³²⁹ I till och med sju (18 %) av opinionsartiklarna i *Ajan Suunta* påstods att judarna köpt sig sympatierna i den finländska vänsterpressen. Denna retorik hörde också ihop med stereotypierna av judar med ofantliga rikedomar med vilka de styrde världen. Också i den övriga finländska ytterhögerpressen förekom förlöjliganden av de tidningar där sympatier riktades mot flyktingarna. I den fascistiska *För frihet och rätt* kallades *Svenska Pressen* för ”*Schwenska Pressen*”, vilket var en hänvisning till de finländska judarnas brytande sätt att tala svenska. Nationalsocialistiska *Siniristi* döpte däremot om tidningen till ”*Svenska (Jude) Pressen*”.³³⁰ I en krönika i *Ajan Suunta* som var skriven likt ett brev till en utlandsvän skrev en okänd skribent:

*Mutta epähumanisiakin kauhunnäytelmiä täällä nähdään. Tänne näet yritti tulla juutalaispakolaisia, mutta jostakin ihmeellisestä syystä niitä ei päästetty. Sosiaalidemokraatin reportteri kertoi, että tuossa joukossa oli muuan juutalainen, jonka selkään oli poltetu hakaristi. Tosin ei reportteri ollut häntä löytänyt. Minä puolestaan kuulin, että heidän joukossaan oli eräs, jonka Hitler oli hirttänyt. Koetin etsiä miestä, mutta en löytänyt.*³³¹

Förutom att judarna tillhörde ett främmande folk, representerade de även en främmande religion. Hänvisningarna till judarnas religion och antisemitiska stereotypier som bottnade i religiösa fördomar var dock enstaka i tidningarna. I de artiklar där dessa togs upp kompletterades bilden av flyktingarna ofta med stereotypier om judarnas rikedomar eller världsherraväldessträvanden. Den moderna politiska antisemitismen hade sina rötter i en kristen antisemitism som grundade sig på judarnas vägran att godkänna Jesus som Messias. Judarna beskylldes också ofta kollektivt av Jesus

---

³²⁸ *Ajan Suunta* 30.8.1938.

³²⁹ *Ajan Suunta* 1.9.1930.

³³⁰ Forsgård 2002, 148.

³³¹ Skribentens översättning: Men inhumana skräckföreställningar sker också här. Judiska flyktingar försökte nämligen komma hit, men av någon underlig orsak släpptes de inte in. *Suomen Sosialidemokraattis* reporter berättade att det i hopen fanns en jude vars rygg blivit brännmärkt med ett hakkors. Reportern hade dock inte hittat honom. Jag hörde däremot att det bland flyktingarna fanns en man som Hitler hängt. Jag försökte leta efter honom, men hittade honom ej. *Ajan Suunta* 25.8.1938

korsfästning.³³² Diskurser som bottnade i judendomen som en främmande eller farlig religion förekom endast i fyra (10 %) av opinionsartiklarna i *Ajan Suunta* och endast i en artikel i *Uusi Suomi*. Med dessa argument ämnade man dock ytterligare förstärka bilden av flyktingarna som främlingar, ett ”De”, som inte hörde hemma i Finland.

Laitila anser att den äldsta synen på judarna i Finland, också i negativ bemärkelse, baserade sig uttryckligen på religionsundervisningen där judarna målades upp som Jesusmördare och feltroende.³³³ Då den modernare politiska antisemitismen slog rot i Europa speciellt kraftigt under mellankrigstiden återgick man också till de gamla religiöst antisemitiska verken och bland annat Martin Luthers antisemitiska texter översattes både till finska och svenska under 1930-talet.³³⁴ Den religiösa antisemitismen byggde förutom på tanken om judendomen som en falsk religion på olika irrläror om religionens traditioner. En av de kändaste var föreställningen av ritualmord på kristna barn i synagogorna. Dessa föreställningar spreds också till exempel i Viborgs press på 1870-talet, då judar från Ryssland anlände till staden.³³⁵ På helgdagssidan i *Uusi Suomi* i april 1939 undrade en okänd skribent ifall orsaken till att judarna i Europa under den senaste tiden hamnat i trångmål var att de kollektivt vägrat accepterat Jesus som Messias.³³⁶

I *Ajan Suunta* publicerades en rad artiklar som kritiserade präster som stött de judiska flyktingarna i offentligheten. I augusti 1938 publicerade kyrkoherden i Sysmä, Kalle Mäkinen, ett ställningstagande där han försvarade mottagandet av judiska flyktingar till Finland i tidningen *Itä-Häme*. Mäkinens ställningstagande väckte förtrytelse i *Ajan Suunta* som i sin pressöversikt lät förstå att Mäkinen kanske mottagit en muta av den internationella judendomen.³³⁷ Under pseudonymen ”Silmä” publicerades också ett kåseri med anledning av Mäkinens ställningstagande, där kyrkoherden kallades för en ”judevän”. Enligt ”Silmä” var judendomen kristendomens naturliga fiende som hade motarbetat de kristna sedan trosriktningarna gick i sär. ”Silmä” ansåg att varje tänkande individ förstod varför Tyskland ville bli av med judarna, medan endast ansvarslösa idioter ville öppna rikets portar för dem. Enligt ”Silmä” var problemet med

---

³³² Forsgård 1998, 45; Hanski 2006, 60–61.

³³³ Laitila 2014, 44–45.

³³⁴ Forsgård 2002, 14.

³³⁵ Forsgård 2002, 28; Kuparinen 2008 70–73.

³³⁶ *Uusi Suomi* 7.4.1939.

³³⁷ *Ajan Suunta* 24.8.1938.

judendomen uråldrigt och kunde inte lösas av Mäkinen: ”Den som löser detta problem kommer inte att anlända förrän Armageddons stora slaktdag.”³³⁸

Signaturen ”A-e A-la” skrev i *Ajan Suunta* att man på senaste tiden i olika tidningar kunnat läsa prästers ställningstaganden för att ta emot judiska flyktingar till Finland. Enligt skribenten var det allmänt känt att den så kallade folkfronten enbart var ett draperi för marxismen och finansjudendomens världsherravälde, men att det var mindre känt att också ekumeniken var en mantel som kristendomens ärkefiende, judendomen, dolde sig under. ”A-e A-la” ansåg att det finska prästerskapet som uttalat sig positivt om flyktingarna antingen var för blinda för att se sambandet eller *de facto* redan var judendomens agenter. Skribenten fortsatte med att beskriva hur judarna konspirerade att förgöra alla de nationellt uppvaknade folken, men antydde att det möjligen var de själva som skulle förgöras:

Jumalan luomia me suomalaisetkin olemme. Mutta juutalainen totisestikin vihaa meitä ja yleensä kaikkea tervettä ja kristillistä kansallishenkeä ja hautoo tälläkin hetkellä veristä kostoa ja sotaa kansallisesti heränneitä kansoja kohtaan. (...)

*Emma vaadi kostoa juutalaisille. Emmekä heitä vihaa. Pikemminkin säälimme. Epäkristillistä kansalliskiihkoa on meissä papeissakin. Mutta se, vasta viime aikoina eteemme aukaistu kaamea peli, jota juutalaiset kulissien takana harjoittavat, tuo mieleen Jeesuksen sanat oman aikansa juutalaisista ”Teillä on isänä perkele ja isänne himoja seuraatte” ja vielä ”Minä menen pois ja te kuolette synteihinne”.*³³⁹

I religiöst antisemitiska texter hade också kopplandet av judendomen med Djävulen och satansdyrkan varit vanligt sedan högmedeltiden.³⁴⁰ Genom dessa diskurser kunde man ytterligare betona judarna som ett ondskefullt Andre, och genom kristna trosuppfattningar måla upp dem som en naturlig fiende. I oktober 1938 skrev Markus Raikamo en artikel med rubriken ”*Juutalaiset ja Evakelistat*” i *Ajan Suunta*. Raikamo gav också senare samma år ut en pamflett med samma namn, som innehöll hans artikel i *Ajan Suunta* samt ett kort förord.³⁴¹ Raikamo såg inte med blida ögon

---

³³⁸ Skribentens översättning. ”*sen lopullista ratkaisijaa ei tule ennenkuin on ollut suuri Hermageddonin teurastuspäivä.*” *Ajan Suunta* 27.8.1938.

³³⁹ Skribentens översättning: ”Av Gud skapade är även vi finnar. Men juden hatar oss sannerligen likt all frisk och kristlig fosterländskhet och planerar också i denna stund en blodig hämnd och ett krig mot alla nationellt uppvaknade folk. (...) Vi kräver ingen hämnd mot judarna och hatar dem inte. Snarare tycker vi synd om dem. Okristlig chauvinism finns även hos oss präster. Men det för oss nyligen uppdagade spelet som judarna för bakom kulisserna påminner oss om Jesus ord om sintids judar ”Ni har Djävulen till fader, och ni vill göra vad er fader önskar” och ännu ”Jag går bort, och ni skall dö i er synd”. *Ajan Suunta* 20.9.1938.

³⁴⁰ Kuparinen 2008, 85.

³⁴¹ Raikamo 1938.

på de artiklar som en del präster skrivit om de judiska flyktingarna i den finländska pressen. Raikamo lyfte därför fram Martin Luthers antisemitiska texter som man enligt honom istället borde läsa. Genom att hänvisa till Luther, som uppfattades som en kristen auktoritet, ville Raikamo ge en större vikt åt sin argumentation. Enligt Raikamo kunde judar inte leva fredligt i kristna länder, utan skulle där på grund av sin *a priori* natur enbart vara verksamma för att stärka sin egen maktposition i samhället. Raikamo ansåg vidare att judarna inte skulle ge upp denna maktposition innan varenda en av dem erkänt att de haft fel och endast spridit irrläror. Det var enligt Raikamo den kristna kyrkans och prästernas uppgift att korrigera dessa irrläror som förmått judarna att terrorisera världen. Enligt Raikamo kunde alltså judarna inte rå för sin medfödda naturliga karaktär, förrän de kollektivt konverterat till kristendomen och således slutat vara judar. Raikamo avslutade med orden:

*Siis lyhyesti sanottuna: Juutalaisia ei vainota sen johdosta, että he ovat juutalaisia, vaan siksi, että he väärin maailmankatsomuksensa päämäärään viemisessä käyttävät hyväkseen kaikkein saatanallisimpia keinoja.*³⁴²

---

³⁴² Skribentens översättning: Kort sagt: Judarna förföljs inte för att de är judar, utan eftersom de för att genomföra sin världsåskådning använder sig av de mest satanistiska medlen.

5. Välkomna medmänniskor

Trots den finländska regeringens snabba åtgärder för att strama till landets flyktingpolitik 1938 förekom det i pressen också yttranden som yrkade på en toleranter flyktingpolitik. Av de studerade tidningarna innehade *Suomen Sosialidemokraatti* och *Svenska Pressen* den klart positivaste synen på flyktingarna. Bägge tidningar flaggade för att man borde visa medlidande med flyktingarna och enligt bästa förmåga bereda dem asyl undan Hitlerregimen. Speciellt *Suomen Sosialidemokraatti* tog starkt ställning för flyktingarna i flera ledare och andra opinionsartiklar och krävde en toleranter flyktingpolitik. *Svenska Pressen* intog en något försiktigare ställning i frågan, speciellt då det kom till mottagandet av flyktingar till Finland. Mängden ställningstagande artiklar var också till antalet betydligt färre än i *Suomen Sosialidemokraatti*. Det socialdemokratiska huvudspråkröret tog även starkt ställning för de politiska flyktingarna och försvarade dem enligt arbetarrörelsens solidaritetsprinciper. Trots detta var det även i dessa tidningar frågan om de judiska flyktingarna som fick det absolut största spaltutrymmet.

Den liberalborgerliga *Svenska Pressen* och den socialdemokratiska *Suomen Sosialidemokraatti* skiljde sig ideologiskt från varandra i många frågor. Gemensamt för bägge tidningar och deras bakomliggande politiska krafter idéläror var dock övertygelsen om en progressiv liberal samhällsutveckling. Bägge tidningars skribenter hade antagligen inspirerats av bland annat idéer om universalism och humanism, som hade slagit rot i Europa efter upplysningen och som byggde vidare på äldre kristna övertygelser om medlidande för sin nästa.³⁴³

I enlighet med upplysningens universella människoideal kunde också flyktingarna uppfattas som en del av en europeisk eller universell gemenskap, och kunde således välkomnas till gruppen ”Vi”. Upplysningens ideal hade också förenat dessa politiska läger redan i bland annat lantdagsdebatten om den så kallade judefrågan. I lantdagen debatterades givandet av medborgerliga rättigheter till de finländska judarna från slutet av 1800-talet fram till 1910-talet. Det var uttryckligen socialdemokratiska och liberala svenskspråkiga lantdagsledamöter som livligast stödde judarnas

---

³⁴³ Hall 2003, 262; Moyn 2010, 220.

emancipation.³⁴⁴ I denna kontext är det inte förvånansvärt att då judiska flyktingar sedan på 1930-talet tog sig till landet, fann de det bredaste stödet hos just dessa politiska grupperingar.

Förutom traditionen av att försvara judarnas rättigheter och deras universalistiska värderingar förenades *Suomen Sosialidemokraattis* och *Svenska Pressens* världssyn även i deras kritik av Hitlers Tyskland.³⁴⁵ Det elände som flyktingarna hamnat uthärda i Tyskland och som tvingat dem på flykt förkroppsligade för skribenterna nationalsocialismens orättfärdighet och flyktingarna fungerade således även som ett antifascistiskt slagträ för tidningarnas skribenter.

*Ilkka*s inställning till flyktingfrågan är inte lika lättdefinierad. Tidningen intog en försiktig och i stort sett neutral och pragmatisk linje i flyktingfrågan i jämförelse med *Suomen Sosialidemokraatti* och *Svenska Pressen*. *Ilkka* företrädde ändå en försiktigt positiv syn på flyktingarna. *Ilkka*s långt neutrala linje kan delvis förklaras med tidningens hemvist i Vasa, vilket betydde att flyktingfrågan förblev ett mer avlägset spörsmål och delvis med att agrarförbundets tidningar även överlag behandlade sparsamt utrikesfrågor.³⁴⁶ Den främsta orsaken torde dock vara att tidningen ville undvika en konflikt med den egna ministern Urho Kekkonen som innehade inrikesministerposten och ansvarade således för flyktingfrågan. Detta antagande förstärks ytterligare av att de fåtaliga ställningstagande ledarna och kåserierna i tidningen som publicerades behandlade de utrikespolitiska dimensionerna av flyktingfrågan, medan tidningen fullständigt lät bli att kommentera de finländska myndigheternas ageranden.

Suomen Sosialidemokraattis och *Svenska Pressens* positiva syn på flyktingarna skiljde sig markant från *Ajan Suuntas* och *Uusi Suomis*. De förstnämnda tidningarna vädjade om medlidande och solidaritet gentemot flyktingarna och man ansåg det vara varje civiliserade stats plikt att till bästa förmåga hjälpa flyktingarna. Liknande argumentation förekom också i en mindre skala i *Ilkka*. Bilden av flyktingarna var också positiv i *Ilkka*, *Suomen Sosialidemokraatti* och *Svenska Pressen* och de porträtterades som försvarslösa offer för terror och förföljelser. I *Suomen Sosialidemokraatti*, *Svenska Pressen* och *Helsingin Sanomat* förekom även en skarp kritik mot den tyska politiken som föranlett den europeiska flyktingströmmen. I figur 6 synliggörs de olika diskurserna som förekom i pressdebatten för att försvara och argumentera för mottagandet av

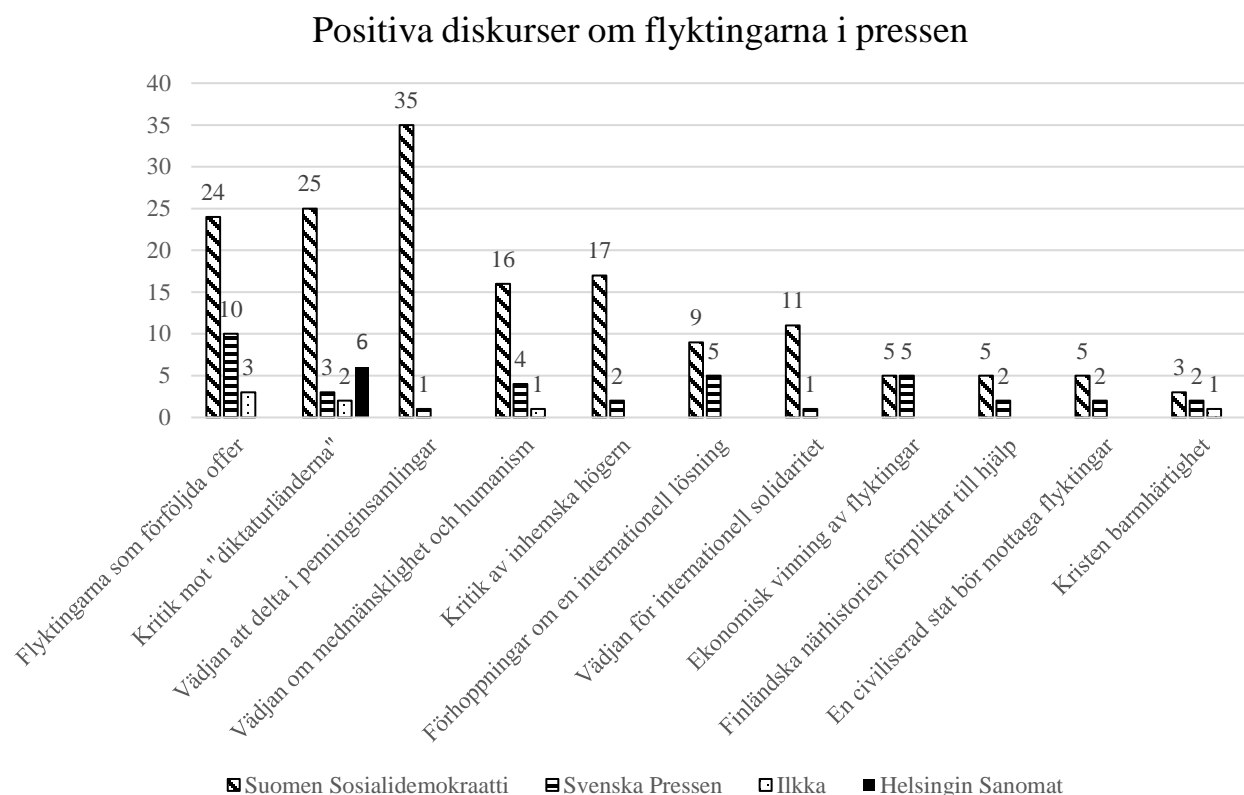
---

³⁴⁴ Ekholm 2016, 187–188; Elmgren 2008, 259; Leitzinger 2008a, 272–274; Smolar 2003, 44; Torvinen 1989, 32–38.

³⁴⁵ Kaihovirta & Wickström 2017, 44; Salokangas 1988c, 172.

³⁴⁶ Nygård & Salokangas 1987, 382.

flyktingar samt de diskurser som framställde flyktingarna i ett positivt ljus. Även denna indelning av diskurser är artificiell och i de flesta artiklarna som företrädde en positiv flyktingbild förekom flera diskurser parallellt.

Figur 6. De olika diskursernas frekvens som användes i flyktingdebatten i de olika tidningarna. I figuren har argumentation som användes för att främja mottagandet av flyktingar och positiva flyktingbilder betraktats. I de artiklarna där flera diskurser förekom har dessa räknats separat för varje diskurs. Enstaka unika diskurser har ej betraktats i figuren.

5.1 En kamp för solidaritet och medkänsla

Suomen Sosialidemokraatti hade den klart positivaste inställningen till mottagandet av flyktingar. Enligt tidningen var det både beslutfattarnas och läsarnas plikt att hjälpa flyktingarna. Den normativt korrekta reaktionen till flyktingströmmarna ansågs vara medlidande och solidaritet samt att ge humanitär och monetär hjälp. Därutöver förespråkade tidningen en fördelning av flyktingarna mellan olika länder, där också Finland skulle vara ett av mottagarländerna. *Suomen Sosialidemokraatti* förespråkade också en klart tolerantare flyktingpolitik än regeringens linje och det är möjligt att man genom tidningsskriverierna försökte påverka främst de egna ministrarna som

satt i regeringen.³⁴⁷ I november 1938 publicerade tidningen en vädjan till människors medmänsklighet och barmhärtighet:

*Suuri myötätunto [pakolaisia] kohtaan vallitsee kaikissa niissä, jotka jokaisessa ihmisessä näkevät sen jumalallisen kipinän, jonka myös epäuskoinen havaitsee parhaimpana epätietokäänä tahtonaan, pyrkiessä korkeampaa ihmisyyttä kohti. (...) [T]arvitaan kuitenkin paljon sydämiä, paljon aivoja, paljon toimeliaita käsiä lyödäkseen aukon näinä aikoina suuriksi käyneisiin rajaesteisiin oikeamielisille ihmisille, vainotuille ja pakolaisille.*³⁴⁸

Diskursen om visandet av barmhärtighet och medmänsklighet mot flyktingarna var en av de mest företrädna i *Suomen Sosialidemokraatti* och förekom även i en relativt stor andel av artiklarna i *Svenska Pressen*. Totalt förekom diskursen i 16 (27 %) av opinionsartiklarna i *Suomen Sosialidemokraatti* och i fyra (33 %) av opinionsartiklarna i *Svenska Pressen*. *Ilkka* publicerade däremot under den studerade perioden endast en artikel i vilken denna syn företrädde. Då de österrikiska flyktingarna anlände till Finland i augusti 1938 berömde *Suomen Sosialidemokraattis* ledarskribent, antagligen Eino Kilpi, regeringen för att ha låtit dessa stanna kvar i landet.³⁴⁹ Samtidigt som Kilpi stödde flyktingarna ansåg han dock att inte heller Finland kunde mottaga obegränsade mängder flyktingar. Enligt Kilpi borde man ändå i asylbesluten snarare ty sig till barmhärtighet och medlidande än enbart torr byråkrati.³⁵⁰

Svenska Pressen betonade starkare än *Suomen Sosialidemokraatti* att Finland inte kunde ta emot för många flyktingar. Tidningens skribenter markerade också tydligare nödvändigheten av att nå en internationell lösning på frågan, men hoppades också på att Finland skulle vara delaktig i denna lösning.³⁵¹ I *Svenska Pressen* betonades dock också, likt i det socialdemokratiska huvudspråkröret, att de tyska flyktingarnas enda hopp var de demokratiska ländernas solidaritet och samhörighetskänsla och att endast medmänsklighet och humanitet kunde rädda flyktingarna:

---

³⁴⁷ Socialdemokraternas Väinö Tanner, Väinö Salovaara, Hannes Ryömä, Väinö Voionmaa, K-A Fagerholm och Oskari Reinikainen innehade ministerportföljer i Cajanders III regering.

³⁴⁸ Skribentens översättning: "Ett stort medlidande med flyktingarna finnes hos alla dem, som i sin nästa ser den gudomliga gnistan. Detta kan även en icke-troende uppfatta i sin bästa osjälviska vilja, i strävan till att bli en bättre människa. (...) Det kommer dock att behövas många hjärtan, många hjärnor och många driftiga händer för att slå ett hål i de idag så stora gränshindren för de rättfärdiga människorna, de förföljda, flyktingarna." *Suomen Sosialidemokraatti* 20.11.1938.

³⁴⁹ Ledarspalten i *Suomen Sosialidemokraatti* undertecknades endast i vissa fall med initialer eller namn. Detta antyder om att ledarna i övriga fall var författade av Eino Kilpi. Av de 14 ledare som behandlade flyktingfrågan var endast en inte skriven av Eino Kilpi. Ledaren 3.2.1939 var skriven av Sylvi-Kyllikki Kilpi.

³⁵⁰ *Suomen Sosialidemokraatti* 14.8.1938; *Suomen Sosialidemokraatti* 31.8.1938.

³⁵¹ *Svenska Pressen* 3.8.1938. Se även kapitel 5.4.

”Nöden och eländet fodra att var och en av oss liksom ock våra myndigheter visa förståelse och god vilja när det gäller att hjälpa de olyckliga som blivit utstötta från sina hemland.”³⁵²

Ilkka publicerade inte under sensommaren 1938 en enda opinionsartikel om flyktingfrågan. Tidningen citerade endast agrartidningen *Maakansa* på pressöversiktspalten kort efter att de uppseendeväckande 55 österrikiska flyktingarna hade fått uppehållstillstånd i Finland. *Maakansa* konstaterade att de finländska myndigheterna hade handlat korrekt då de signalerat att man gjorde sitt bästa för att inte ytterligare flyktingar skulle komma till Finland, även om detta kunde verka som ett svårt beslut.³⁵³ Eftersom ingen redaktionell kommentar följde kan man anta att också *Ilkka* höll med partikamraterna i *Maakansa* och stödde regeringens flyktingpolitik i detta skede.

Svenska Pressens och *Suomen Sosialidemokraattis* retorik om medmänsklighet, humanism och barmhärtighet mot de utsatta flyktingarna, grundade sig på en kosmopolitisk och internationalistisk tradition enligt upplysningsidealen, och på en uppfattning om internationell humanism och universalism. Dessa idéer stöddes i Europa under mellankrigstiden allmänt av både arbetarrörelsen och liberala borgerliga grupperingar, åsiktsinriktningar som *Suomen Sosialidemokraatti* och *Svenska Pressen* representerade.³⁵⁴ I humanismens och universalismens anda hade kampen för minoriteters och utsatta gruppers rättigheter, till exempel flyktingars, etablerats i den offentliga debatten redan under 1800-talet tack vare masstidningspressens genombrott.³⁵⁵ Tolerans och medmänsklighet mot utsatta grupper ansågs också som en traditionellt god dygd och bottnade såväl i kristna traditioner som i antikens stoicism.³⁵⁶

För liberala borgerliga kretsar sammankopplades universalistiska idéer bland annat med tankar om fri rörlighet av varor och människor, men också på en framtidstro om en fredlig internationell samexistens av demokratiska nationalstater som byggde på gemensamma internationella spelregler. Dessa i sin tur baserade sig på upplysningstidens liberala värderingar om bland annat jämlikhet mellan de olika upplevda raserna.³⁵⁷ I den ideologiska kärnan låg med andra ord en motsättning mot uppdelningen av världen i ”Vi” och ”De”. Skribenterna med denna ideologiska övertygelse kunde således i universalismens och humanismens namn vädja om att visa solidaritet

---

³⁵² *Svenska Pressen* 29.11.1938; *Svenska Pressen* 13.1.1939.

³⁵³ *Ilkka* 18.8.1938.

³⁵⁴ Sluga & Calvin 2017, 3.

³⁵⁵ Trim 2011, 388–389.

³⁵⁶ Beller & Leerssen 2007, 437–438.

³⁵⁷ Sluga 2013, 7, 19–21.

mot flyktingarna och uppfattade dem som en del av ett europeiskt eller till och med universellt ”Vi”. Förhoppningar om att de demokratiska länderna och institutionerna skulle utgöra räddaren för de utsatta flyktingarna förekom även i *Suomen Sosialidemokraatti* som ansåg att speciellt de demokratiska staterna hade en stor förpliktelse mot nödställda flyktingar som ansågs sväva i livsfara.³⁵⁸ I en artikel i tidningen uppgav den okända skribenten att de tjeckoslovakiska flyktingarnas stora förhoppning var att kunna få asyl i något av de skandinaviska länderna eftersom de inte trodde att länderna kunde förmå lämna dem i sitt eget öde och skrev därefter:

*Kysymys on elämästä ja aika on lyhyt. Heidän asiansa ei voida ratkaista puoluelinjojen mukaan, ainoastaan inhimillisyyys ja humanisuus voivat heitä auttaa. Ja jos joku ihminen on hukkumaisillaan, voiko rannalla olia ensiksi ruveta kyselemään: kuka sinä olet?*³⁵⁹

Utöver *Svenska Pressens* uppenbara kosmopolitiska värderingar kan tidningens ståndpunkt i flyktingfrågan, speciellt i förhållande till de judiska flyktingarna, ha påverkats av att den judiska minoriteten i Finland var övervägande svenskspråkig. Detta hade också redan under lantdagsdebatten om judarnas medborgerliga rättigheter väckt sympatier bland de liberala svenskspråkiga debattörerna.³⁶⁰ Det är fullt möjligt att dessa sympatier sedan också projicerades över till de nyanlända flyktingarna, som således kunde uppfattas tillhöra ett upplevt ”Vi”. Anthony D. Smith hävdar också i sitt verk *The Ethnic Origins of Nations* att en etnisk minoritet kan utveckla starka band av emotionell solidaritet med en förtryckt annan minoritet.³⁶¹ Detta kan även vara en ytterligare delförklaring till det stöd som de judiska flyktingarna fick bland finlandssvenskarna, som utgjorde en självuppfattad etnisk minoritet, en *ethnie*, enligt Smiths definition av termen.³⁶²

De positiva attityderna i *Suomen Sosialidemokraatti* bottnade däremot bland annat i idén om socialistisk solidaritet och uppfattningen om ett internationellt brödraskap av arbetare. Denna internationella solidaritetsuttryckning, vilken redan under andra halvan av 1800-talet

---

³⁵⁸ *Suomen Sosialidemokraatti* 13.10.1938.

³⁵⁹ Skribentens översättning: ”Det är frågan om liv och död och tiden är kort. Deras sak kan inte lösas enligt partilinjerna utan endast medmänsklighet och humanism kan dem hjälpa. Ifall någon person svävar i fara att drunkna, kan då personen på stranden först fråga: vem är du?” *Suomen Sosialidemokraatti* 30.12.1938.

³⁶⁰ Illman & Harviainen 2002, 277.

³⁶¹ Smith 1986, 151.

³⁶² Enligt Smith utgör ett gemensamt namn, en gemensam ursprungsmyt, en gemensam historia, en distinkt gemensam kultur, en association med ett specifikt territorium och en känsla av solidaritet de grundläggande karaktärsdragen för en etnisk minoritet och vad som skiljer denne från andra gemenskaper och kollektiv. Smith 1986, 22–32.

institutionaliserats i form av den Första internationalen, var en identifierande faktor för hela den europeiska arbetarrörelsen. Socialdemokratin byggde också såsom Arvo Santonen påpekat på en humanistisk tradition, med ideologiska rötter i upplysningen och kristendomen.³⁶³ Solidaritetsprincipen förklarar speciellt de starka reaktionerna i *Suomen Sosialidemokraatti* för värnandet om de politiska flyktingarna som tog sig till Finland. Enligt solidaritetsprincipen hade arbetarna i de olika länderna mera gemensamt med varandra än de hade med den egna nationella eliten. Således uppfattades också speciellt de politiska flyktingarna i *Suomen Sosialidemokraatti* som en del av ett ”Vi”, snarare än ett ”De”.

Arbetarrörelsen som efter första världskriget och oktoberrevolutionen i Ryssland splittrats grovt sett i radikalare kommunister och konventionellare socialdemokrater, konsoliderades även delvis på grund av det gemensamma uppfattade hotet av fascismens och ytterhögerens uppgång under 1930-talet. Detta tog uttryck bland annat i gemensamma solidaritetsformuleringar för förföljda eller förtryckta personer i de fascistiska diktaturerna.³⁶⁴ Till exempel den Socialistiska arbetarinternationalen, vilken även det finländska socialdemokratiska partiet stödde, proklamerade sitt stöd för flyktingarna och ansåg att man borde fördela flyktingarna till olika länder, så att bördan inte skulle bli för stor för ett land. Internationalens ställningstagande blev också bekant för *Suomen Sosialidemokraattis* läsare.³⁶⁵

I *Suomen Sosialidemokraatti* förekom också längre utrikesreportage om flyktingkrisen där man vädjade till en internationell solidaritetskänsla.³⁶⁶ Speciellt starkt blev kravet på solidaritet i tidningen efter Tysklands inmarsch i Sudetlandet, som uppfattades som en kränkning mot de demokratiska staternas självbestämmanderätt.³⁶⁷ I november 1938 trycktes en annonsliknande vädjan i tidningen:

*Paljoa me emme voi tehdä tänä aikana. Mutta avun ja myötätunnon sillan me voimme rakentaa – maasta maahan, merien yli ja vuorten yli.*³⁶⁸

---

³⁶³ Dogliani 2017, 38–41; Santonen 1988, 206.

³⁶⁴ Dogliani 2017, 49, 56; Santonen 1988, 162–163, 210, 222.

³⁶⁵ Santonen 1988, 187; *Suomen Sosialidemokraatti* 17.7.1938.

³⁶⁶ *Suomen Sosialidemokraatti* 9.10.1938; *Suomen Sosialidemokraatti* 20.10.1938; *Suomen Sosialidemokraatti* 22.10.1938.

³⁶⁷ Se t.ex. *Suomen Sosialidemokraatti* 23.10.1938.

³⁶⁸ Skribentens översättning: ”Mycket kan vi icke i dessa tider göra. Men en bro av bistånd och medkänsla kan vi bygga – från land till land, över hav och över berg.” *Suomen Sosialidemokraatti* 2.11.1938.

Utöver skribenternas vädjan om barmhärtighet, solidaritet, medlidande och humanism ansågs det både i *Svenska Pressen* och *Suomen Sosialidemokraatti* vara varje civiliserade lands plikt att ta hand om flyktingarna. Detta argument förekom allt som allt i fem (8 %) av opinionsartiklarna i *Suomen Sosialidemokraatti* och två (17 %) i *Svenska Pressen*. Enligt Abigail Green etablerades redan vid medlet av 1800-talet en retorisk tradition där ett "humant" och "civiliserat" behandlande av religiösa och etniska minoriteter var en förutsättning för tillhörandet till en västerländsk internationell statsgemenskap inom det liberala kosmopolitiska tänkandet. Green anmärker ytterligare att ord som "civilisation" och "humanism" redan tidigt blev vanliga för att försvara förtryckta minoriteter och speciellt judar. Retorikens användning spreds sedan i samma takt med minoritetsrättigheter och emancipationen av speciellt judar i Europa under 1800-talet.³⁶⁹ Eino Kilpi lutade sig med andra ord på en längre europeisk retorisk tradition i sin ledare efter Eviankonferensens resultatlösa avslutande, då han skrev att varje civiliserade stats plikt var att hjälpa och mottaga flyktingar.³⁷⁰ Santeri Jakobsson, en känd finskjudisk socialdemokrat,³⁷¹ skrev däremot som gästskribent i *Suomen Sosialidemokraatti*, att Finland hade misslyckats i mänsklighetens eldprov då gränserna för österrikiska flyktingar stängdes i augusti 1938.³⁷²

För internationalistiskt sinnade socialdemokratiska och speciellt svenskspråkiga, liberalborgerliga samhällsdebattörer, som snarare definierade tillhörigheten till nationen på juridiska än etniska grunder, var det även lättare att acceptera större mängder flyktingar eftersom dessa inte uppfattades som ett hot mot en upplevd homogen gemenskapskultur, ett *Ande*. Skribenterna i *Suomen Sosialidemokraatti* och *Svenska Pressen* var mer benägna att definiera tillhörigheten till gruppen finländare enligt vad man inom nationalismforskning kallar för territoriell nationalism, framom etnisk nationalism. Ur en territoriellnationalistisk synvinkel definierades finländarna genom juridiskt medborgarskap, landets territoriella gränser, medborgarnas likställdhet inför lagen och en gemensam offentlig kultur. Den etniskt nationalistiska synen betonade däremot ett gemensamt mytiskt ursprung, en gemensam historia och en distinkt gemensam kultur.³⁷³ Medan flyktingarna

---

³⁶⁹ Green 2011, 142, 150, 155.

³⁷⁰ *Suomen Sosialidemokraatti* 17.7.1938.

³⁷¹ Santeri Jakobsson (1883–1955) var en finsk-judisk socialdemokrat som i början av 1900-talet aktiverade sig i kampen om judarnas medborgerliga rättigheter i storfurstendömet. Jakobsson grundade även *tidningen Suomen Juutalainen – Den Finske Juden* 1909 i Viborg som kraftigt kritiserade motståndarna till givandet av medborgerliga rättigheter för de finländska judarna. Jakobsson anklagades för revolutionär aktivitet och arresterades av myndigheterna 1910 och sändes till Sibirien varifrån han återvände först på våren 1917. Laitila 2014, 103, 110.

³⁷² *Suomen Sosialidemokraatti* 26.8.1938.

³⁷³ Smith 1994, 188–189.

för skribenterna i *Ajan Suunta* och *Uusi Suomi* alltid skulle utgöra ett oförändrat Andre, var detta inte fallet enligt *Suomen Sosialidemokraatti* och *Svenska Pressens* ideologiska utgångspunkter. För dem tillhörde också flyktingarna, enligt kosmopolitismens och internationalismens principer, en universell, eller iallafall europeisk, gemenskap.

Efter den tyska inmarschen i Sudetlandet försvårades flyktingfrågan markant och antalet flyktingar i Europa steg betydligt. Detta ledde också till att socialdemokraterna initierade en penninginsamling i oktober 1938 till förmån för både de spanska och tjeckoslovakiska flyktingarna. Man vädjade i den ursprungliga insamlingens proklamation till de organiserade finska arbetarnas förståelse för solidaritetens förpliktelser och storleken på nöden som krävde deras hjälp och stöd.³⁷⁴ Eino Kilpi uppmanade även på ledarspalten arbetarna att delta i penninginsamlingen trots sina ringa inkomster.³⁷⁵ Uppmaningar till att delta i insamlingen samt kungörelser om stora donationer förekom därefter ofta på tidningens sidor, allt som allt i 35 (58 %) av opinionsartiklarna. I artiklarna jämfördes även de egna framstegen i insamlandet med andra länders liknande insamlingar.³⁷⁶ Jämförelsevis förekom endast en artikel om penninginsamlingen i *Svenska Pressen* och ingen i *Ilkka*.

I februari 1939 initierades en ytterligare penninginsamling. Denne kungjordes med en vädjan till allmänheten, som publicerades i både *Suomen Sosialidemokraatti* och *Svenska Pressen*. Bland undertecknarna och initiativtagarna till insamlingen fanns bland andra fredsaktivisten professor Arvi Grotenfelt, professor Yrjö Hirn, publicisten och historikern Eirik Hornborg, riksdagsledamot Sylvi-Kyllikki Kilpi (SDP), författaren och presidentfrun Ester Ståhlberg, riksdagsledamot Cay Sundström (SDP), professor O. J Tuulio, rektor Laurin Zilliacus samt de tidigare ministrarna Miina Sillanpää (SDP) och Antti Kukkonen (agrarförbundet). Insamlingen stöddes med andra ord både av socialdemokratiska och liberalborgerliga riksdagsledamöter samt andra kända finländare. I den allmänna vädjan efterropades stöd för de flyktingar som råkat i trångmål och nöd i Centraleuropa. Det ansågs vara alla kulturfolks uppgift att hjälpa flyktingarna:

---

³⁷⁴ *Suomen Sosialidemokraatti* 13.10.1938.

³⁷⁵ *Suomen Sosialidemokraatti* 1.11.1938.

³⁷⁶ Se t.ex. *Suomen Sosialidemokraatti* 13.10.1938; *Suomen Sosialidemokraatti* 6.11.1938; *Suomen Sosialidemokraatti* 22.11.1938; *Suomen Sosialidemokraatti* 18.12.1938; *Suomen Sosialidemokraatti* 1.1.1939; *Suomen Sosialidemokraatti* 3.1.1939; *Suomen Sosialidemokraatti* 22.1.1939; *Suomen Sosialidemokraatti* 28.1.1939; *Suomen Sosialidemokraatti* 29.4.1939.

Detta gäller även oss, som själva en gång rönt förtryck och orätt och därför bättre än andra folk borde förstå de medmänniskors nöd vilka drabbats av ett liknande öde. Men till att bispringa dem förpliktar oss även den mänskliga rätt[s]känslan och medlidandet, än mer tvingande den kristna kärleken till nästa. Finland kan naturligtvis icke taga emot flyktingar i stora mängder. Men vi kunna och böra både med råd och dåd bistå dem, som redan befinna sig i vårt land eller eventuellt ännu komma hit.³⁷⁷

Utöver liberala upplysningsideal användes även argument som bottnade i kristna moralläror om kärlek för sin nästa av skribenterna i *Suomen Sosialidemokraatti*, *Svenska Pressen* och *Ilkka*. Den protestantiska kyrkan var i många länder också positivt inställd till judendomen.³⁷⁸ För många kosmopolitiskt och internationalistiskt sinnade debattörer byggde de mer sekulära upplysningsläror dessutom vidare på tidigare kristna värderingar.³⁷⁹ Lilli Pesonen skrev i *Suomen Sosialidemokraatti* att alla de som förstod sig på socialismen hade en förpliktelse att hjälpa flyktingarna och att de som dessutom innehade en kristen världsåskådning borde komma ihåg att även deras lärdomsfader varit ett flyktingbarn.³⁸⁰ I *Svenska Pressen* kritiserades till exempel den kristna tidskriften *Kotimaa* för att inte representera den barmhärtiga samaritens röst i dess kritik mot judiska flyktingar.³⁸¹ Efter Kristallnatten skrev också Artturi Leinonen på ledarspalten i *Ilkka* att även judarna var läsarnas nästa och frågade sig vad en allmän medmänsklighetskänsla samt kristna läror sade om förhållandet till människor som genomgick dylika kollektiva förföljelser.³⁸² Vädjan till en kristen värdegrund och moral var dock relativt sällan förekommande argument i pressen. I *Suomen Sosialidemokraatti* förekom denna diskurs endast i tre artiklar (5 %) av opinionsartiklarna, i *Svenska Pressen* i två (17 %) och i *Ilkka* endast i den ovan nämnda.

Därtill hänvisade man även till den finländska närhistorien för att förplikta finländarna till bistånd. Finländarna ansågs ha goda förutsättningar för att visa medlidande för flyktingarna då en del finländare själva, för inte så länge sedan, hamnat fly landet under förryskningsåren. Denna diskurs

---

³⁷⁷ *Suomen Sosialidemokraatti* 2.2.1939; *Svenska Pressen* 2.2.1939. Alla undertecknare: Martti Airila, S. R. Björkstén, Vanda Bolte, Max von Bonsdorff, Henry Bower, Ola Cleve, Arvi Grotenfelt, Tilma Hainari, Paula af Heurlin, Yrjö Hirn, Eirik Hornborg, Arvo Inkilä, Felix Iversen, Toini Iversen, Jalo Kalima, J. W. Keto, Lorenzo Kihlman, Sylvii-Kyllikki Kilpi, Greta Klärich, Antti Kukkonen, Gunnar Landtman, Agnes Langenskjöld, Greta Langenskjöld, Väinö Lassila, K.S. Laurila, Niilo Liakka, Elisabeth Lindeman, G. Moliis-Mellberg, Dagmar Neovius, E. J. Paavola, Toivo Pekkanen, Hans Ruin, Emil Saraoja, Arnold Schalin, Miina Sillanpää, Sigfrid Sirenus, Edvin Stenwall, Ester Ståhlberg, Cay Sundström, Bruno Suviranta, A. M. Tallgren, Knut Tallqvist, Tor Therman, O. J. Tuulio, Tyyne Tuulio, Laurin Zilliacus. I originalet: "rättakänslan".

³⁷⁸ Beller & Leerssen 2007, 205.

³⁷⁹ Sluga 2013, 25.

³⁸⁰ *Suomen Sosialidemokraatti* 20.8.1939.

³⁸¹ *Svenska Pressen* 31.8.1938.

³⁸² *Ilkka* 25.11.1938.

förekom i fem (8 %) av opinionsartiklarna i *Suomen Sosialidemokraatti*, och i två (17 %) i *Svenska Pressen*. Det socialdemokratiska huvudspråkröret citerade redan i augusti 1938 professor Yrjö Hirn, som skrivit om flyktingfrågan i *Hufvudstadsbladet*.³⁸³ Hirn beklagade sig över tonen i pressdebatten och påpekade att finländarna borde kunna visa medlidande och försätta sig i flyktingarnas skor, eftersom man tidigare själva befunnit sig i en liknande situation då man upplevde press från Ryssland.³⁸⁴ Santeri Jakobsson skrev däremot i *Suomen Sosialidemokraatti* att finländarna som var kända för att återbetala sina skulder nu hade möjligheten att återbetala sin internationella skuld, som uppstått då finländare efter februarimanifestet flytt till andra europeiska länder.³⁸⁵ Genom att hänvisa till den finländska närhistorien försökte skribenterna antagligen göra det lättare för läsarna att sätta sig i flyktingarnas skor och således känna medkänsla och solidaritet med dem.

5.2 Flyktingarna som offer för terror och förföljelser

Den främsta porträtteringen av flyktingarna i *Ilkka*, *Suomen Sosialidemokraatti* och *Svenska Pressen* var som offer för förföljelser och terror. Allt som allt förekom denna diskurs i 24 (40 %) av opinionsartiklarna i *Suomen Sosialidemokraatti*, i tio (83 %) i *Svenska Pressen* och i tre (50 %) i *Ilkka*. Redan i juli 1938 skrev en skribent i *Suomen Sosialidemokraatti* om den allt svårare flyktingkrisen i Centraleuropa, då ännu ovetande om de längder som den nationalsocialistiska regimen skulle gå till för att bli av med den judiska befolkningen:

*Mitä sitten tehdään tuollaisella vainottujen ja epätoivoon joutuneiden ihmisten proletarisoidulla joukolla? Rajojen yli ei voida kovin suuria määriä toimittaa, koska mikään maa ei suostu avaamaan rajojaan sadoilletuhansille tähän luokkaan kuuluville ihmisille. Aikooko kolmas valtakunta ”pohjoismaisella kovakouraisuudella”, jonkalainen sanonta siellä muun ohessa on keksitty, antaa heidän suorastaan kuolla nälkään, vai aiotaanko heidät lopettaa joukkosurman avulla?*³⁸⁶

---

³⁸³ Yrjö Hirn (1870–1952) var professor i estetik och nyare litteratur vid Helsingfors universitet fram till 1937. Hirn var en känd humanist och kulturpersonlighet i Finland. Hirn var politiskt liberalt inriktad och hade under inbördeskriget sympatiserat med den röda sidan och han tillägnade också en stor del av sin litterära produktion till marginella kulturfenomen och utslagna personer. Riikonen 2011.

³⁸⁴ *Suomen Sosialidemokraatti* 23.8.1938.

³⁸⁵ *Suomen Sosialidemokraatti* 19.2.1939.

³⁸⁶ Skribentens översättning: ”Vad kommer sedan att göras med denna förföljda och till förtvivlan försjunkna proletariserade människohop? Över gränserna kan man inte förpassa stora mängder, eftersom inget land är villigt att öppna sina gränser för hundratusentals människor av denna klass. Tänker Tredje riket med ”nordisk hårdhänthet”, ett

I speciellt *Suomen Sosialidemokraatti* och *Svenska Pressen* men också i en mindre skala i *Ilkka* beskrevs flyktingarna från Tredje riket som offer för nationalsocialismens ondska och terror. I upplysningstidens kölvatten uppstod jämsides med den växande antisemitiska retoriken i Europa en alternativ bild av judarna som heroiska överlevare av kontinuerlig förföljelse.³⁸⁷ Genom att porträttera flyktingarna som offer ville man vädja till myndigheterna och allmänheten för att få dem att inse den nöd som gick bland speciellt den judiska populationen i Tyskland. Användningen av offerretorik är vanlig för att markera allvaret i en situation och lyfta frågan till ett högre plan eller framom de ”normala” dagspolitiska frågorna.³⁸⁸ Inom offerretorik skiljer man ofta på hjälteoffer, som dör eller lider i en heroisk strid och terroroffer, som dör eller lider försvarslöst i motståndarnas händer.³⁸⁹ De centraleuropeiska flyktingarna porträtterades i de studerade tidningarna oftast enligt den senare kategorin, som offer för terror. I denna retorik förblir offren oftast anonyma och passiva, vilket tjänar syftet att påvisa motståndarens grymhet och skyldighet.³⁹⁰ Genom denna diskurs ville skribenterna också samtidigt påvisa det nationalsocialistiska Tysklands orättfärdighet.

I *Suomen Sosialidemokraatti*, *Svenska Pressen* och *Ilkka* beskrevs ofta detaljerat de grymheter som flyktingarna varit tvungna att uthärda innan de lyckades fly Stortyskland.³⁹¹ *Suomen Sosialidemokraatti* uppgav att man i Europa ej upplevt lika omfattande orgier av judeförföljelser sedan medeltiden och att ingen judisk familj i Tyskland förblivit orörd av terrorn.³⁹² I en artikel i *Svenska Pressen* beskrevs hur en människomobb i Sudetlandet, efter ockupationen, tvingat en grupp judar klä sig i sin rabbins utstyrsel och därefter dansa bredvid en synagoga som brändes ned. Därefter hade alla under 50 år gamla judar tvingats att gå på händerna över till den tjeckoslovakiska sidan av gränsen.³⁹³ Efter Kristallnattens pogromer skrev *Svenska Pressen*:

Man tycks ha tänkt sig det så att därest judarna ej ha tillfälle att utvandra, då intet land tar emot dem, få de allt i den mån de ej längre ha något att leva på dö ut inom Tysklands

---

uttryck man där bland annat myntat, låta dem dö i hunger, eller tänker man likvidera dem genom massmord?” *Suomen Sosialidemokraatti* 10.7.1938.

³⁸⁷ Beller & Leerssen 2007, 205.

³⁸⁸ Jeffery & Candea 2006, 289.

³⁸⁹ Huttunen 2010, 184.

³⁹⁰ Huttunen 2010, 186.

³⁹¹ Se t.ex. *Ilkka* 24.10.1938; *Suomen Sosialidemokraatti* 2.7.1938; *Suomen Sosialidemokraatti* 29.12.1938; *Suomen Sosialidemokraatti* 20.4.1939; *Svenska Pressen* 2.7.1938; *Svenska Pressen* 20.5.1939.

³⁹² *Suomen Sosialidemokraatti* 10.7.1938.

³⁹³ *Svenska Pressen* 18.11.1938.

gränser. Ganska sällsamt är att den enda judiska butik som öppnats igen i den förut av judiska butiker översållade trakten kring Wittemberger Platz är en judisk begravningsfirma.³⁹⁴

I *Svenska Pressen* uppgav också Gunnar Almstedt att både de politiska och judiska flyktingarna svävade i livsfara ifall de tvingades återvända till Tyskland. Liknande analyser förekom också i *Suomen Sosialidemokraatti*.³⁹⁵ Ilkkas kåsör, författaren Yrjö Heilala ("Pekka") skrev i oktober 1938 om de tragiska öden som tusentals flyktingar hade tvingats uthärdat då de på grund av sitt släktråd hade tvingats lämna Tredje riket.³⁹⁶ Heilala skrev om en parisisks äktenskapsförmedlingsbyrå som förmedlade skenäktenskapsdokument till judiska flyktingar så att de kunde fly. Till skillnad från skribenterna i *Ajan Suunta* som hade tagit upp skenäktenskapsmarknaden, konstaterade Heilala att det dock fanns tusentals flyktingar som inte kunde skatta sig så lyckliga att de genom äktenskap kunde fly Tyskland, och således tvingades uthärda flera plågor innan de slutligen nådde livets afton.³⁹⁷

Efter den tyska inmarschen i Sudetlandet och flyktingvågen till det kvarblivande Tjeckoslovakien beskrevs i flera av *Suomen Sosialidemokraattis* och *Svenska Pressens* artiklar ingående de karga förhållandena i flyktinglägren i Prag.³⁹⁸ *Suomen Sosialidemokraatti* skrev att ifall inte omvärlden skred till de svältande flyktingarnas hjälp skulle deras liv bli olidliga och den nära framtiden gestaltas som Golgatas väg för det tjeckiska folket.³⁹⁹ I *Svenska Pressen* berättades om en pressfotograf som lyckats ta sig in på ingenmanslandet mellan Tyskland och Tjeckoslovakien:

Fotografen hade lyckats ta sig ut till en plats 15 km söder om Brünn och fick där se 30 av de hundratal judar, som nu bokstavligen drivits ut i ödemarken. De 30 judarna utanför Brünn höllo till i ett eländigt och läckande tält. De saknade livsmedel, vatten och medicin. (...) I tältet fann han män, kvinnor och barn i obeskrivligt elände. Det fanns inga madrasser, ännu mindre sovsäckar i tältet, och flyktingarna fingo ligga på den regnvåta marken. Flera av dem hade hög feber men det var otänkbart att skaffa dem medicin. Såväl de tyska som de tjeckiska gränsvakterna förbjuda folk att föra vatten och livsmedel till flyktingarna. (...) På måndagen föddes ett barn i flyktinglägret och samma dag inrapporterades det första tyfoidfallet.⁴⁰⁰

---

³⁹⁴ *Svenska Pressen* 28.10.1938.

³⁹⁵ *Suomen Sosialidemokraatti* 13.10.1938; *Suomen Sosialidemokraatti* 21.1.1939; *Svenska Pressen* 14.10.1938.

³⁹⁶ Hirvonen 2000, 243.

³⁹⁷ *Ilkka* 24.10.1938.

³⁹⁸ *Suomen Sosialidemokraatti* 9.10.1938; *Suomen Sosialidemokraatti* 11.10.1938; *Suomen Sosialidemokraatti* 6.11.1938; *Svenska Pressen* 7.10.1938; *Svenska Pressen* 6.2.1939.

³⁹⁹ *Suomen Sosialidemokraatti* 19.10.1938.

⁴⁰⁰ *Svenska Pressen* 28.10.1938. Brünn, dagens Brno (Tjeckien).

I flera artiklar skrevs om självmord som begåtts bland flyktingarna och om självmordsepidemier som spreds bland dem.⁴⁰¹ I en artikel i *Suomen Sosialidemokraatti* om sudetflyktingarna berättades att föräldrarna i en judisk flyktingfamilj först tagit livet av sina barn och därefter sig själva.⁴⁰² I en annan artikel berättades att hopplösa flyktingar i Rumänien försökt dränka sig efter att de inte fått plats på ett skepp till Palestina. Den rumänska polisen hade till slut lyckats rädda de utmärglade flyktingarna ur vattnet.⁴⁰³ Då de 55 österrikiska flyktingarna anlände till Helsingfors i augusti 1938 intervjuade *Svenska Pressens* rapporter en av flyktingarna: "Levande återvänder jag inte till Stettin, förklarar en av emigranterna för Svenska Pressens medarbetare, då han i dag på morgonen avlägger ett besök ombord. Och det finns något i mannens ansikte och i hela stämningen här som gör, att man tror honom. Det är ingenting av skryt eller hysteri över dessa människor."⁴⁰⁴ Samma artikel förekom även i en översättning och i något förkortad form i *Ilkka* några dagar senare.⁴⁰⁵

Då den första större flyktinggruppen anlände till Helsingfors, besökte både *Suomen Sosialidemokraattis* och *Svenska Pressens* medarbetare flyktingarna ombord på skeppet. I artiklarna som publicerades efteråt berättades ingående om flyktingarnas öden och det lidande de hamnat uthärda.⁴⁰⁶ Genom detta ville man hos läsarna väcka ett större medlidande med flyktingarna och uppnå acceptans för regeringens beslut att låta flyktingarna stanna. *Suomen Sosialidemokraatti* lyfte speciellt fram att flera av flyktingarna som anlände var barn och att en av kvinnorna var havande.⁴⁰⁷ *Svenska Pressen* rapporterade att flyktingarna tillhörde alla samhällsklasser och att de utgjordes av 42 män, tio kvinnor, tre barn och en världsmedborgare som man fruktade att skulle födas ombord på skeppet. Dessa beskrivningar skiljde sig avsevärt från de som framförts i till exempel *Ajan Suunta* och *Uusi Suomi* där flyktingarna enbart beskrivits som stora grupper eller flyktingvågor. Genom att lyfta fram mångfalden bland flyktingarna ville man antagligen tona ned diskurserna om flyktingarna som politiskt farliga radikaler eller arbetsskygga parasiter.

---

⁴⁰¹ *Suomen Sosialidemokraatti* 2.7.1938; *Suomen Sosialidemokraatti* 9.10.1938; *Suomen Sosialidemokraatti* 19.10.1938; *Suomen Sosialidemokraatti* 28.12.1938; *Suomen Sosialidemokraatti* 18.3.1939; *Suomen Sosialidemokraatti* 14.7.1939; *Svenska Pressen* 8.8.1938; *Svenska Pressen* 29.11.1938.

⁴⁰² *Suomen Sosialidemokraatti* 9.10.1938.

⁴⁰³ *Suomen Sosialidemokraatti* 27.6.1939.

⁴⁰⁴ *Svenska Pressen* 13.8.1938.

⁴⁰⁵ *Ilkka* 16.8.1938.

⁴⁰⁶ *Suomen Sosialidemokraatti* 13.8.1938; *Suomen Sosialidemokraatti* 14.8.1938.

⁴⁰⁷ *Suomen Sosialidemokraatti* 14.8.1938.

Suomen Sosialidemokraatti och *Svenska Pressen* dementerade också de överdrivna uppskattningarna av mängden flyktingar som presenterats i ”vissa tidningar” och man betonade att det endast handlade om ett par hundra individer.⁴⁰⁸ Man motsatte sig också sättet att skriva om flyktingarna som en enda massa. ”I.S.” skrev i *Svenska Pressen* att man inte endast skall betrakta flyktingarna som en stor grupp och ”för skogens skull inte se de enskilda träden”. Skribenten uppgav att det säkert bland flyktingarna fanns personer med negativa egenskaper och sådana som missbrukade sin ställning som flykting för att få personlig vinning. Enligt skribenten var det ändå fel att kategorisera alla flyktingarna i samma fack.⁴⁰⁹ Genom att betona mångfalden bland flyktingarna kunde man också motarbeta de stereotypiserande diskurserna som förts i högerpressen.

Genom att betona att flera av flyktingarna var barn eller kvinnor ville man antagligen också understryka att det var frågan om mer utsatta människor. Eftersom det för sådana människogrupper är lättare att väcka medlidande med. *Svenska Pressen* berättade för läsarna om den lycka som spridits bland flyktingarna då de inte behövde återvända till Stettin.⁴¹⁰ Då nya flyktingar anlände från Tjeckoslovakien till Finland i november 1938 mottogs flyktingarna igen av *Svenska Pressens* reporter som beskrev den betryckta stämningen bland flyktingarna medan de väntade på myndigheternas beslut om landstigningstillstånd.⁴¹¹ I juli 1939 publicerades i *Suomen Sosialidemokraatti* en följetong där man berättade om en politisk flyktings färd till Finland under sensommaren 1938:

*Vielä tänä päivänä säteilivät hänen silmänsä, kun hän kertoo tuosta mittaamattoman onnellisesta hetkestä, jolloin hän avasi tuon ilosanoman Helsingistä tuoneen sähkeen. Samana iltana olivat hän, hänen vaimonsa ja lapsensa jo asemalla ja matkustivat Stettiniin, odottaakseen siellä laivan lähtöä, joka veisi heidät tuohon onnelliseen vapauden maahan Suomeen.*⁴¹²

---

⁴⁰⁸ *Suomen Sosialidemokraatti* 15.8.1938; *Suomen Sosialidemokraatti* 18.2.1939; *Suomen Sosialidemokraatti* 21.2.1939; *Svenska Pressen* 29.8.1938.

⁴⁰⁹ *Svenska Pressen* 26.1.1939.

⁴¹⁰ *Svenska Pressen* 8.8.1938.

⁴¹¹ *Svenska Pressen* 26.11.1938.

⁴¹² Skribentens översättning: ”Ännu denna dag strålade hans ögon då han berättar om den oberäkneliga lyckans stund, då han öppnade telegrammet från Helsingfors. Redan samma kväll var han tillsammans med fru och barn på stationen och reste till Stettin för att där vänta på skeppet som skulle ta dem till lycklighetens och frihetens land, Finland.” *Suomen Sosialidemokraatti* 25.7.1939.

Liknande beskrivningar av flyktingarna förekom även då man rapporterade om flyktingkrisen på kontinenten. *Suomen Sosialidemokraatti* publicerade flera reportage från flyktinglägren i Tjeckoslovakien och uppgav i dem att det bland flyktingarna som flytt Sudetlandet fanns kvinnor, barn och sjuka åldringar.⁴¹³ Speciellt de drabbade flyktingbarnen lyftes fram i flera artiklar och bilder i tidningen.⁴¹⁴ I *Suomen Sosialidemokraatti* och *Svenska Pressen* publicerades också ett flertal bilder av flyktingarna i Europa.⁴¹⁵ Publicerandet av bilder som ofta porträtterade den allmänna misären bland flyktingarna förstärkte ytterligare argumenten för att visa solidaritet och medlidande med flyktingarna. Till exempel publicerades i *Suomen Sosialidemokraatti* en bild av en flyktingkvinna från Sudetlandet som tagit tillflykt i ett stall i Prag tillsammans med sina två barn (Bild 4).⁴¹⁶

Koditon pakolaislitti pienokaisineen.

Bild 4. "Den hemlöse flyktingmamman med sina småttingar". Ett fotografi som uppges vara taget i Prag och föreställa en tysk kvinna som flytt Sudetlandet med sina två spädbarn. Kvinnan och barnen har sökt logi i ett stall. För läsaren som kände till den kristna tron var bildmotivet föga obekant.

Bildmotivet har tydliga kristna konnotationer. Flyktingkvinnan har tagit skydd i ett stall precis som Maria i julevangeliet. Tillskillnad från den bibliska berättelsen kan man dock se både ett spädbarn och ett något äldre barn på bilden. Valet av just denna bild för att illustrera artikeln är knappast

⁴¹³ *Suomen Sosialidemokraatti* 22.9.1938; *Suomen Sosialidemokraatti* 12.10.1938.

⁴¹⁴ *Suomen Sosialidemokraatti* 2.10.1938.

⁴¹⁵ Se t.ex. *Suomen Sosialidemokraatti* 21.7.1938; *Suomen Sosialidemokraatti* 4.9.1938; *Suomen Sosialidemokraatti* 19.9.1938.; *Suomen Sosialidemokraatti* 28.10.1938; *Suomen Sosialidemokraatti* 20.11.1938; *Suomen Sosialidemokraatti* 22.11.1938; *Suomen Sosialidemokraatti* 9.12.1938; *Suomen Sosialidemokraatti* 11.12.1938; *Suomen Sosialidemokraatti* 26.4.1939; *Suomen Sosialidemokraatti* 18.6.1939; *Svenska Pressen* 16.9.1938; *Svenska Pressen* 7.11.1938; *Svenska Pressen* 20.2.1939; *Svenska Pressen* 28.3.1939; *Svenska Pressen* 2.4.1939.

⁴¹⁶ *Suomen Sosialidemokraatti* 9.10.1938.

slumpmässig, utan den har valts uttryckligen på grund av de kristna konnotationerna om kärlek, barmhärtighet och medkänsla som redaktionen hoppas att den kommer att väcka i betraktaren. Med dessa reportage och bilder försökte man troligtvis förutom att påverka opinionen till fördel för flyktingarna även åstadkomma nya donationer till den påbörjade penninginsamlingen.

I både *Svenska Pressen* och *Suomen Sosialidemokraatti* var man dessutom måna om att dementera tankarna om att flyktingarna skulle utgöra en ekonomisk börda för landet. Tvärtom lyfte man i flera artiklar fram att flyktingarna *de facto* kunde ha en positiv inverkan på landets ekonomi och jämförde dem till exempel med hugenotterna som flydde från Frankrike till England och där bidrog till ett ekonomiskt uppsving.⁴¹⁷ I bägge tidningar förekom denna diskurs i fem av opinionsartiklarna (8 %, respektive 42 %). I *Svenska Pressen* beskrevs flyktingarna som arbetsföra och vana vid hårt arbete. Enligt tidningen skulle de därför högst osannolikt bli tiggare.⁴¹⁸ *Suomen Sosialidemokraatti* betonade i flera artiklar att flyktingarna var yrkesmän, arbetsföra eller att de tillhörde den så kallade intelligentsian.⁴¹⁹

Tidningarna listade även upp olika yrkesgrupper som flyktingarna tillhörde. Genom detta ämnade skribenterna antagligen också skapa en solidaritetskänsla med flyktingarna hos läsare som själv idkade samma yrken, eller kanske hade familjemedlemmar verksamma inom yrket. Liebkind anser att grupptillhörighet och solidaritetskänslor även kan skapas mellan personer av samma yrkesgrupp som sedan uppfattas som en del av ”Vi”.⁴²⁰ I Europa spreds också under 1900-talet en positiv bild av judarna som speciellt begåvade intelligenta och artistiska individer. Medan antisemitiska stereotyper baserade sig på Shakespeares Shylock gestalt anammade man en positivare karaktärisering av judarna från Walter Scotts *Ivanhoe* (1809). Scotts Isak av York med dottern Rebecka kom att skapa en bild av en vördnadsbjudande äldre jude och en vacker judinna, bägge begåvade och intelligenta.⁴²¹

Den okända skribenten med initialerna ”I.S.” skrev i *Svenska Pressen* att det bästa man kunde göra för flyktingarnas del var att ge dem arbetslov samt utbildning i hantverksyrken, som de sedan

---

⁴¹⁷ *Svenska Pressen* 3.1.1939; *Svenska Pressen* 13.2.1939; *Svenska Pressen* 20.5.1939

⁴¹⁸ *Svenska Pressen* 29.11.1938; *Svenska Pressen* 31.12.1938.

⁴¹⁹ *Suomen Sosialidemokraatti* 14.8.1938; *Suomen Sosialidemokraatti* 26.8.1938; *Suomen Sosialidemokraatti* 22.9.1938; *Suomen Sosialidemokraatti* 21.2.1939.

⁴²⁰ Liebkind 1988, 5.

⁴²¹ Beller & Leerssen 2007, 205.

kunde utöva vart än ödet tog dem. ”[T]y här gäller det icke endast att rädda människor ur svält, utan framför allt sysslöshet, som så småningom dödar både fysiskt och psykiskt.”⁴²² Laurin Zilliacus skrev i *Svenska Pressen* efter IKL:s spörsmål i riksdagen och tog bland annat ställning i frågan om arbetslov:

IKL avslutar sitt spörsmål med att fråga om regeringen anser det önskvärt att dessa flyktingar få bli i Finland. För min del anser jag det önskvärt. De äro så få, att de ur konkurrenssynpunkt inte spela någon roll, ja, jag vågar med stöd av erfarenhet förutspå, att de initiativ en del av dem kunna och vilja taga komma att resultera i ett plus för vår arbetsmarknad. Det är önskvärt, att de få bli här för att klargöra för oss och andra, att den inhumana uppfattning som IKL företräder inte är folkflertalets. Och det är önskvärt, för att denna handfull av människor är i nöd.⁴²³

5.3 Fascistiskt barbari från Berlin till Helsingfors

”En sak synes ofrånkomlig och det är att där de totalitära staterna draga fram, där följer flyktingtragedin i spåren så bergsäkert som natt följer dag”. Så uttalade sig Odd Nansen, chef för Nansenhjälpen, som bistod de centraleuropeiska flyktingarna, i en intervju i *Svenska Pressen*.⁴²⁴ En direkt kritik mot den tyska politiken var ändå relativt sällsynt i *Svenska Pressen* och förekom allt som allt endast i tre opinionsartiklar under den studerade perioden (25 %). I *Ilkka* kritiserades den tyska politiken i ungefär lika bred utsträckning i två artiklar (33 %). Däremot var detta en ofta återkommande diskurs i *Suomen Sosialidemokraatti* där den förekom i till och med 25 opinionsartiklar (42 %). I *Helsingin Sanomat* kritiserades Tyskland också skarpt i totalt sex opinionsartiklar (46 %), trots att tidningen förövrigt hade en kylig inställning till flyktingarna. Kritiken riktades förutom mot Tyskland även mot de finländska tidningarna och politiska grupperingarna som starkt motsatte sig mottagandet av flyktingar. Speciellt IKL fick hård kritik av *Suomen Sosialidemokraattis* och *Svenska Pressens* skribenter.

Socialdemokraterna motsatte sig av ideologiska skäl den tyska nationalsocialismen och diktaturen. Då flyktingar började lämna Tredje riket i allt högre grad mot slutet av 1930-talet förkroppsligade dessa samtidigt den brutalitet som man upplevde att det nationalsocialistiska Tyskland

---

⁴²² *Svenska Pressen* 26.1.1939.

⁴²³ Laurin Zilliacus (1895–1959) fattade ett intresse för pedagogik under sin tid i England i början av 1900-talet. Då han återvände till Finland på 1920-talet grundade han Tölö svenska samskola. Zilliacus ville genom sina pedagogiska reformer fostra eleverna till aktiva medborgare. Zilliacus idealiserade medborgarskap baserade sig på demokratiska, kosmopolitiska och starkt antitotalitära ideal. Andersson 2011; *Svenska Pressen* 13.2.1939.

⁴²⁴ *Svenska Pressen* 20.5.1939.

representerade. En liknande kritik förekom även i *Svenska Pressen* och *Helsingin Sanomat*, vilka bägge föraktade Hitlers Tyskland.⁴²⁵ Förklaringen till den stora mängden flyktingar i Europa uppgavs i *Suomen Sosialidemokraatti* vara Tysklands politik som gjort judarnas fortsatta liv i landet närmast omöjligt.⁴²⁶ Den tyska regimen kritiserades för att först ta pengarna och egendomen av judarna och sedan förpassa dem över gränsen för att omhändertas och försörjas av andra länder.⁴²⁷ Den kända kåsören Yrjö Räisänen (”Sasu Punanen”) liknade de olyckliga flyktingarna i *Suomen Sosialidemokraatti* med en boll som sparkades från land till land av de totalitära staterna.⁴²⁸ En okänd skribent förundrade sig i juli 1938 i *Helsingin Sanomat* över att tyskarna inte alls verkade bry sig om den kritik som haglade över riket.⁴²⁹ Även tidningens kände kåsör Lassi Hiekkala (”Eero”) kritiserade Tyskland och påpekade att ingen vid födseln kunnat välja sitt hemland och att den politik som i ”vissa nationalstater” fördes mot deras minoritetsbefolkningar därför ej gick att acceptera.⁴³⁰

I det polariserade debattklimatet i mellankrigstidens Finland höjdes kritiska röster mot både det nationalsocialistiska Tyskland och mot det främsta inhemska fascistoida alternativet IKL, från såväl arbetarrörelsen som från konservativa borgerliga anhängare. Detta speglade även liknande konstellationer i övriga Europa.⁴³¹ Speciellt socialdemokrater i Europa uppfattade sig själva som fascismens huvudmotståndare eftersom deras reformvilja och framstegstro undergrävde det fascistiska väljarstödet. Mången socialdemokrat var även ivrig med att bevisa det socialistiska i nationalsocialismen som falsk socialism. För de konservativt eller liberalt borgerligt sinnade kritikerna utgjorde fascismen precis som kommunismen ett hot mot det lagliga samhället och hotade att spjälka nationen inifrån.⁴³²

---

⁴²⁵ Blåfield 2014, 116; Salokangas 1988c, 172.

⁴²⁶ *Suomen Sosialidemokraatti* 17.8.1938.

⁴²⁷ *Suomen Sosialidemokraatti* 25.8.1939; *Suomen Sosialidemokraatti* 26.8.1938.

⁴²⁸ *Suomen Sosialidemokraatti* 11.9.1938.

⁴²⁹ *Helsingin Sanomat* 7.7.1938.

⁴³⁰ Lassi Hiekkala (1888–1951) inledde sin journalistiska karriär redan på 1910-talet och axlade 1918 rollen som chefredaktör för agrartidningen *Savon Sanomat*. I slutet av 1920-talet övertog Hiekkala chefredaktörskapet för agrarförbundets huvudspråkrör *Suomenmaa* i Helsingfors. Hiekkala var även samtidigt aktivt med i agrarförbundets dagspolitik där han dock ofta hamnade på kollisionskurs med partiledningen och Hiekkala företrädde ofta en mer liberal hållning än de övriga partiveteranerna. På grund av *Suomenmaas* finansiella trångmål och slutligen konkurs samt Hiekkalas kritiska inställning till Lapporörelsen tvingades denne avgå och övergick 1932 både som politiker till framstegspartiet och som skribent till *Helsingin Sanomat*. *Helsingin Sanomat* 23.8.1938; Mylly 2001.

⁴³¹ Kaihovirta & Wickström 2017, 44.

⁴³² Kaihovirta & Wickström 2017, 47–48, 55, 62, 74.

Kasper Braskén och Mats Wickström identifierar den minsta gemensamma nämnaren för denna antifascistiska kritik, mellan dessa ideologiskt varierade grupper, som en vilja att värna om upplysningsidéerna om bland annat humanism och universalism. Detta motiverade även tidningarnas skribenter att allmänt åberopa en tolerantare flyktingpolitik.⁴³³ Fascismen uppfattades dessutom som ett reellt hot mot samtliga minoritetsfolk i Europa, inte enbart judarna, vilket åtminstone delvis också kan förklara den starka antifascistiska framtoningen bland flera finlandssvenska samhällsdebattörer under mellankrigstiden.⁴³⁴ Det är möjligt att flera finlandssvenska debattörer av denna orsak hade enklare att sympatisera med de judiska flyktingarna. Detta var kanske också en delorsak till att *Svenska Pressen* som svenskspråkig tidning hade en betydligt positivare bild av flyktingarna än den ideologiskt i övrigt närbelägna finskspråkiga *Helsingin Sanomat*.

I *Suomen Sosialidemokraatti* användes upprepade gånger ordet ”barbari” för att beskriva Tysklands emigrationspolitik.⁴³⁵ Eftersom kriteriet för en civiliserad stat enligt *Suomen Sosialidemokraatti* uttryckligen var att känna medlidande och rikta hjälpsamhet mot flyktingarna, gällde det motsatta för Tyskland, som försatt flyktingarna i deras situation.⁴³⁶ Denna retoriska tradition av barbari kontra civilisation hade också längre traditioner och användes redan på 1800-talet för att motivera interventioner för att skydda speciellt kristna minoriteter i Afrika eller Asien.⁴³⁷ För Eino Kilpi representerade det nationalsocialistiska Tyskland råhet, omänsklighet och barbari:

*Tuollainen menettely on leimattava raa'aksi ja epäinhimilliseksi, ja sellainen poliittinen järjestelmä, joka jossain massa saatuaan vallan käsiinsä, sellaista soveltaa vieläpä omiin kansalaisiinsa, ei itsekään ansaitse sen parempaa mainesanaa. Sellaista valtiovaltaa ei voida pitää minkäänlaisena kulttuurielämän edustajana. Se edustaa vain puhdasta barbariaa.*⁴³⁸

⁴³³ Braskén, Kaihovirta & Wickström 2017, 7.

⁴³⁴ Kaihovirta & Wickström 2017, 61.

⁴³⁵ *Suomen Sosialidemokraatti* 17.7.1938; *Suomen Sosialidemokraatti* 14.8.1938; *Suomen Sosialidemokraatti* 31.8.1938; *Suomen Sosialidemokraatti* 23.10.1938; *Suomen Sosialidemokraatti* 5.1.1939.

⁴³⁶ *Suomen Sosialidemokraatti* 12.11.1938; *Suomen Sosialidemokraatti* 26.11.1938; *Suomen Sosialidemokraatti* 12.1.1939.

⁴³⁷ Trim 2011, 396.

⁴³⁸ Skribentens översättning: “Ett sådant tillvägagångssätt måste klassificeras som rått och omänskligt, och ett sådant politiskt system som efter att den i något land tagit makten, applicerar ett dylikt förfarande framför allt mot den egna befolkningen, förtjänar inte själv heller desto mera prisande. En sådan stat kan inte anses representera någon form av kulturliv. Den representerar endast ren barbari. *Suomen Sosialidemokraatti* 14.8.1938.

Genom att beskriva den tyska politiken som barbari ämnade skribenterna exkludera Tyskland från den västerländska gemenskapen, som uppfattades basera sig på upplysningsidealen. Victor Lundberg och Johan Lundin, som studerat svensk antifascism, anser att en av de huvudsakliga bilderna av fascismen var som ett våldsamt och ondskefullt verktyg för att nå en diktatorisk maktställning.⁴³⁹ Det var även i detta ljus som *Suomen Sosialidemokraattis* och *Svenska Pressens* skribenter ville beskriva fascismen och Tyskland. Det var inte flyktingarna i första grad som utgjorde ett ondskefullt och farligt Andre. Det var Tyskland som i och med nationalsocialismen utvecklats till en barbarisk stat, som skribenterna uppfattade exkluderad ur den europeiska gemenskapen, som byggde på upplysningsidealen.

I *Ilkka*, som hade haft en neutral ställning i flyktingfrågan under sensommaren 1938, kan man utröna en försiktig ändring i attityden efter Kristallnattens pogromer. Tidningen förespråkade pragmatism i frågan och såg Tyskland som den skyldige till hela den europeiska flyktingkrisen. Tidningens pragmatiska attityd framgår väl i chefredaktör Artturi Leinonens ledare som publicerades den 25 november 1938. Samma dag fick tidningens läsare veta att 12 flyktingar från Danzig anlänt till Finland:

On asia erikseen mitä ajattelemme juutalaisista. Me voimme henkilökohtaisesti hyvinkin vähän pitää heistä. Mutta nyt alkaa tämä asia muodostua maailmanprobleemiksi. Minne menevät nämä juuriltaan temmaistut? Miten he elävät? Kuka ottaa heidät vastaan, kun oma maa ajaa pois? Nämä ovat puhtaasti käytännöllisiä kysymyksiä, ja nekin on ajateltava loppuun saakka. (...)

*Juutalaisvihaan on tietysti monissa maissa aihetta, paljonkin. He ovat olleet ja ovat rotu, jolla on ollut taito tehdä itsensä vastenmieliseksi. Mutta nyt on tuo viha muuttunut muotisairaudeksi, joka epidemiana leviää maailmaan, ja synnyttää vähitellen hyvin vaikean tilanteen, ei vain niissä valtakunnissa, joissa tapahtumat ovat varsinaisessa päiväjärjestyksessä, vaan muissakin. Tätäkin asiaa on alettava vähitellen tarkastella täysin realistisesti, ilman mitään fanatismia. Sillä se ei ole aivan niin yksinkertainen ja yksipuolinen kuin miltä se ehkä ensi katsomalla näyttää.*⁴⁴⁰

---

⁴³⁹ Lundberg & Lundin 2017, 32.

⁴⁴⁰ Skribentens översättning: Det är en sak i sig vad vi tänker om judarna. Vi kan mycket väl personligen tycka väldigt lite om dem, men denna situation börjar bli ett världsproblem. Vart skall dessa, med sina rötter utdragna, människor ta sig? Hur lever de? Vem tar emot dem, då hemlandet föser dem iväg? Dessa är rent praktiska frågor och även dessa måste lösas till slut. (...) Judehatet är förstås, till och med i stort sett, berättigat i flera länder. Judarna har varit och är en ras som innehaft egenskapen att göra sig själv avskyvärt. Men nu har detta hat förvandlats till en modesjukdom, som likt en epidemi sprids till världen och förorsakar småningom en mycket svår situation, inte enbart i de riken, där dessa händelser är på den egentliga dagordningen, utan också i övriga. Denna fråga måste också småningom börja betraktas helt realistiskt, utan någon fanatism. För den är inte helt så simpel och ensidig som den med första ögonkastet verkar. *Ilkka* 25.11.1938.

Leinonen kände tydligt till de allmänna stereotypierna om judarna och deras ”rasliga egenskaper”, men ansåg ändå att den realpolitiska situationen krävde att man skulle åsidosätta dessa personliga antipatier och lösa frågan utan någon fanatism och ideologisk dogmatism från någondera sidan.

Erkkos *Helsingin Sanomats* ställning i frågan baserade sig ej heller på större ideologiska grunder. Enligt tidningen var det frågan om ett internationellt spörsmål, som Finland ensamt inte behövde eller borde ta ställning till. I *Helsingin Sanomats* ledare den 16 augusti 1938 kritiserade ledarskribenten ”diktaturländerna” för att förkasta sina skyldigheter om att upprätthålla drägliga förhållanden för samtliga invånare och tvinga en del att flytta till andra länder. Skribenten ansåg ändå att det inte var de övriga ländernas skyldighet att ta emot dessa flyktingar, utan att detta endast vore ”falsk humanitet” och endast skulle förstärka och uppmuntra ”diktaturländernas” förfaranden. Av denna orsak tackade skribenten de finska myndigheterna för deras återhållsamhet i flyktingfrågan.⁴⁴¹ *Svenska Pressen* publicerade en ledare om flyktingfrågan den 18 augusti, i vilken ”de totalitära staternas” expatrieringspolitik” också starkt kritiserades.⁴⁴² Omskrivningar som ”diktaturländerna” eller ”de totala staterna” användes ofta då man hänvisade till Tyskland eller Italien i de ovan nämnda fallen. Orsaken torde vara att man ville undvika åtal för att skada Finlands yttre relationer, vilket inte var helt ovanligt under mellankrigstiden.⁴⁴³

Utöver kritiken mot Tyskland riktade flera skribenter också eggen mot de inhemska aktörerna och speciellt högerpressen och borgerskapet som kritiserat ankomsten av flyktingar. I *Suomen Sosialidemokraatti* förekom denna diskurs i 17 (28 %) av opinions artiklarna och i *Svenska Pressen* i två (17 %). Trots att både Artturi Leinonen och Eljas Erkkö var kända motståndare av såväl Lapporörelsen som IKL, förekom ej i deras tidningar någon kritik mot de inhemska motståndarna av flyktingarna.⁴⁴⁴ Santeri Jakobsson utpekade i *Suomen Sosialidemokraatti* de röster som talade om en judefara för Finland, som intoleranta och idiotiska.⁴⁴⁵ Eino Kilpi använde sig av en liknande ton i sin ledare som kritiserade borgarpressens ”simpla sätt” att skriva om flyktingfrågan. ”Ett sätt som inte kräver mycket hjärnkapacitet”.⁴⁴⁶

---

⁴⁴¹ *Helsingin Sanomat* 16.8.1938.

⁴⁴² *Svenska Pressen* 16.8.1938; *Svenska Pressen* 18.8.1938.

⁴⁴³ Nygård & Salokangas 1987, 348–349.

⁴⁴⁴ Både Artturi Leinonen och Eljas Erkkö var till exempel medlemmar av den antifascistiska sammanslutningen *Pro patria et lege*. Uino 1983, 201–202.

⁴⁴⁵ *Suomen Sosialidemokraatti* 26.8.1938.

⁴⁴⁶ *Suomen Sosialidemokraatti* 31.8.1938.

De finländska högerpartierna och högerpressen kritiserades också i *Suomen Sosialidemokraatti* för nonchalans och stumhet inför krisen i Europa. Däremot lyfte man fram att många högerpartier i Europa och speciellt Storbritannien skridit till flyktingarnas nöd. För skribenterna i *Suomen Sosialidemokraatti* förvärrade detta ytterligare det finländska borgerskapets brott mot mänskligheten, eftersom det gjorde företeelsen unik för Finland.⁴⁴⁷ Samma kritik riktades även mot den finländska kyrkan, vilken som institution inte uttalat sig i frågan.⁴⁴⁸ Speciellt IKL blev ett mål för kritiken i *Suomen Sosialidemokraatti*. Eino Kilpi beskrev partiet som anhängare av koncentrationsläger, som hoppades på att också Finland skulle få sin artificiella judefråga och möjligtvis också liknande pogromer som i Tyskland.⁴⁴⁹

5.4 En räddning i Palestina eller på Madagaskar?

I *Suomen Sosialidemokraatti* och *Svenska Pressen* hoppades man på att en internationell lösning på flyktingkrisen kunde uppnås, en lösning som skulle medföra en trygg placeringsort för flyktingarna utanför Europa. Nio (15 %) av opinionsartiklar i *Suomen Sosialidemokraatti* företrädde denna diskurs och fem (42 %) i *Svenska Pressen*. Denna tankegång förekom också i en ledare i *Helsingin Sanomat*.⁴⁵⁰ Tidningarnas skribenter hoppades på att flyktingarna kunde få asyl i Palestina, Sydamerika eller Afrika. Dessa syner återspeglade liknande förhoppningar som framförts på de olika internationella konferenserna om flyktingfrågan.⁴⁵¹ Därutöver återspeglade dessa argument en tillförlit på de internationella institutionerna, och möjligheten att finna lösningar genom en internationell dialog som etablerats bland både anhängare för en socialistisk och kosmopolitisk internationalism under mellankrigstiden.⁴⁵² Speciellt i *Svenska Pressen* hoppades flera skribenter på en internationell lösning av frågan inom ramarna av demokratiska liberala institutioner som till exempel Nationernas förbund eller Nansenkontoret.⁴⁵³

---

⁴⁴⁷ *Suomen Sosialidemokraatti* 22.10.1938; *Suomen Sosialidemokraatti* 1.11.1938; *Suomen Sosialidemokraatti* 26.11.1938; *Suomen Sosialidemokraatti* 22.1.1938; *Suomen Sosialidemokraatti* 3.2.1938; *Suomen Sosialidemokraatti* 21.2.1939; *Suomen Sosialidemokraatti* 20.8.1939.

⁴⁴⁸ *Suomen Sosialidemokraatti* 23.10.1938; *Suomen Sosialidemokraatti* 20.11.1938.

⁴⁴⁹ *Suomen Sosialidemokraatti* 18.2.1939

⁴⁵⁰ *Helsingin Sanomat* 24.11.1938.

⁴⁵¹ Heim 2010, 33–36.

⁴⁵² Moyn 2010, 220; Sluga 2013, 76, 78.

⁴⁵³ Se t.ex. *Svenska Pressen* 13.7.1938; *Svenska Pressen* 3.8.1938; *Svenska Pressen* 9.10.1938.

Den överlägsna majoriteten av alla nyhetsartiklar som publicerades i tidningarna mellan juli 1938 och september 1939 behandlade dessutom flyktingfrågans internationella dimensioner och hade inte en direkt koppling till Finland.⁴⁵⁴ Tidningarnas läsare kunde således frekvent läsa om olika internationella planer på att förflytta större kontingenter av flyktingar till olika delar av världen, främst utanför Europa. De olika initiativen för att skapa en flyktingkoloni utanför Europa stöddes både av Tyskland och de europeiska mottagarländerna samt Förenta staterna.⁴⁵⁵ I och med den stora andelen nyhetsartiklar om de internationella förhandlingarna är det inte förvånande att även opinionsartiklarna behandlade möjligheterna att nå en internationell lösning i frågan.

Eino Kilpi skrev på ledarspalten i juli 1938 att den centraleuropeiska flyktingkrisen var ett av tidens största problem och krävde en snabb lösning. Enligt Kilpi hade inga problem uppstått då de ryska emigranterna skulle placeras i olika länder som en följd av bolsjevikernas maktövertagande, men att placerandet av den tidens flyktingar, speciellt judiska, visat sig problematiskt då inga länder velat mottaga dem. Kilpi ansåg att inget land kunde förväntas ta emot oändliga mängder flyktingar men att länder som Frankrike visat stor generositet mot de arma flyktingarna. Kilpi hoppades på att en internationell lösning på den allt svårare krisen kunde nås under Eviankonferensen och att flyktingarna skulle kunna sändas till Palestina, Madagaskar eller Sydamerika.⁴⁵⁶

Kritik riktades även mot de västerländska demokratiernas regeringar som inte officiellt fördömt den tyska politiken som föranlett flyktingkrisen och inte heller vågade mottaga större mängder flyktingar.⁴⁵⁷ Enligt Alf Evans i *Suomen Sosialidemokraatti* skulle ingen lösning på flyktingfrågan vara hållbar innan man förmådde förändra den omoraliska grunden som politiken vilade på. Evans kritiserade speciellt Paris, London, Washington och Bryssel för att inte invända mot Tysklands ageranden.⁴⁵⁸ I en utrikeskrönika i *Suomen Sosialidemokraatti* kritiserades också den internationella migrationsregimen:

Nykyisten pakolaisten suuri murhenäytelmä on siinä, että heitä vastaan eivät kohdistu ainoastaan kaikki raaimmat vainot, vaan myöskin tieteellisen tarkasti valmistettu passi- ja viisumisyhteelmä, joka estää onnettomat pakolaiset pääsemästä edes rajan ylitse

---

⁴⁵⁴ Se figur 4.

⁴⁵⁵ Marrus 1985, 183–184.

⁴⁵⁶ *Suomen Sosialidemokraatti* 12.7.1938.

⁴⁵⁷ *Suomen Sosialidemokraatti* 29.12.1938.

⁴⁵⁸ *Suomen Sosialidemokraatti* 8.11.1938.

*toisiin maihin. Tuhannet juutalaiset päättävät päivänsä itsemurhalla, toiset tulevat mielisairaksi, koska on ylitetty kärsimysten raja. Mutta vielä useammat menehtyvät, kun heillä ei ole mihin paeta. Ennen muinoin juutalaiset pakenivat vainoojiaan faaraoita erämaahan. Mutta missä nyt on se erämaa, ne asuttamattomat maat, joita ei suojeltaisi konekivääreillä ja passiviisumeilla.*⁴⁵⁹

Den naturliga placeringsorten för de judiska flyktingarna ansågs av många vara Palestina. Denna lösning stöddes dessutom bland annat av Hitler själv. Allt som allt lämnade ungefär 60 000 judar Tyskland för Palestina mellan åren 1933 och 1938.⁴⁶⁰ Palestina utgjorde dock en problematisk placeringsort eftersom den lokala arabiska populationen som redan bodde i området starkt motsatte sig en ökad judisk minoritet. Storbritannien, som förvaltade Palestina, införde också tidigt strikta flyktingkvoter för att inte förarga de arabiska undersåtarna. Detta ledde till att flyktingarna i en ökad grad tog sig till Palestina illegala vägar.⁴⁶¹ Till en början motsatte sig också den sionistiska rörelsen i Palestina en ökad inflyttning av europeiska judar som flydde den pyrande antisemitismen på kontinenten. Sionisterna befarade att de nyanlända europeiska judarna skulle underminera nationsbygget och att flyktingarna skulle sprida socialistiska läror i Palestina. Denna attityd ändrades under brytningsåret 1938 då flyktingkrisen förvärrades i och med Kristallnatten och ockupationen av Sudetlandet. Sioniströrelsen gav därefter sitt stöd till en ökad judisk invandring till Palestina.⁴⁶²

I november 1938 skrev Jonas Jakobsson, ordförande för *Suomen Sionistiliitto*, i *Suomen Sosialidemokraatti* en vädjan till de nordiska folken att dessa skulle stöda den judiska emigrationen till Palestina.⁴⁶³ Jakobsson ansåg att en migration till Palestina var den enda slutgiltiga lösningen på frågan. Eino Kilpi stödde också Jakobssons åsikt i sin ledare följande dag.⁴⁶⁴ Senare

---

⁴⁵⁹ Skribents översättning: "Dagens flyktingars stora tragedi ligger i att de inte enbart utsätts för de allra råaste förföljelserna, utan även ett vetenskapligt noggrant genomfört pass- och visumsystem, som förhindrar de olyckliga flyktingarna från att ens komma över gränsen till andra länder. Tusentals judar slutar sina liv genom självmord, andra blir galna efter att ha överstigit lidelserna gräns. Men ännu fler avlider då de inte har någonstans att fly. Förr i tiden flydde judarna faraonernas förföljelser till ödemarken. Men var ligger nu den öken, de obebodda länderna, som inte skyddas av maskingevär och passvisum." *Suomen Sosialidemokraatti* 12.1.1939.

⁴⁶⁰ Forsgård 2002, 42; Rautakallio 2004, 110.

⁴⁶¹ Marrus 1985, 152–153.

⁴⁶² Marrus 1985, 184.

⁴⁶³ Jonas Jakobsson (1885–1972) var en känd medlem av det finländska judiska samfundet och hade sedan *Suomen Sionistiliitto* grundades 1932 varit aktivt med i rörelsen. Redan 1906 hade Jakobsson deltagit i den ryska sioniströrelsens tredje generalkonferens som då hölls i Helsingfors på grund av det judefientliga klimatet i resten av kejsardömet. Jonas Jakobssons bror var den kände socialdemokraten och kämpen för judarnas rättigheter i Finland Santeri Jakobsson. Jonas Jakobssons son var den kände finländska diplomaten, tjänstemannen och ministern Max Jakobsson. Laitila 2014, 39, 101; Tarkka 2011.

⁴⁶⁴ *Suomen Sosialidemokraatti* 24.11.1938; *Suomen Sosialidemokraatti* 25.11.1938.

publicerades en artikel i *Suomen Sosialidemokraatti* som var undertecknad ”R.”. Skribenten ansåg att Palestina var ett problematiskt mål för de judiska flyktingarna på grund av den arabiska minoriteten som där motsatte sig en ökad judisk immigration. Enligt skribenten kunde Honduras fungera bättre som ett ”nytt Palestina”.⁴⁶⁵ *Svenska Pressens* ledarskribent ansåg också att man ur beräkningarna för flyktingarnas placeringsort borde stryka Palestina på grund av den lokala konflikten med områdets arabiska population.⁴⁶⁶ Artturi Leinonen ansåg även på *Ilkka*s ledarspalt att förflyttningen av större mängder judiska flyktingar till Palestina skulle kunna bli problematisk för Storbritannien, och att detta kunde eskalera till upplöpp i övriga delar av det brittiska imperiet.⁴⁶⁷ Också ledarskribenten i *Helsingin Sanomat* ansåg att Palestina var en problematisk placeringsort på grund av det lokala motståndet. I ledaren förespråkades speciellt de brittiska kolonierna i Afrika som en möjlig räddning för flyktingarna.⁴⁶⁸

Idén om att sända judarna till en ort utanför Europa var inte ny eller unik och hade sina rötter i Paul de Lagardes tankegångar från slutet av 1800-talet. Lagarde förespråkade en befolkningsflytt av alla judar till exempel till Madagaskar, för att förhindra att de skulle blandas med det ”rena tyska folket.” Den så kallade Madagaskar-planen levde sedan vidare och togs fram upprepade gånger då ”judefrågan” diskuterades under 1800- och 1900-talen. Det var sålunda ingen tillfällighet att Madagaskar lades fram som ett av de potentiella målen för att grunda en ”flyktingkoloni.”⁴⁶⁹ Planen att sända judarna till franska Madagaskar rann ut i sanden då förhandlingarna om saken med Joachim von Ribbentrop avbröts. Det tropiska klimatet som inte ansågs vara passande för de judiska flyktingarna som kom från nordeuropeiska stadsmiljöer, och den lokala befolkningens motstånd mot att skapa en judisk koloni på ön var de största orsakerna för att planen lades på is.⁴⁷⁰

Den amerikanska administrationen, ledd av president Franklin D. Roosevelt, började i brist på alternativ undersöka möjligheten att grunda en judisk flyktingkoloni i länder och kolonier såsom Dominikanska republiken, Brittiska Guinea, Cypern, Filippinerna, belgiska Kongo, Ecuador,

---

⁴⁶⁵ *Suomen Sosialidemokraatti* 20.6.1939.

⁴⁶⁶ *Svenska Pressen* 13.7.1938.

⁴⁶⁷ *Ilkka* 11.12.1938.

⁴⁶⁸ *Helsingin Sanomat* 24.11.1938.

⁴⁶⁹ Kuparinen 2008, 62, 166.

⁴⁷⁰ Marrus 1985, 187.

Mexiko, Haiti, Surinam, med mera.⁴⁷¹ Dessa internationella förhandlingar hann dock inte i tid nå ett eftertraktat resultat, vilket kom att bli ödesdigert för den judiska populationen som fanns kvar i Tredje riket och Östeuropa då andra världskriget bröt ut. Endast mindre grupper av flyktingar räddades till de europeiska makternas kolonier undan den nationalsocialistiska regimen som efter krigets utbrott och avstängningen av samtliga gränser, snart skulle övergå till den systematiska Förintelsen av oönskade invånare.

---

⁴⁷¹ Marrus 1985, 187.

6. Slutsatser och avslutning

I pressdebatten om den centraleuropeiska flyktingfrågan, som under sensommaren 1938 blossade upp i den finländska pressen skiljde sig de olika tidningarnas syn på flyktingarna stort från varandra. Flyktingdebattens skiljelinjer gick i mellankrigstidens Finland grovt sätt mellan de politiska grupperingar som innehade en internationalistisk eller kosmopolitisk världssyn samt de som innehade en konservativare partikularistisk och nationalistisk agenda. På en högre idéhistorisk nivå kunde man se tidningarnas åsiktsskillnader bottna i deras respektive förhållande till upplysningens ideologier. För *Suomen Sosialidemokraatti* och *Svenska Pressen* förpliktade upplysningssidéernas arv till solidaritet och medkänsla med flyktingarna. För motupplysningens anhängare i *Ajan Suunta* och *Uusi Suomi* representerade flyktingarna ett hot mot den nationella koherensen och nationalstaten som redan länge varit hotat och försvagats av internationalistiska strävanden. Flyktingarna förkroppsligade för skribenterna allt det som de ansåg vara förfallet och korrumperat i samtiden. *Ilkka* och *Helsingin Sanomat*s betydligt neutralare linjer tyder på att flyktingfrågan inte var av lika stort intresse för tidningarna och den behandlades ej av tidningarnas skribenter utgående ur ideologiska eller politiska övertygelser, utan företrädde ett mer pragmatiskt förhållandesätt. Av dessa hade *Helsingin Sanomat* en mer kritisk inställning till flyktingarna medan *Ilkka* företrädde en mer försiktigt positiv inställning.

Flyktingfrågan behandlades mest ingående i opinionsartiklar i *Ajan Suunta* och *Suomen Sosialidemokraatti*, vilka även utgjorde bägge ytterligheter i flyktingdebatten. I en något mindre grad behandlades frågan också omfattande på *Uusi Suomis* och *Svenska Pressens* sidor. Däremot tillägnade *Ilkka* och *Helsingin Sanomat* endast några enstaka opinionsartiklar åt frågan. Det är därför inte heller uteslutet att dessa endast speglade enskilda skribenters personliga åsikter, snarare än en redaktionell linje.

Frågan blev aldrig heller ett stort dagspolitiskt spörsmål i Finland. Detta trots att *Suomen Sosialidemokraatti* och *Ajan Suunta* – om än med totalt olika motiv – tidvis försökte göra den till en sådan. Flyktingfrågan dök snarare upp i pressen på grund av enskilda dagsaktuella händelser: *S/S Ariadnes* anländande med 55 flyktingar till Helsingfors i augusti 1938, Kristallnattens pogromer och ockupationen av Sudetlandet i oktober – november 1938 samt IKL:s

riksdagsförfrågan i februari 1939. Dessa händelser ledde också till att en ökad mängd opinionsartiklar och ställningstaganden publicerades i pressen om flyktingfrågan.

Det var främst på ledarspalterna och i de politiska kåserierna som flyktingfrågan behandlades. Speciellt utmärkande i debatten var *Uusi Suomis* J.W. Tuura ("Timo") och *Ajan Suuntas* politiska kåsör under pseudonymen "Tapani Tarkka", vilka i ett stort antal kåserier kritiserade mottagandet av flyktingar. *Suomen Sosialidemokraattis* chefredaktör Eino Kilpi tillägnade även ett stort antal ledare till att befrämja de centraleuropeiska flyktingarna. Både ledarspalterna och kåserierna, som hade en central roll i tidningarna under mellankrigstiden, var viktiga opinionspåverkare i Finland. Detta betyder att frågan ändå ansågs vara viktig för de flesta av de studerade tidningarna.

Av de två distinkta flyktinggrupperna som anlände till Finland, var det de judiska flyktingarna som väckte de starkaste reaktionerna i den finländska pressen. De politiska flyktingarna, som främst utgjordes av vänstersinnade dissidenter, tillägnades till exempel ej alls spaltutrymme i det starkt antimarxistiska *Ajan Suunta*. I samlingspartiets *Uusi Suomi* höjdes dock en del kritik även mot de politiska flyktingarna. Tidningens skribenter var rädda för att de skulle utgöra ett oförutsägbart och politiskt farligt befolkningstillskott för Finland. I *Suomen Sosialidemokraatti* förekom också flera solidaritetsuttryckningar för de politiska flyktingar som flydde Tyskland. Speciellt sudetflyktingarna och senare samtliga tjeckoslovakiska flyktingar väckte starka sympatier i tidningen. Det demokratiska Tjeckoslovariens undergång väckte också starka medkänslor för de tjeckoslovakiska flyktingarna i *Svenska Pressen*.

De centraleuropeiska flyktingarna utgjorde ett Andre för den finländska högerpressen, i den här studien representerad av *Ajan Suunta* och *Uusi Suomi*. Bägge tidningar präglades av en för tiden typisk stark nationalism och äktfinskhet. Gruppen "finländare" skulle enligt tidningarnas skribenter skydda sig från flyktingarna som upplevdes vara ovälkomna och skadliga för landet. Bilden av flyktingarna i dessa tidningar som ett Andre förstärktes av stereotypiska föreställningar av speciellt de judiska flyktingarna. För *Ajan Suuntas* del övergick dessa även till tydliga fiendebilder. För att markera de judiska flyktingarnas utanförskap och deras icke-finskhet använde man sig av en bred palett antisemitiska stereotyper med vilka man målade upp bilden av flyktingarna som onda, osunda och direkt fördärvliga. I *Uusi Suomi* kritiserades också mottagandet av politiska flyktingar kraftigt eftersom dessa befarades inneha vänstersympatier vilket således även förstärkte deras utanförskap som ett föraktfullt "De", som man skulle värja sig för.

För skribenterna i *Suomen Sosialidemokraatti* och *Svenska Pressen* var däremot inte den homogent etniska gruppgemenskapen i alla fall lika viktig. Således kunde skribenterna även åberopa en solidaritet med flyktingarna och förespråka en tolerantare flyktingpolitik. Idéer om kosmopolitism, universella värden och humanism ledde till att skribenterna i ovannämnda tidningar förespråkade en samhörighet med flyktingarna som européer och medmänniskor, och en del av ett "Vi". Därutöver förstärktes samhörighetskänslan med speciellt de politiska flyktingarna i *Suomen Sosialidemokraatti* av arbetarrörelsens solidaritetsprincip. För *Svenska Pressens* del bidrog de judiska flyktingarnas minoritetsstatus och det faktum att de finländska judarna till en majoritet var svenskspråkiga till att flyktingarna även kunde uppfattas som en del av "Vi".

Det främsta argumentet som användes i *Ajan Suunta* för att kritisera mottagandet av flyktingar var att flyktingarna anlände i alltför stora mängder. Detta argument förekom även i en mindre utsträckning i *Uusi Suomi* och *Helsingin Sanomat*. Flyktingarnas ankomst målades upp i ordval som "flyktingvåg" och "gruppflykt" och man överdrev ofta betydligt antalet flyktingar. Samma tidningar ansåg också att Finland inte hade råd med att ta emot fler flyktingar och att statens medel hellre skulle användas för de inhemska fattigas välbefinnande. Skribenterna i *Ajan Suunta* och *Uusi Suomi* lyfte även i ett stort antal artiklar fram att man i Finland borde prioritera de så kallade stamfrändeflyktingarna, vilka man uppfattade som *finska* och således mer välkomna, eftersom de uppfattades som en del av "Vi". I *Ajan Suunta* och *Uusi Suomi* samt i en artikel i *Helsingin Sanomat* uttrycktes också en oro för att flyktingarna skulle ge upphov till en så kallad "judefråga" i Finland, och man ansåg speciellt i *Ajan Suunta* och *Uusi Suomi* att man redan hade tillräckligt med judar i landet. Argumenten hängde ihop med att man ansåg att uttryckligen judarna var oförmögna att assimileras i det finländska samhället och skulle för alltid utgöra ett oföränderligt Andre.

I *Ajan Suunta* och *Uusi Suomi* förekom det därutöver ett flertal mångfacetterade antisemitiska stereotypier. Dessa stereotypier förstärkte synen på flyktingarna som ett "De", då de etablerade en bild av flyktingarna enbart baserat på dåliga egenskaper. *Ajan Suunta* uppfattade flyktingarna som ett reellt hot för nationen ifall inte deras ankomst hejdades. För *Ajan Suunta* utgjorde flyktingarna inte enbart ett hot för samhällsordningen, ekonomin eller den uppfattade enhetskulturen, utan hela det judiska folket ansågs tillhöra andra klassens människor som genom sin blotta existens skulle föra Finland till fördärvet. Även skribenterna i *Uusi Suomi* målade upp en bild av flyktingarna som

baserade sig på flera judiska stereotypier. Tidningen hade dock en betydligt konventionellare linje än IKL:s huvudspråkrör, och bilden av flyktingarna var inte lika deterministiskt morbid. I *Helsingin Sanomat* baserade sig den negativa attityden inte på en negativ eller fientlig judebild, utan snarare på en pragmatisk strävan till att värna om finländarnas och Finlands intressen. Speciellt ville skribenterna i *Helsingin Sanomat* värna om de ekonomiska förutsättningarna för arbetslösa finländare, som flyktingarna befarades försämra.

De judiska flyktingarna målades upp i *Ajan Suunta* och *Uusi Suomi* som giriga och lömska affärsmän, som inte var i något behov av finansiellt stöd och endast kommit till landet för att kunna exploatera situationen. I argumentationen mot flyktingarna förmedlades i *Ajan Suunta* en för tiden typiskt konspiratorisk och antisemitisk judebild. Judarna ansågs sträva efter makt genom alla medel som stod till hands. Således kopplades judarna också i ett stort antal artiklar ihop med bland annat kommunismen. Denna syn förblev dock unik för *Ajan Suunta* vilket tyder på att denna radikalare antisemitiska världssyn ändå inte var särskilt etablerad eller populär i mellankrigstidens Finland. Bilden av de judiska flyktingarna i *Ajan Suunta* var full av tidstypiska antisemitiska troper såsom porträtteringen av judarna som dekadenta, smutsiga och som skadliga parasiter. En direkt rasbiologisk dimension förekom dock inte i det studerade materialet och denna antisemitiska tradition hade också en mycket marginell utbredning överlag i Finland. Argumentation som baserade sig på en traditionellare kristlig antisemitism var också sällsynt men förekom i både *Ajan Suunta* och *Uusi Suomi*. Dessa argument användes ofta parallellt med andra diskurser såsom judarnas påstådda världsherraväldeskupp. Genom att återge kända judiska stereotypier om flyktingarna kunde skribenterna i ovan nämnda tidningar manifesteras de judiska flyktingarnas utanförskap, som ett Andre, och ämna övertyga läsarna om att man gjort rätt beslut då man förhindrat deras infart till Finland.

I *Suomen Sosialidemokraatti* och *Svenska Pressen* förmedlades en betydligt positivare syn på flyktingarna. *Ilkka* innehade också en försiktigt positiv syn på flyktingarna, speciellt efter Kristallnatten 1938. Tidningarna efterropade ett visande av medmänsklighet, barmhärtighet och humanism mot flyktingarna. Grundtanken var att även flyktingarna skulle ses som medmänniskor, en del av en kosmisk människogemenskap, ett "Vi", och således skulle man visa solidaritet och medmänsklighet med flyktingarna. Dessutom förkroppsligade flyktingarna för skribenterna det barbari som man ansåg att det nationalsocialistiska Tyskland och ytterhögern i Finland stod för.

Flyktingarnas lidanden under Hitlers regim porträtterades som en heroisk överlevnadskamp och flyktingarna som offer för nationalsocialistisk terror. Detta var även det mest framträdande argumentet i debatten för flyktingarna i de ovannämnda tidningarna. Dessa tidningar, som även överlag motsatte sig fascismen, använde också flyktingfrågan som ett tillfälle att kritisera Hitlers Tyskland. Snarare än flyktingarna, var det Tredje riket som utgjorde ett Ande för skribenterna i *Suomen Sosialidemokraatti* och *Svenska Pressen*. Den barbari som Tyskland ansågs representera exkluderade landet ur de civiliserade ländernas gemenskap. Även *Helsingin Sanomat*, som kritiserade mottagandet av flyktingar, klandrade Tyskland som genom sin politik orsakat flyktingkrisen. De inhemska motståndarna och speciellt IKL kritiserades också skarpt och förlöjligades i *Suomen Sosialidemokraatti* och *Svenska Pressen*.

Suomen Sosialidemokraatti försökte dessutom konkret hjälpa flyktingarna genom att i stort omfång göra reklam för den penninginsamling som socialdemokraterna upprättat för flyktingarna. Därutöver använde man i *Suomen Sosialidemokraatti*, *Svenska Pressen* och *Ilkka* också i en mer begränsad utsträckning argument som baserade sig på kristna värderingar och traditioner om värnandet av sin nästa. Tidningarna hänvisade också till vissa finländares egna erfarenheter som flyktingar under förryskningsåren för att försöka sätta läsarna i flyktingarnas skor. Ett antal skribenter i *Suomen Sosialidemokraatti* och *Svenska Pressen* lyfte även fram flyktingarnas potentiella ekonomiska fördelar för Finland och förespråkade ett mer frikostigt utdelande av arbetslov.

Trots den påtagligt positiva synen på flyktingarna i *Suomen Sosialidemokraatti* och *Svenska Pressen* ansåg tidningarna ändå att ej heller Finland kunde ta emot obegränsade mängder flyktingar. Därav hoppades man på att en internationell lösning kunde uppnås genom förhandlingar med den tyska regeringen. I *Ilkka*, *Suomen Sosialidemokraatti* och *Svenska Pressen* försökte man även ge en mer nyanserad bild av flyktingarna och påvisa en mångfald bland dem. Genom detta ville man bland annat motarbeta de porträtteringar som gjorts i högerpressen, där flyktingarna målats upp som ett kraftigt "De". Det är även möjligt att man till exempel genom att belysa flyktingarnas yrkesbakgrunder ämnade skapa gemenskapskänslor hos läsare som sysselsatte sig med samma yrken. I porträtteringarna av flyktingar lyfte man dock ofta fram kvinnor, barn, eller övriga utsatta personer eftersom dessa främlingar var svårare att uppfatta som hot och lättare att väcka medlidande med.

De starka motreaktionerna som förekom mot de judiska flyktingarna i *Ajan Suunta* och *Uusi Suomi*, samt de rikliga föreställningarna som florerade om flyktingarna på tidningarnas sidor, tyder även på att antisemitiska stereotypier var väl kända i Finland och dessa användes också för att argumentera emot mottagandet av ytterligare judar till landet. Antisemitiska argument förekom inte enbart i det fascistoida IKL:s huvudspråkrör, utan även i den konventionellare högertidningen *Uusi Suomi*. Fastän de finländska judarna inte uppfattades av tidningens skribenter som ett nationellt hot, antagligen på grund av minoritetens ringa storlek, gjorde de nyligen anlända centraleuropeiska judarna det. Med tanke på den relativt fåtaliga mängden flyktingar som lyckades ta sig till Finland 1938–1939, tyder den till och med aggressiva reaktionen mot de nya judarna på att även starkare antisemitiska inställningar kunde ha vunnit mark i Finland ifall judiska flyktingar i större mängder lyckats ta sig till landet. Detta stöder även den tolkning som framförts mer nyligen inom historieforskningen om att antisemitiska stereotypier och attityder, speciellt mer ”vardagliga” föreställningar av judarna, var utspridda också hos en bredare krets finländare under mellankrigstiden.

I den syn som i den finländska pressen förmedlades av flyktingarna och de argument som användes både för och emot mottagandet av flyktingar förekom många karaktäriseringar och argument som länge förknippats med migrations- och flyktingdebatter i Europa och Finland. För framtida studier och intresserade forskare kvarstår utmaningen att genomföra en längre historisk jämförelse av olika flyktingdebatters argumentation och flyktingsyn med varandra och utröna argumentationens och synernas historiska förändringar. Under litteraturgenomgången som gjorts vid sammanställandet av denna avhandling märktes även ett påfallande magert forskningsläge vad beträffar kritiska studier, speciellt med en historisk dimension, i positiva flykting- och immigrationsattityder. Jag uppmuntrar således också en djupdykning i dessa, högst aktuella, frågor för historiker intresserade av migrations- och flyktinghistoria.

Källor och litteratur

Tryckta källor

- Kilpi 1966 S-K. Kilpi, *Sörnäisten tyttö politiikan pyörteissä*, Helsinki 1966.
- Raikamo 1938 M. Raikamo, *Juutalaiset ja ”evangelistat”*, Helsinki 1938.

Tidningar

- Ajan Suunta* 1938–1939
- Helsingin Sanomat* 1938–1939, 1995
- Ilkka* 1938–1939
- Suomen Sosialidemokraatti* 1938–1939
- Uusi Suomi* 1938–1939
- Svenska Pressen* 1938–1939

Litteratur

- Anderson 2005 B. Anderson, *Den föreställda gemenskapen. Reflektioner kring nationalismens ursprung och spridning*, översättning från det engelska originalet, Göteborg 2005 (1991).
- Andersson 2011 H. Andersson, “Zilliacus, Laurin”, *Biografiskt lexikon för Finland*-webbpublikation, Svenska litteratursällskapet i Finland 2011, senast sedd 23.7.2018, <http://www.blf.fi/artikel.php?id=9627>.
- Ajo 2011 M. Ajo, “Sirenus Sigfrid”, *Biografiskt lexikon för Finland*-webbpublikation, Svenska litteratursällskapet i Finland 2011, senast sedd 23.7.2018, <http://www.blf.fi/artikel.php?id=3077>.

- Beller & Leerssen 2007 M. Beller & J. Leerssen, *Imagology: The Cultural Construction and Literary Representation of National Characters. A Critical Survey*, Amsterdam & New York 2007.
- Blåfield 2014 A. Blåfield, *Loistavat Erkot. Patruunat ja heidän päätoimittajansa*, Helsingissä 2014.
- Bohman 2014 Andrea, Bohman, *Anti-immigrant attitudes in context: The role of rhetoric, religion and political representation*, Umeå 2014.
- Braskén, Kaihovirta & Wickström 2017 K. Braskén, M. Kaihovirta & M. Wickström, ”Antifascismen i Norden: ett nytt forskningsfält”, *Historisk tidskrift för Finland* 102 (2017), 3–17.
- Caestecker & Moore 2010a F. Caestecker & B. Moore, “Introduction”, F. Caestecker & B. Moore (red.), *Refugees from Nazi Germany and the Liberal European States*, New York & Oxford 2010, 1–14.
- Caestecker & Moore 2010b F. Caestecker & B. Moore, “The Legal Construction of Policy towards Aliens prior to 1933”, F. Caestecker & B. Moore (red.), *Refugees from Nazi Germany and the Liberal European States*, New York & Oxford 2010, 193–206.
- Caestecker & Moore 2010c F. Caestecker & B. Moore, “Refugees from Nazi Germany and the Development of Refugee Policies, 1933–1937”, F. Caestecker & B. Moore (red.), *Refugees from Nazi Germany and the Liberal European States*, New York & Oxford 2010, 207–243.
- Caestecker & Moore 2010d F. Caestecker & B. Moore, “Conclusion”, F. Caestecker & B. Moore (red.), *Refugees from Nazi Germany and the Liberal European States*, New York & Oxford 2010, 313–324.

- Caron 2010 V. Caron, "Unwilling Refugee: France and the Dilemma of Illegal Immigration 1933–1939", F. Caestecker & B. Moore (red.), *Refugees from Nazi Germany and the Liberal European States*, New York & Oxford 2010, 57–81.
- Cohn 2005 N. Cohn, *Warrant for Genocide. The Myth of the Jewish World Conspiracy and the Protocols of the Elders of Zion*, London 2005 (1967).
- Dogliani 2017 P. Dogliani, "The Fate of Socialist Internationalism", G. Sluga & P. Calvin (red.), *Internationalisms. A Twentieth-Century History*, Cambridge 2017, 38–60.
- Dwork & van Pelt 2009 D. Dwork & J. van Pelt, *Flight from the Reich. Refugee Jews, 1933–1946*, New York & London 2009.
- Edwards 2017 A. Edwards, "Forced displacement worldwide at its highest in decades", *UNHCR-webbpublikation* 19.6.2017, <http://www.unhcr.org/news/stories/2017/6/5941561f4/forced-displacement-worldwide-its-highest-decades.html>, senast sedd 6.9.2017.
- Ekholm 2013 L. Ekholm, *Boundaries of an Urban Minority: The Helsinki Jewish Community from the End of Imperial Russia until the 1970s*, doktorsavhandling, Statsvetenskapliga fakulteten, Helsingfors universitet 2013.
- Ekholm 2016 L. Ekholm, "Mellan öst och väst. Finlands judiska historia under 1800- och 1900-talet", M. Wickström & C. Wolff (red.), *Mångkulturalitet, migration och minoriteter i Finland under tre sekel*, Helsingfors 2016, 176–205.
- Elmgren 2008 A. Elmgren, *Den allrakäraste fienden. Svenska stereotyper i finländsk press 1918–1939*, Lund 2008.

- Elmgren 2016 A. Elmgren, "Förfinskandet av Finland. Självexotism i den finländska kulturdebatten under första hälften av 1900-talet", M. Wickström & C. Wolff (red.), *Mångkulturalitet, migration och minoriteter i Finland under tre sekel*, Helsingfors 2016, 319–354.
- Fein 1987 H. Fein, "Dimensions of Antisemitism. Attitudes, Collective Accusations and Actions", H. Fein (red.), *The Persisting Question. Sociological Perspectives and Social Contexts of Modern Antisemitism*, Berlin & New York 1986, 67–85.
- Fewster 2006 D. Fewster, *Visions of Past Glory. Nationalism and the Construction of Early Finnish History*, Studia Fennica, Historica 11, Helsinki 2006.
- Forsén 2012 A. Forsén, *Deutschland, Deutschland über alles: tysk föreningsverksamhet i Finland och Sverige 1910–1950*, Helsinki 2012.
- Forsgård 1998 N. Forsgård, *I det femte inseglets tecken. En studie i den åldrande Zacharias Topelius livs- och historiefilosofi*, Skrifter utgivna av Svenska litteratursällskapet i Finland 616, Helsingfors 1998.
- Forsgård 2002 N. Forsgård, *Alias Finkelstein. Studier i antisemitisk retorik*, Esbo 2002.
- Fält 2002 O. Fält, "Introduction", K. Alenius, O. Fält & S. Jalagin, *Looking at the Other – Historical Study of Images in Theory and Practice*, Oulu 2002, 7–11.
- Fält 2008 O. Fält, "Theoretical roots of the study of historical images", K. Alenius et. al. (red.), *Imagology and Cross-Cultural Encounters in History*, Studia historica septentrionalia 56, Rovaniemi 2008, 37–43.
- Green 2011 A. Green, "Intervening in the Jewish Question 1840–1878", B. Simms & D. Trim (red.), *Humanitarian Intervention: A History*, Cambridge 2011, 139–158.

- Hall 1999 S. Hall, *Identiteetti*, översättningar från de engelska originalen, Tampere 1999.
- Hall 2003 S. Hall, ”Monikulttuurisuus”, översättning från engleska originalet, M. Lehtonen & O. Löytty (red.), *Erilaisuus*, Tampere 2003, 233–278.
- Hanski 2006 J. Hanski, *Juutalaisviha Suomessa 1918–1944*, Helsingissä 2006.
- Heim 2010 S. Heim, “International Refugee Policy and Jewish Immigration under the Shadow of National Socialism”, F. Caestecker & B. Moore (red.), *Refugees from Nazi Germany and the Liberal European States*, New York & Oxford 2010, 17–47.
- Hirvonen 2000 M. Hirvonen, *Salanimet ja nimimerkit*, Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran kirjaston julkaisuja 16, Helsinki 2000.
- Hobsbawm 1994 E. Hobsbawm, *The Age of Extremes. A History of the World 1914–1991*, New York 1994.
- Huttunen 2010 N. Huttunen, *Raamatullinen sota. Raamatun käyttö ja vaikutus vuoden 1918 sisällissodan tulkinnoissa*, Helsinki 2010.
- Hänninen 2013 M-L. Hänninen, ”Johdanto”, M-L. Hänninen (red.), *Vieras, outo, vihollinen. Toiseus antiikista uuden ajan alkuun*, Helsinki 2013, 9-20.
- Illman & Harviainen 2002 K-J. Illman & T. Harviainen, *Judisk historia, Religionsvetenskapliga skrifter 14*, Åbo 2002 (1986).
- Jeffery & Candea 2006 L. Jeffery & M. Candea, “The Politics of Victimhood, *History and Anthropology* 17 (2006), 287–296.
- Jensen-Eriksen & Kuorelahti 2017 N. Jensen-Eriksen & E. Kuorelahti, *Suuri affääri. Helsingin Sanomien yrityshistoria 1889–2016*, Helsinki 2017.

- Johnson 2008 A. Johnson "Imagology, Literature, and Writing of History: Shakespeare's *Tempest* and the Iconospheres of Prospero's Books", K. Alenius, O. Fält & M. Mertaniemi (red.), *Imagology and Cross-Cultural Encounters in History*, *Studia Historica Septentrionalia* 56, Rovaniemi 2008, 9–24.
- Jussila, Hentilä & Nevakivi 2000 O. Jussila, S. Hentilä & J. Nevakivi, *Finlands politiska historia 1809–1999*, översättning från finska originalet, Helsingfors 2000.
- Kaihovirta & Wickström 2017 M. Kaihovirta & M. Wickström, "Socialdemokratisk och konservativ antifascism i Finland. Karl H. Wiik och Eirik Hornborg inför Lapporörelsen", *Historisk tidskrift för Finland* 102 (2017), 43–74.
- Karhu 2014 S. Karhu, *Ajan Suunnan juutalaiskuva 1932–1944*, opubl. pro gradu-avhandling, Historian ja etnologian laitos, Jyväskylän yliopisto 2014.
- Kuosma 1992 T. Kuosma, *Ulkomaalaisen maahantulo ja maastalähtö: tutkimus ulkomaalaisvalvonnan oikeudellisesta sääntelystä Suomessa*, Helsinki 1992.
- Kuparinen 2008 E. Kuparinen, *Antisemitismin musta kirja. Juutalaisvainojen pitkä historia*, Jyväskylä 2008.
- Laitila 2014 T. Laitila, *Uskonto, isänmaa ja antisemitismi. Kiistely juutalaisista suomalaisessa julkisuudessa ennen talvisotaa*, Helsinki 2014.
- Landgrén 2017 L-F. Landgrén, "Den finländska tidningspressen som samhällsspegel under 1900-talet", *Historisk tidskrift för Finland* 102 (2017), 286–294.
- Leino-Kaukiainen, Nygård & Salokangas 1988 P. Leino-Kaukiainen, T. Nygård & R. Salokangas, "Helsingin Sanomat", P. Tommila et. al. (red.), *Suomen Sanomalehdistön historia 5, Hakuteos Aamulehti – Kotka Nyheter. Sanoma- ja paikallislehdistö 1771–1985*, Kuopio 1988, 130–133.

- Leitzinger 2008a A. Leitzinger, *Ulkomaalaiset Suomessa 1812–1972*, Helsinki 2008.
- Leitzinger 2008b A. Leitzinger, *Ulkomaalaispolitiikka Suomessa 1812–1972*, Helsinki 2008.
- Liebkind 1988 K. Liebkind, *Me ja muukalaiset – ryhmäraajat ihmisten suhteissa*, Helsinki 1988.
- Lundberg & Lundin 2017 V. Lundberg & J. Lundin, ”Antifascismens fält. Empiriska exempel från Sverige 1924–1945”, *Historisk tidskrift för Finland* 102 (2017), 17–42.
- Macmaster 2001 N. Macmaster, *Racism in Europe 1870–2000*, New York 2001.
- Marrus 1985 M. Marrus, *The Unwanted. European Refugees in the Twentieth Century*, New York & Oxford 1985.
- Meinander 1999 H. Meinander, *Finlands historia* 4, Helsingfors 1999.
- Mikkonen 2008 J. Mikkonen, ”Historical Imagology and the Modern Press”, K. Alenius, O. Fält & M. Mertaniemi (red.), *Imagology and Cross-Cultural Encounters in History*, *Studia Historica Septentrionalia* 56, Rovaniemi 2008, 25–35.
- Moyn 2010 S. Moyn, *The Last Utopia. Human Rights in History*, Cambridge & London 2010.
- Muir 2013 S. Muir, “Modes of Displacement; Ignoring, Understating, and Denying Antisemitism in Finnish Historiography”, S. Muir & H. Worthen (ed), *Finland’s Holocaust. Silences of History*, New York 2013, 46–68.
- Mylly 2001 J. Mylly, ”Hiekkala, Lassi (1888 - 1951)” *Kansallisbiografia*-webbpublikation. *Studia Biographica* 4, Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, Helsinki 1997–, senast sedd 23.7.2018, <https://kansallisbiografia.fi/kansallisbiografia/henkilo/1607>
- Nygård & Salokangas 1987 T. Nygård & R. Salokangas, *Suomen lehdistön historia 2. Sanomalehdistö suurlakosta talvisotaan*, Kuopio 1987.

- Ojala 2017 M. Ojala, ”Pakolaiskeskustelu politisoi journalismin”, *Helsingfors universitet-webbnyhet* 28.9.2017, <https://www.helsinki.fi/fi/uutiset/kielikulttuuri/pakolaiskeskustelu-politisoi-journalismin>, senast sedd 20.6.2018.
- Oredsson 2001 S. Oredsson, *Svensk rädsla. Offentlig fruktan under 1900-talets första hälft*, Falun 2001.
- Pakkasvirta & Saukkonen 2005 J. Pakkasvirta & P. Saukkonen, ”Nationalismi teoreettisen tutkimuksen kohteena”, J. Pakkasvirta & P. Suominen (red.), *Nationalismit*, Helsinki 2005, 13–46.
- Pirilä 1981 V. Pirilä, *Taisteleva sanomalehti II. Ilkka vuosina 1930–80*, Seinäjoki 1981.
- Rautakallio 1985 H. Rautakallio, *Ne kahdeksan ja Suomen omatunto*, Espoo 1985.
- Rautakallio 2004 H. Rautakallio, *Holokaustilta pelastetut*, Helsinki 2004.
- Riikonen 2011 H. Riikonen, ”Yrjö Hirn”, *Biografiskt lexikon för Finland-webbpublikation*, Svenska litteratursällskapet i Finland 2014, <http://www.blf.fi/artikel.php?id=1600>, senast sedd 20.7.2018.
- Said 1995 E. Said, *Orientalism*, översättning från engelska originalet, Stockholm 1995 (1978).
- Salokangas 1988a R. Salokangas, ”Ajan Suunta”, P. Tommila et. al. (red.), *Suomen Sanomalehdistön historia 5, Hakuteos Aamulehti – Kotka Nyheter. Sanoma- ja paikallislehdistö 1771–1985*, Kuopio 1988, 23.
- Salokangas 1988b R. Salokangas, ”Ilkka”, P. Tommila et. al. (red.), *Suomen Sanomalehdistön historia 5, Hakuteos Aamulehti – Kotka Nyheter. Sanoma- ja paikallislehdistö 1771–1985*, Kuopio 1988, 173–175.

- Salokangas 1988c R. Salokangas, ”Nya Pressen”, P. Tommila et. al. (red.), *Suomen Sanomalehdistön historia 6, Hakuteos Aamulehti – Kotka Nyheter. Sanoma- ja paikallislehdistö 1771–1985*, Kuopio 1988, 171–173.
- Salokangas 1988d R. Salokangas, ”Suomen Sosialidemokraatti”, P. Tommila et. al. (red.), *Suomen Sanomalehdistön historia 7, Hakuteos Aamulehti – Kotka Nyheter. Sanoma- ja paikallislehdistö 1771–1985*, Kuopio 1988, 61–64.
- Salokangas 1988e R. Salokangas, ”Uusi Suomi”, P. Tommila et. al. (red.), *Suomen Sanomalehdistön historia 7, Hakuteos Aamulehti – Kotka Nyheter. Sanoma- ja paikallislehdistö 1771–1985*, Kuopio 1988, 204–206.
- Sana 2003 E. Sana, *Luovutetut. Suomen ihmisluovutukset Gestapolle*, Helsinki 2003.
- Santonen 1988 A. Santonen, *Kansainvälinen. Utopioita ja vallankumouksia – työväenliike vuoteen 1945*, Espoo 1988.
- Seppinen 2006 I. Seppinen, ” Nuorteva, Väinö (1889 - 1967)”, *Kansallisbiografia-webbpublikation*, Studia Biographica 4, Suomalaisen Kirjallisuuden Seura 1997–, <https://kansallisbiografia.fi/kansallisbiografia/henkilo/1640>, senast sedd 23.7.2018.
- Silvennoinen 2008a O. Silvennoinen, *Salaiset aseveljet. Suomen ja Saksan turvallisuuspoliisiyhteistyö 1933–1944*, Helsingissä 2008.
- Silvennoinen 2008b O. Silvennoinen, ”The Transfers of Civilians to German Authorities 1941–44”, L. Westerlund (ed.), *POW Deaths and People Handed Over to Germany and the Soviet Union In 1939–55. A Research Report by The Finnish National Archives*, Helsinki 2008, 165–179.
- Sluga 2013 G. Sluga, *Internationalism in the Age of Nationalism*, Philadelphia 2013.

- Sluga & Calvin 2017 G. Sluga & P. Calvin, "Introduction", G. Sluga & P. Calvin (red.), *Internationalisms. A Twentieth-Century History*, Cambridge 2017, 3–14.
- Smith 1986 A. Smith, *The Ethnic Origins of Nations*, Oxford & Cambridge 1986.
- Smith 1994 A. Smith, "Ethnic Nationalism and the Plight of Minorities", *Journal of Refugee Studies* 7 (1994), 186–198.
- Smolar 2003 R. Smolar, *Setä Stiller. Valpon ja Gestapon välissä*, Helsinki 2003.
- Sulamaa 1998 K. Sulamaa, "Kares, Kaarlo Rietrikki (1873 - 1942)", *Kansallisbiografia*-webbpublikation, Studia Biographica 4, Suomalaisen Kirjallisuuden Seura 1997–, <https://kansallisbiografia.fi/kansallisbiografia/henkilo/3043>, senast sedd 23.7.2018.
- Suominen 1979 E. Suominen, *Kuoleman laiva S/S Hohenhorn. juutalaispakolaisten kohtalo Suomessa*, Porvoo 1979.
- Tarkka 2011 J. Tarkka, "Jakobsson, Max", *Biografiskt lexikon för Finland*-webbpublikation, Svenska litteratursällskapet i Finland, Helsingfors 2014, <http://www.blf.fi/artikel.php?id=5006>, senast sedd 23.7.2018.
- Tommila & Salokangas 2000 P. Tommila & R. Salokangas, *Tidningar för alla. Den finländska pressens historia*, översättning från det finska originalet, Göteborg 2000.
- Torvinen 1984 T. Torvinen, *Pakolaiset Suomessa Hitlerin valtakaudella*, Helsingissä 1984.
- Torvinen 1989 T. Torvinen, *Kadimah. Suomen juutalaisten historia*, Helsingissä 1989.

- Trim 2011 D. Trim, "Conclusion: Humanitarian Intervention in Historical Perspective", B. Simms & D. Trim (red.), *Humanitarian Intervention: A History*, Cambridge 2011, 381–401.
- Uino 1983 A. Uino, "Pro patria et lege – isänmaan ja lain puolesta", *Historiallinen aikakausikirja* 83 (1983), 198–207.
- Uola 1982 M. Uola, *Sinimusta veljeskunta. Isänmaallinen kansanliike 1932–1944*, Helsingissä 1982.
- Valtonen 2018 P. Valtonen, *Kosmopoliitteja ja kansallismielisiä. Aatteiden kamppailu sotienvälisessä Suomessa*, Helsinki 2018.
- Vesikansa 1997 J. Vesikansa, *Sinivalkoiseen Suomeen. Uuden Suomen ja sen edeltäjien Historia I 1847–1939*, Helsingissä 1997.
- Vesikansa 2007 J. Vesikansa, "Tuura, Juhana Wilhelm (1885 - 1963)", *Kansallisbiografia*-webbpublikation, Studia Biographica 4, Suomalaisen Kirjallisuuden Seura 1997–, <https://kansallisbiografia.fi/kansallisbiografia/henkilo/1673>, senast sedd 23.7.2018.
- Vuorinen 2005 M. Vuorinen, "Herrat, hurrit ja ryssän kätyrit - suomalaisuuden vastakuvia", J. Pakkasvirta & P. Saukkonen (red.), *Nationalismit*, Helsinki 2005, 246–264.
- Wassholm 2017 J. Wassholm, "Handel i marginalen. Den judiska småhandeln och lokalsamhället i Åbo i slutet av 1800-talet", *Historisk tidskrift för Finland* 102 (2017), 589–617.
- Wickström & Wolff 2016 M. Wickström & C. Wolff, "Historiska perspektiv på mångkulturalitet, migration och minoriteter i Finlands historia", M. Wickström & C. Wolff (red.), *Mångkulturalitet, migration och minoriteter i Finland under tre sekel*, Helsingfors 2016, 7–26.
- Wiksten 1977 E. Wiksten, *Sirkuskatu 3*, Helsinki 1977.

Ylioppilaslehti

Ylioppilaslehden henkilökunta 1913–2013, matrikel-
webbpublikation, http://ylioppilaslehti.fi/wp-content/uploads/2013/02/Matrikkeli_Ylioppilaslehti.pdf,
senast sedd 29.3.2018.

Bilder

Bild 1: *Ajan Suunta* 9.12.1938.

Bild 2: *Helsingin Sanomat* 23.8.1938.

Bild 3: *Ajan Suunta* 1.2.1939.

Bild 4: *Suomen Sosialidemokraatti* 9.10.1938.